

GHENDTSCHÉ-TYDINGHEN

Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en
Historische Kring Gent v.z.w.

45e jaargang - nr 6

november - december 2016

Afgiftekantoor: 9000 Gent X

Erkenning: P 2A 6154

Afzender: Goudstraat 12 - 9000 Gent

Verschijnt niet in juli en augustus

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

45e jaargang nr. 6

november - december 2016

Inhoud

- Stadslandbouw in Gent: het Sint-Baafsdorp in de late middeleeuwen
Marc Hanson. 330
- Waar lag 't Gangske precies?
Jos Tavernier, Peter Steurbaut. 342
- Meerseniersstraat 20-22: Huis 'De Lelie'
Daniël Van Ryssel. 349
- Herinneringen aan een gelukkige jeugd
Roger Van Bockstaele vertelt over zijn kinderjaren 353
- De Gentse Volendammers.
Marcel Vollaert, Luc Devriese. 360
- Hoe Engelse toeristen Gent voorgeschoteld kregen in de jaren 1800.
David Bogue en vertaling door Herbert De Vleeschouwer. 368
- Een Stropke van de Brugsche Puurte.
Gilbert Boerjan 382
- Straffe Toeren (1810). 387
- Luxueuze boeken en devotievoorwerpen in een rijk Gents koopmanshuis
Te Putte, alias Gouden Leeuwplein (1398).
Luc Devriese. 390
- Koeien in de stad.
Luc Devriese. 396
- Een Eeuw Gentse stokers en brouwers aan Apostelhuizen - Koepoortkaai.
Marc Hanson. 403
- Lezers aan het woord. 414
- Verschenen. 417
- Beschermdelen en steunende leden 2016. 419
- Inhoud 45e jaargang. 422

STADSLANDBOUW IN GENT: HET SINT-BAAFSDORP IN DE LATE MIDDELEEUWEN

Marc Hanson

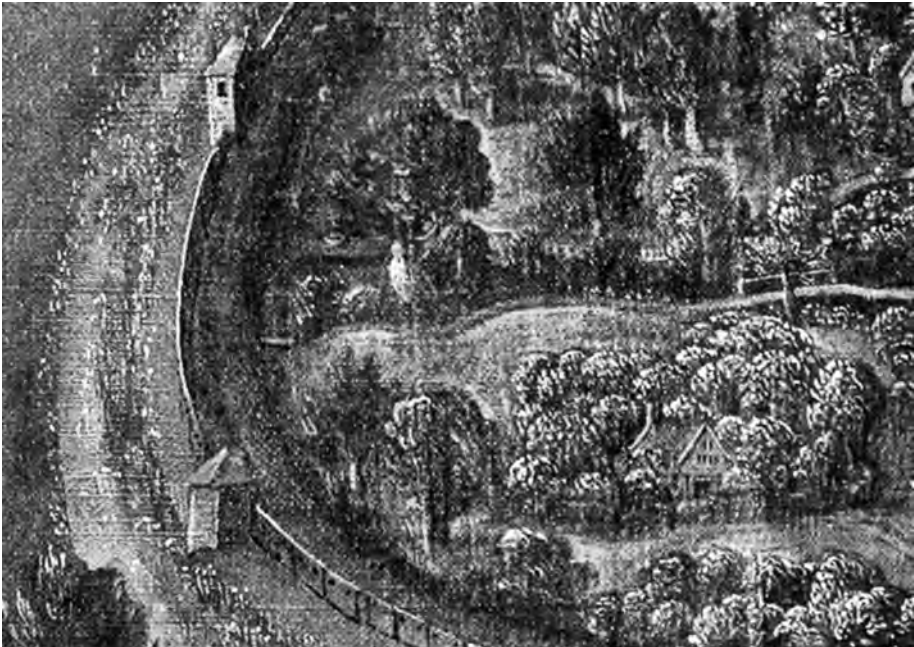
Hedendaagse initiatieven van sociale economie, zoals het groenten kweken in stadstuinjes, het houden van varkens op een stuk verloren ruimte, het rechtstreeks kopen van producten van boeren uit de buurt, het beoefenen van lokale en kleinschalige landbouw (zeker ook in Gent), doen denken aan boerende stadsmensen of stedelijke boeren in de (late) middeleeuwen, bijvoorbeeld die van het Sint-Baafsdorp. Toch hebben onderzoekers tot voor kort minder oog gehad voor boerende stedelingen die, hoewel kleinschalig en misschien minder efficiënt, al vanaf de middeleeuwen zelf voedsel produceerden. Het betreft hier stedelijke buitenlieden, die in urbane buitengebieden woonden, zeg maar het onmiddellijke ommeland rond de stadsomwallingen, dus buiten en binnen die wallen. Deze *urban-rural fringe* vormt een overgangszone tussen stad en platteland, waar stedelijke en rurale economie elkaar fysiek overlappen. Het Sint-Baafsdorp is hiervan een treffend voorbeeld.

Zeker na de moeizame heropleving van de abdij zorgde het dorp met zijn hoger gelegen kouters, meersen lang de Schelde, enkele vijvers, wellicht restanten van zavel- of zandontginning, voor een stilaan groeiende bevolking. In de late middeleeuwen telde het dorp binnen de vesten ongeveer driehonderd huizen, waarvan minstens één derde eigendom waren van de abdij, ca. 1500 inwoners en een vijftiental straten. De beboste percelen, bermens langs wegen, (vesting)grachten en bewoningskernen vormden een gevarieerd cultuurlandschap dat geschikt was voor land- en tuinbouw op een (zeer) bescheiden tot wat grotere schaal. Dit gevarieerde landschap zorgde voor een rijke fauna en flora. Op '1534' zien we langsheen het water van de vestinggracht veel schijnbaar dezelfde bloeiende waterplanten (afb. 1). Verder zoekt men tevergeefs naar bescheidener (bloeiende) bloemen, terwijl verschillende dieren wel staan afgebeeld (afb. 2).

Boeren om te leven of te overleven

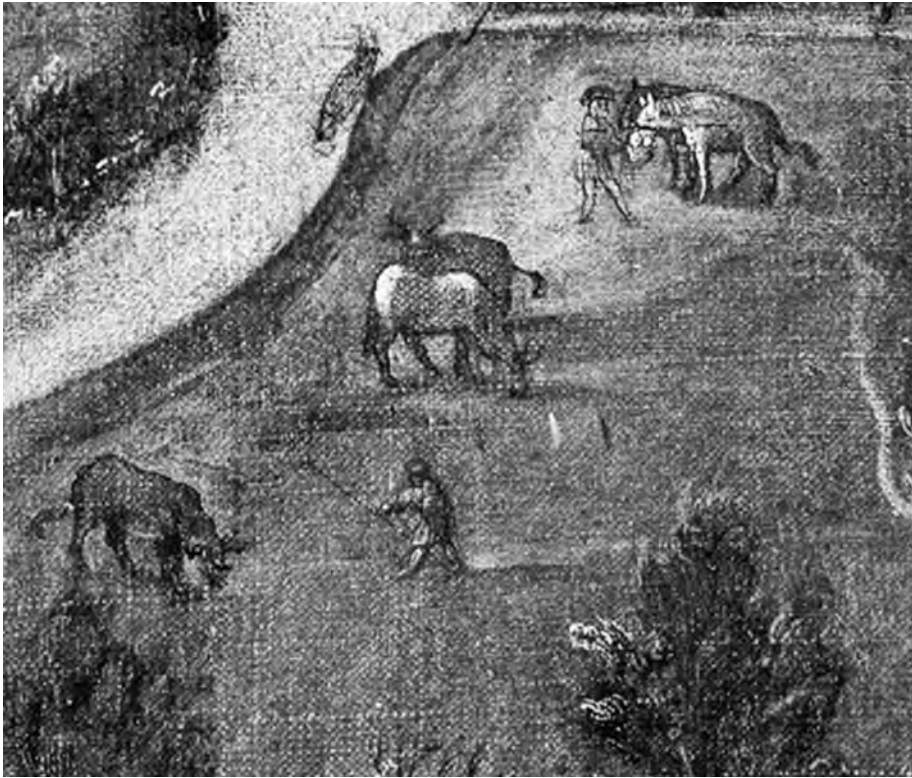
Het landbouwkarakter van de Sint-Baafsheerlijkheid werd beklemtoond door

drie grote hoeven met tientallen hectaren akkerland, aangevuld met weidegrond: het Nieuwhof, de centrale hoeve van de abdij, die tevens dienst deed als beheerscentrum voor alle pacht- en cijnsplichtigen en verderop de hoeven ‘Van Achtenen’ en ‘Winckele’. Het Nieuwhof lag zelfs binnen de veertiende-eeuwse stadsomwalling, die het dorp mee betaald had. De straat Nieuwhof aan de Dendermondsesteenweg ontleent er haar naam aan. Op ‘1534’ zijn er in die zone enkele hoevegebouwtjes herkenbaar aan de verhoogde middenpartij van hun gevels met schuurpoort (afb. 3). In de loop van de veertiende eeuw werden die hoeven, zoals toen gebruikelijk, verpacht. Die pachter was een echte landbouwer en de knechten en meiden die hem hielpen, verschilden niet van die van het platteland. Die dorpsbewoners waren dus professioneel actief in de landbouw in en aan de rand van de stad. Zij werkten in essentie voor de voedselbevoorrading van de abdij.

Afb. 1. Detailafbeelding ‘geplukt’ uit het panoramisch gezicht ‘Gent in 1534’ (STAM, Gent) met bloeiende planten aan de vestgracht met binnen de vesten bloeiende fruitbomen.

Een tweede groep stedelijke boeren of buitenlieden bestond uit dorpelingen die onder de leiding van een officiehouder voor de abdij belangrijke materiële taken verrichtten en land van de abdij in leen hadden. De oppervlakte van

Afb. 2. Koeien op de Heernesses, koewachter met stok (herkomst zie afb. 1).

Afb. 3. Een gedeelte van het dorp met grote huizen in de achtergrond en op de voorgrond hoevegebouwen met verhoogde middenpartij (herkomst zie afb. 1).

die gepachte grond varieerde van pakweg één tot tien bunder (1 bunder = ruim 1 ha). Vanaf een vijftal bunder kon zo'n man in normale omstandigheden zijn gezin onderhouden. Gezien hij zijn hoofdtaak in de abdij had, zullen vrouw en kinderen en misschien ook een knecht en/of meid hebben meegewerkt op het bedrijfje en in zaai- en oogsttijd zelfs nog wel meer helpende handen. Het voorrecht abdijsachter te zijn vloeide ongetwijfeld voort uit zijn betrekking en/of vertrouwensfunctie, waardoor hij relatief veel contact had met de monniken. De kans dat die kleine pachters hun voorrecht aan een zoon doorgaven is zeker niet denkbeeldig.

Enkele tientallen gezinnen pachtten van de abdij of de parochie een huisje met een lapje grond en een stal erbij. Sommigen kweekten er wellicht wat groenten en klein fruit die een belangrijk (vezel- en vitaminerijk) en goedkoop (in vergelijking met vlees en vis) voedingsingrediënt waren in een periode waarin aardappelen, deegwaren en heel wat groenten hier nog onbekend waren. Zoals dat bij de hedendaagse volkstuintjes het geval is, diende de opbrengst voor eigen consumptie. Alleen wie over een grotere lap grond beschikte kon af en toe iets verkopen. Vanouds mochten groenten en fruit die gewonnen waren op eigen of gepachte grond, in het dorp vrij worden verkocht. Dat gebeurde voor de eigen woning of huis aan huis door vrouwen. Het (eigen) fruit, vooral appels en peren, werd verwerkt volgens velerlei recepten, die van generatie op generatie werden doorgegeven. Een deel werd bewaard in een koele ruimte of in een kuil (afgedekt met stro) om ook in de winter nog enige tijd fruit te kunnen eten. Ook groenten werden op allerlei wijze verwerkt en sommige werden eveneens tijdelijk ingekuuld met het oog op bewaring.

Van koeien tot bijen

Anderen hielden (ook) wat kleinvee: een paar kippen, duiven, konijnen, in het beste geval een melkschaap of een varken. Diegenen die een koe rijk waren, mochten die alternerend laten grazen op de Grote en de Kleine Heernesse: meersen langs de Scheldeoevers. Het grote ruitvormige westelijke deel noemde men de Grote, het smalle langgerekte oostelijk deel heette de Kleine Heernesse. In het noorden, waar nu de Wolterslaan ligt, werd dit gebied begrensd door een brede afwateringsgracht. Binnen de Kleine Heernesse lag de Nekkersvijver (een nekker is een watergeest), die verbonden was met de Schelde en die diende als drinkplaats voor het vee.

De hele Heernesse (woord afgeleid van 'herdenesse' - kudde; denk aan herder) was sinds de late elfde eeuw opgedeeld in door greppels van elkaar ge-

Afb. 4. De Grote Heernesee met het Heernesgat: de verbrede toegang aan de Dendermondsesteenweg ter hoogte van het huidige Heernisplein (detail uit kaart van François Hoorenbault uit 1599, Rijksarchief Gent nr. 368).

scheiden percelen, waarvan de oppervlakte niet alleen werd uitgedrukt in bunders, gemeten en roeden, maar ook in *coegherse* (koegrassen). Een *coeghers* was de oppervlakte die één koe nodig had om te grazen, en die werd geschat op 145 roeden (ruim 0,2 ha). De meeste percelen in de Grote Heernesee behoorden toe aan de Sint-Baafsabdij en waren door ruil verworven onder abt Betto (1151-1177). Enkele percelen op de Kleine Heernesee hoorden bij het nabije Hof van Herlegem of waren eigendom van particulieren. Jurisdictioneel maakte de Heernesee deel uit van de uitgestrekte Sint-Baafsheerlijkheid, die bestuurd werd vanuit het Hof van Sint-Baafs.

Hoe kwamen de bewoners van het Sint-Baafsdorp aan dat weiderecht? Nog in de elfde eeuw beschikten zij vanouds over het gebruiksrecht van uitgestrekte woeste gronden, maar in de twaalfde eeuw zagen ze deze gronden aanzienlijk inkrimpen door de voortschrijdende verkaveling en door de oprichting van het

Nieuwhof, waaraan heel wat gronden werden toegevoegd. Als compensatie verkregen ze, vermoedelijk van abt Betto en van de andere bezitters van percelen in deze zone, het alternerend weiderecht op de twee Heernessen. De perceelbezitters kregen op hun beurt compensatie in de vorm van vrijstelling van grondbelasting. Wat hield dat alternerend weiderecht precies in? De eigenaars van percelen op de Grote Heernesse of hun pachters mochten gedurende twee opeenvolgende jaren op hun grond naar believen zaaien of maaien, maar na de eerste graan- of hooioogst van het jaar moesten ze het (stoppel)land voor beweiding ter beschikking stellen van de Bavenaars. Tijdens die twee jaren hadden de dorpelingen het weiderecht op de Kleine Heernesse. Na afloop van de twee jaren werden de rollen omgekeerd, enz., steeds alternerend per periode van twee aaneensluitende jaren.

Afb. 5. Konijnenwarande met fruitbomen omringd door een oude Leiearm en een muur (detail van de reproductie van een gravure van Ch. Onghenae naar het schilderij uitgegeven door Decavele J., *Panoramisch gezicht op Gent, Brussel*, (1975), *Pro Civitate*).

Elk huisgezin in het dorp had het recht om één koe (geen paarden of schapen!) in de Heernismeersen te laten weiden tegen betaling van acht groten Vlaams aan de eigenaars van de percelen. Dit bedrag leert ons dat slechts een beperkt aantal gezinnen van dit recht kon profiteren. De schapen van een paar beperkte kudden (van enkele tientallen dieren) moesten zich tevreden stellen met wat ze konden afgrazen in de vele bermen. Vier heernismeesters, telkens voor één jaar gekozen, zorgden voor het beheer (toezicht, financiën, bestraffing). Elke morgen dreef een aangestelde koewachter de koeien via het Heernisgat (afb. 4), nu buurt Heirnisplein, toen de enige toegang tot de zogenaamde Voorweide en de verdere meersen. ‘s Avonds bracht hij ze weer terug naar de veilige stallen. Op ‘1534’ staat er een koewachter afgebeeld met een stok in de hand (zie

Afb. 6. Het Bygaerde straetken achter de vesten (de parallelle lange stroken, nu Ververijstraat en zone achter de Nijverheidsstraat) bij de Dendermondse Poort (zwart blokje).

Rechts de Proostvijver. Onderaan rechts een stukje van het Spaans Kasteel (detail uit kaart bij Van Lokeren, A., 1848, Château des Espagnols à Gand.

In: *Messenger des Sciences historiques*, p. 1-51).

afb. 2). Belangrijke zaken als het weiderecht van ingeborenen en inwijkelingen werden beslecht op een algemene vergadering van de Bavenaars. Het bezit van een koe was een belangrijke garantie om te overleven, want die bezorgde het gezin melk, kaas en stalmest voor het bemesten van het lapje grond bij het huis. Eventuele overschotten kon de koeboer verkopen aan burens en andere minder fortuinlijke dorpingen.

Iets helemaal anders was de warande binnen de muren van de eigenlijke abdij (afb. 5). Waranden, bedoeld voor het ‘in leven houden’ van kleinwild, was een voorrecht van de heren, de vrijwel enigen ook die mochten jagen. In de praktijk kweekten enkel konijnen daar goed in. Ook heel belangrijks waren de bijtjes, producenten, niet enkel van honing, zeldzame zoetstof in een tijd dat er nog geen riet- of bietsuiker was, maar ook van kostbare bijenwas voor de kaarsen in de abdij. De Was-, Zeem- en Biekorfstraten aan de Dampoort refereren er naar. Die vind je niet waar de ‘Bygaard’ was, maar in de zone Nieuwhof. Enkele jaren geleden kreeg een stuk gelukkig stadsgroen bij de spoorweg de naam Bijgaardepark. Dat ligt ongeveer op de plek waar Auguste Van Lokeren de bijengard lokaliseerde. Op het fragment van het plan (afb. 6) dat hij opnam in zijn artikel over het Spaans Kasteel vind je, naast het Bygaerde straetken, ook de Proostvijver aangeduid. Op ‘1534’ zie je daar de boomgaard (zie afb. 1).

Arm en rijk

Zeker de helft van de dorpingen moest het stellen zonder die handvatten voor een redelijk bestaan. Ze moesten keihard werken zonder bestaanszekerheid, zonder dat hun levensstandaard wezenlijk verbeterde en zonder dat ze hoger klommen op de sociale ladder, tenzij ze vroom en pienter waren, de kinderarbeid vaarwel zegden en als tiener tot de abdijgemeenschap werden toegelaten om enkele jaren later monnik te worden. Maar dat waren schaarse uitzonderingen. Sommigen vonden (tijdelijk) werk als dagloner, knecht of meid, maar bij de geringste tegenslag doken zij onder het bestaansminimum. Ze waren dan aangewezen op de liefdadigheid van de abdij, de nabije godshuizen (tot de veertiende eeuw), de armentafel of op bedelarij. Stigmatisering van die armen was bijna onvermijdelijk: een kenteken van de schenker op de kleding, volgzzaam in het (kerkelijk) gelid lopen, scherpe controle op valide armen.

Veel keuze hadden de dorpsbewoners trouwens niet. De meeste waren financieel met handen en voeten aan de abdij gebonden. In 1432 kwamen de Bavenaars zelfs gewapenderhand in opstand tegen abt Bossuyt omdat zij zich financieel gerold voelden door de abdij. Bepaalde financiële voorrechten, waarop ze als inwoner van de 'Vrijheid van Gent' recht hadden, eisten ze terug. De vraag stelt zich of de monniken, om zelf zeer goed te kunnen leven, landbouwoverschotten niet aan de gewone dorpingen hebben onttrokken, waardoor die onder het bestaansminimum belandden. Volgens sommige historici was dat inderdaad het geval, volgens andere sociaalhistorici was zo'n immoreel stelsel (tijdelijk) nodig om een bevoorrechte klasse toe te laten kunst, wetenschap en religie te ontwikkelen, die van wezenlijk belang waren voor vooruitgang en vrede op lange termijn.

Geen van genoemde groepen had eigen grondbezit in het dorp. Dat was, naast abdij en parochie, alleen weggelegd voor een beperkte 'bovenklasse', leden van rijke families (Borluut, Van der Zickelen, Van Sycleer, Ser Machelyns, Van Sint-Baafs, ...) en/of houders van lucratieve ambten (schout, schepenen, baljuw, kerkmeester, ontvanger, proost, prior, ...). Een mooi voorbeeld van dit privébezit toont het panoramisch schilderij '1534'. In het zuidelijk gedeelte van het dorp zien we een tiental grote, stenen woningen (zie afb. 1). Hun tuinen, die rust, groen en in de zomer koelte verschaften, liepen zuidelijk tot bijna aan de stadsvesten.

De tuinen van de Sint-Baafsabdij en van haar drie hoeves in het dorp dienden

misschien als model voor de versiering en het onderhoud van die privétuinen. Behalve bloemen en sierbomen stonden er ook hoogstam fruitbomen (op '1534' in bloei), vooral appels en peren in vele variëteiten, maar ook andere soorten als pruimen, kersen, krieken, noten enz. Zoals blijkt uit erfenisverdelingen werden fruitbomen als een waardevol bezit beschouwd. Jonge aanplant werd tegen kleinwild beschermd door stokken en gaas. Sommige eigenaars verkochten een deel van de oogst of maakten een afspraak (uitzonderlijk een contract) met iemand van het gilde van de fruitverkopers. Peren waren minstens dubbel zo duur als appels: ze bewaarden minder goed en waren kwetsbaarder bij het vervoer (in grote manden). De prijzen waren natuurlijk afhankelijk van kwaliteit en aanbod. Door een pittige nachtvorst tijdens de bloei kon het fruit soms worden gedecimeerd, waardoor de prijs navenant steeg.

Het waren deze gegoede gezinnen die een dienstmeid en/of -knecht in dienst hadden, soms zelfs meerdere. Zeker voor jonge, ongehuwde vrouwen was zo'n baan sociaal en financieel aantrekkelijker dan wij nu soms denken. Deze meiden werden voor hun werk vergoed met kost en inwoon: niet te onderschatten in de middeleeuwen. Geregeld kregen ze ook kleding, schoenen en stoffen, eventueel geld. Deze personeelsleden maakten dus deel uit van het huishouden. Ze werden soms gekleed door de vrouw des huizes en kregen weleens een extraatje wanneer zij trouwden. In testamenten werden dienstmeiden en knechten voor hun trouwe dienst af en toe beloond met een gift in geld of in natura, bijvoorbeeld het meestal dure beddengoed. Uiteraard waren er ook misbruiken, maar de bronnen zijn er om uiteenlopende redenen karig mee.

Ambachtlui

Het dorp werd ook sterk gekenmerkt door allerlei aan landbouw gerelateerde activiteiten en beroepen. Al vanouds waren er smeden en ijzerbewerkers aan het werk, die landbouwwerktuigen vervaardigden en herstelden. De paarden waarmee de abt en andere heren zich verplaatsten, vroegen om paardenknechten, hoefsmeden, een zadelmaker en andere vaklui die zorgden voor allerlei paardentuig. Molenaars maalden het graan tot bloem, terwijl brouwers bier brouwden in de abdijbrouwerij en thuiswevers woldraden verwerkten die hun vrouw gesponnen had. Schrijnwerkers werkten met hout – toen veel meer gebruikt dan dure steen – uit de omringende bossen, die samen met houtkantten en struwelen onderhoud en dus mankracht vergden.

Vanaf het laatste kwart van de veertiende eeuw en zeker vanaf 1427 vielen ook

Afb. 7. Vissers aan de Nederschelde. Aan de overzijde: het oude kerkje van Gentbrugge (herkomst zie afb. 1).

de ambachtslui uit het Sint-Baafsdorp onder het beroepsmonopolie van een van de tientallen Gentse ambachten met hun privileges en uitgebreide reglementering. Dit monopolie strekte zich geografisch uit tot één mijl rondom de stad. Volgens het privilege van 1314, toegekend aan de wolweverij (draperie) door de graaf van Vlaanderen, mochten in een straal van vijf mijl rondom Gent geen lakens worden geproduceerd. In 1457 vormde het Sint-Baafsdorp een van de 23 wijken waarin de Gentse (wol)weverij toen was ingedeeld. Iedereen die binnen de 'Vrijheid van Gent' een corporatief georganiseerd beroep uitoefende, moest het lidmaatschap van het betreffende ambacht bezitten. Elk ambacht waakte streng over zijn beroepsmonopolie, bijvoorbeeld door zwartwerkers op te sporen en te bestraffen. Baafse slotenmakers, nagelmakers, zadelmakers, hoefsmeden, koperslagers (ambacht van de smeden) en schrijnwerkers, stoelenmakers, lademakers, lijstmakers (ambacht schrijnwerkers) en nog vele andere 'makers' zoals kaarsengieters, kuipers, metselaars, molenaars, schoenmakers, kleermakers, strodekkers enz. moesten lid zijn van een van de 58 Gentse ambachten om in het wit te kunnen werken. Werklui die exclusief in dienst van de abdij (abt) waren, bijvoorbeeld om de kledij en het linnen van de monniken te wassen, te strijken, te verstellen of de abdijsbakkers,

waren wellicht niet onderworpen aan het beroepsmonopolie van de Gentse gilden.

Op '1534' zien we langs de Schelde vissers, die met toelating soms actief waren aan de vijvers van de abdij (afb. 7). Tijdens het jachtseizoen werd er gejaagd op groot en klein wild. Opvallend is de vraag van jagers aan de inwoners van de H. Kerstparochie om een beloning te krijgen voor gevangen wolven. Deze dieren zorgden voor flink wat onheil en overheid en particulieren deden dan ook moeite om ze te verdelgen. Een van de middelen was het uitkeren van premies aan wie het bewijs van het doden van een wolf aan een gerechtelijke autoriteit voorlegde, bijvoorbeeld het overhandigen van een deel van het dier (kop, beide oren, de rechtervoorpot). Imkers hielden bijen, die kostbare honing opleverden en bloemen, bomen en planten bevruchtten. 'Wijze' vrouwen plukten in bermen en weiden, rond de wallen, langs wegen en bosranden, wilde planten zoals netel, dovenetel, duizendblad, salie, boerenwormkruid, vrouwenmantel, lepelblad, paardenbloem, melisse, Lievevrouwbedstro, vlierbes, rozemarijn, hondsdrif, zuring, daslook, paddenstoelen. Die kruiden werden gebruikt bij het bereiden van eten en om allerlei kwaaltjes te bestrijden of te voorkomen. Ze moesten niet opletten voor pesticiden, uitlaatgassen, fijnstof, chemische neerslag enz. zoals de stedelijke wildplukkers nu.

Het agrarisch karakter van het dorp blijkt ook uit de manier waarop de abdij haar hoger en lager personeel uitbetaalde. Dit gebeurde vaak nog in natura en met name in basisproducten uit de lokale landbouw: brood, melk, boter, eieren, kruiden. Over de landbouwactiviteiten van de abdij (haar hoeven in het dorp, haar grote moes- en kruidentuin, boomgaard, konijnenwarande, bijen-gaard enz.) zijn we, gezien de bewaarde bronnen, overigens een stuk beter ingelicht dan over deze van de dorpsbewoners, waarover veel vragen blijven bestaan. Hoeveel procent van die dorpsbewoners waren effectief 'peasant citizens', boerende gezinnen die een lap(je) grond bewerkten en/of (klein)vee hielden? Ongeveer de helft van de dorpelingen leefde tijdelijk of permanent onder de armoedegrens, hetgeen betekent dat ze geen direct inkomen hadden uit de land- of tuinbouw. Ze surften hoogstens mee op de agrarische activiteiten van anderen als hulpje, dagloner, tijdelijke werkkraft enz.

Hoeveel procent van die stadsboeren hadden een koe (kalf) en/of een varken, schaap, geit en waren dus beter in staat het hoofd boven water te houden of een redelijk bestaan op te bouwen? Waren er ook beroepshoveniers (groenten, fruit, kruiden, bloemen) actief zoals in een zone in het westen van de stad? Die

produceerden voor de markt. Verkochten ze hun producten op de wekelijkse markt en/of tijdens de twee grote jaarmarkten in het dorp respectievelijk in mei en oktober? Waren zij 'onvrije hoveniers', dus telers die wel binnen het 'Gentse Vrije' woonden, maar geen lid waren van het ambacht der fruiteniers, die de detailhandel voor hun rekening namen? De gildenhuisen lagen in het 'centrum' van Gent, net als de markten voor fruit, groenten, vlees, vis, boter enz., niet in het arme abdijdorp. In 1571-1572 was het Sint-Baafsdorp het armste van de hele stad. Maar toen was de abdij al vervangen door Karels Nieuw Kasteel. Enkele jaren later zou het opstandige bewind na de bouw van de nieuwe stadsvesten het hele dorp van de kaart vegen. Het lag binnen het schootsveld van die versterkingen.

Literatuur

Devriese, L. (2007), Heilig Kerstparochie en Sint-Baafsdorp. In: *Jaarboek van de Oost-Oudburg*, deel 44, p. 201-216.

Devriese, L. (2008), Malmarpark of Bijgaard? In: *Snepl!*, jg. 7 nr. 2, p. 24-27.

Devriese, l. (2015), Konijntjes in de warande, lamprei in de abdij. Hoe het konijn bij ons verspreid werd. In: *Van Mensen en Dingen*, jg. 13 nr. 2, p. 69-78.

Gysseling, M. (1988), De Heernesse voor 1800. In: *Van wei tot wijk*. Honderd jaar Heirnis 1888-1988, Gent, p. 9-22.

Hanson, M. (2015), *Benedictijnen aan Ganda. Een korte geschiedenis van de Sint-Baafsabdij in Gent (630-1545)*, Gent (onuitgegeven, verkrijgbaar bij de 'Buren van de Abdij'), vooral p. 81-85 en 143-152; met uitvoerige bibliografie.

Laleman M.C., Woord, beeld en materie. Het Sint-Baafsdorp te Gent, in: *Quid valet ingenio. Liber amicorum Johan Decavele*, Gent, 1996, p. 289-317.

Lievois, D. (2006), Fruit en fruitverkopers in Gent (1357-1542). In: *Handelingen Maatschappij Geschiedenis en Oudheidkunde Gent, Nieuwe Reeks*, deel 60, p. 75-144.

Vermoesen, R. (2015), Boerende stedelingen of verstedelijkte boeren. Een verkennend onderzoek naar urban farming in vroegmodern Antwerpen. In: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 4, p. 533-553.

WAAR LAG 'T GANGSKE PRECIËS?

Jos Tavernier, Peter Steurbaut

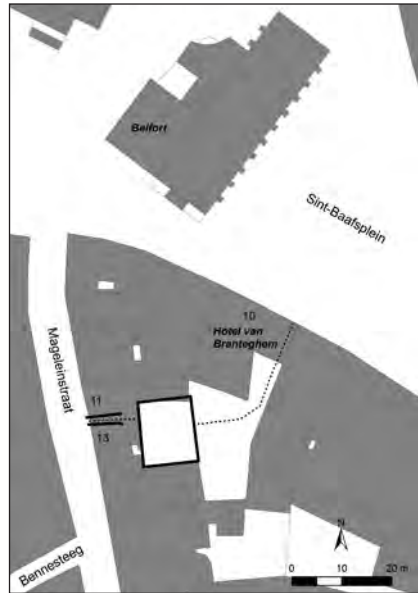
In het nr. 2 van Ghendtsche Tydinghen 2016 (jg. 45, p. 108-110) verscheen een bijdrage over 't Gangske in de reeks van Daniël Van Ryssel 'Minder bekende locaties in Gent'. Onder andere in stadsgidsenkringen is de locatie van dit in 1892 afgebroken theaterzaaltje, genoemd naar de nauwe toegang er naar in de Mageleinstraat, een steeds weer opduikend mysterie. Bij nader onderzoek bleek al gauw dat de in GT nr. 2 geopperde mogelijkheid niet klopte m.n. dat het gangetje de nu open toegang zou zijn in het huis Mageleinstraat nr. 21 tot het mooie binnenpleintje in de schaduw van het Belfort. Waar was het dan wel en waar stond dat theatertje? Blijft er nog iets van over?

Volgens Frans De Potter in zijn *Gent, van den oudsten tijd tot heden*, vijfde deel (p. 169-170), over de Sint-Jansstraat, thans Sint-Baafsplein, moeten we dat Gangske, ook genoemd 'den Ganck van tRoosencransken', inderdaad zoeken in de Mageleinstraat. Het gaf toegang tot een van de achterbouwen van een groot huis aan het Sint-Baafsplein, thans bekend als het Hotel Van Branteghem of ook nog Hotel Hamelinck, en voorheen herberg 'De Tanghe' en later het 'Roosencransken'. De theaterzaal werd gebruikt door verschillende toneelverenigingen waaronder de Fonteïnisten. Men kan zich wel een voorstelling maken van wat er daar zou kunnen gebeurd zijn, indien er ooit brand was uitgebroken in die helemaal ingesloten zaal.

In tegenstelling met wat tot nu toe altijd voor waar werd aangenomen, lag dat Gangske niet rechtover de Bennesteeg, maar meer naar het Belfort toe. Op het oud kadasterplan van 1835 vonden we een andere doorgang in de Mageleinstraat naar het theater. Met behulp daarvan kunnen we die situeren op een hedendaags kadasterplan (afb. 1 en 2). De ingang kan men nu nog vinden aan de linker deur (ingang naar de appartementen) van het huis nr. 13 in de Mageleinstraat (afb. 3). De doorgang was overbouwd en leidde naar een binnenkoertje vanwaar de theaterzaal toegankelijk was. Verwarring is natuurlijk mogelijk, doordat er enige jaren geleden bij de sloop en herinrichting van het huizenblok tussen Sint-Baafsplein, Mageleinstraat en Korte Kruisstraat een overbouwde toegang werd gemaakt aan het huis rechtover de Bennesteeg, tussen nr. 21 en 23.

Afb. 1.
 Dik aangezet op het eerste kadasterplan (ca. 1830): Het theaterzaaltje en de toegang vanuit de Mageleinstraat: het Gangske in het bouwblok tussen de Mageleinstraat en het Belfort. Bemerkt dat dit niet rechtover de Bennesteeg gelokaliseerd was (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie).

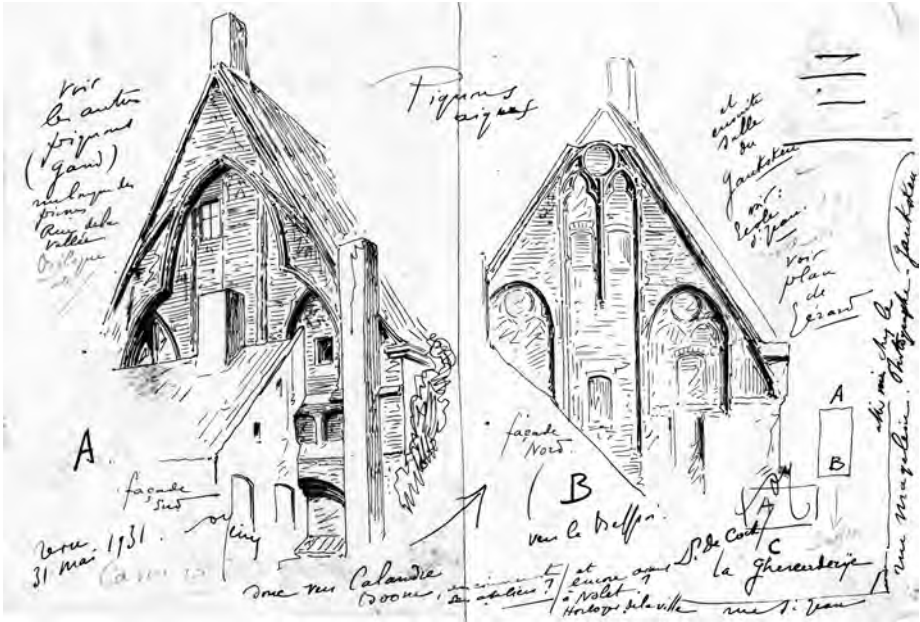
Afb. 2.
 De locatie van het theaterzaaltje en twee toegangen op een actueel kadasterplan (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie).

Afb. 3. De gang die zijn naam leende aan de zaal functioneert nu als toegang tot de appartementen van het huis Mageleinstraat 13 (foto Jos Tavernier, 2016, bewerking Peter Steurbaut).

De zaal was ingericht in een ruime en hoge achterbouw waarvan De Potter veronderstelde dat die reeds in de veertiende eeuw bestond en misschien de school van de Sint-Jansparochie had gehuisvest. Volgens een andere veronderstelling hoorde het gebouw toe aan de nering van de Tijkwevers. Daartegen pleit een omschrijving in het jaarregister van de Keure uit het schepenenjaar 1428-1430 (f. 58) waaruit blijkt dat deze nering in het bouwblok aan de andere zijde van de Mageleinstraat, tussen de Mageleinstaat en het Heilige Geeststraatje, een onderkomen had. Een hoge ouderdom lijkt wel aannemelijk, wanneer men de foto bekijkt van de afbraak in augustus 1892 en de schetsen die Armand Heins toen maakte (afb. 4 en 5). Daarop lokaliseerde Heins nog een tweede (nog bestaande) achterbouw die de 'Ghereerderie' genoemd werd en recent gerestaureerd werd. De Potter veronderstelt dat dit een magazijn was dat mogelijk door de Sint-Niklaaskerk gebruikt werd.

Voor wat betreft de mogelijke restanten van 't Gangske is de oplossing te vinden in een vergelijking van een nog zichtbare bouwrest en de gelukkig behaald gebleven waarnemingen door Heins van de twee gevels, noord en zuid.

Afb. 4. Schetsen van Armand Heins met de zuidgevel (A: links) en de noordgevel (B: rechts), met onderaan rechts een situatieplannetje van de zaal tussen A en B, parallel met de Mageleinstraat. Het gebouw C staat aangeduid als La Ghereerderije. Met notitie: 'revue 31 mai 1931' en waarschijnlijk nog later toegevoegde uitleg (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarchief, SAG_IC_AG_L_93_17c).

Afb. 5. Foto genomen bij de afbraak in 1892. In kader: de locatie van de bewaard gebleven muurrest met bogen (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarchief, SAG_MA_SCMS_FO_3825).

Afb. 6. Restant met de bogen van de zuidgevel, nu nog zichtbaar van op het binnenpleintje (foto Jos Tavernier, 2016).

Afb. 7. Zicht van op het Belfort met de noordgevel van het pand prominent aanwezig (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarchief, SAG_MA_SCMS_FO_5462).

Afb. 8. Foto genomen vanaf ongeveer hetzelfde standpunt als het vorige (afb 7) op het Belfort met evocatie van het volume en de topgevels van het pand. De binnenkant van de bewaarde zuidgevel is goed zichtbaar. Rechts: de Mageleinstraat
(foto Jos Tavernier, 2016, bewerking P. Steurbaut).

Bij het rondkijken ter plaatse, valt een treffende gelijkenis op in een nog bestaande buitenmuur zichtbaar van uit het Sint-Baafssteegje. Eureka! Het betreft een restant met bogen van de zuidgevel (afb. 6). Van op het Belfort krijgt men een duidelijk beeld van wat nog overblijft van de theaterzaal (afb. 7 en 8). Op de binnenplaats van het Hotel Van Branteghem kan je de binnenzijde van de zuidgevel zien, en ook een (vermoedelijke) restant van de westmuur (afb. 9).

Geconcludeerd mag worden dat dit theater ingesloten lag tussen de toenmalige Sint-Jansstraat (nu Sint-Baafsplein) en de Mageleinstraat. Naast de toegang via de gang in de Mageleinstraat was er ook een mogelijkheid om het te bereiken (of te verlaten) via de poort en tuin van het Hotel Van Branteghem aan het huidige Sint-Baafsplein. Aan de hand van het eerste kadaster ca. 1835 en oude foto's uit het Stadsarchief bleek het dus mogelijk de exacte plaats van zowel het gangetje uitgevend in de Mageleinstraat als van het gebouw te vinden. Met behulp van ArcGIS software was het ook mogelijk om vast te stel-

len dat de verdwenen theaterzaal 10 m breed en 12 m lang was. Het overbouwde Gangske zelf was 7 m lang en aan de rooilijn aan de Mageleinstraat 1,5 m breed, verwijdend naar 2 m aan het binnenkoertje grenzend aan de zaal. Hiermee werd weer een van die typische Gentse raadsels opgelost. Rest nu nog het mysterie van de Rechtvaardige Rechters...

Afb. 9. Van op de binnenkoer van het pand Sint-Baafsplein 10 (Hotel van Brantegem) kan men nog goed het volume inschatten van het verdwenen gebouw, met links de binnenzijde van de bewaarde zuidgevel en rechts de vermoedelijk bewaarde westelijke langsgevel (foto Jos Tavernier, 2016).

Minder bekende of verdwenen locaties in Gent

MEERSENIERSSTRAAT 20-22: HUIS ‘DE LELIE’

Daniël Van Ryssel

De Meerseniërsstraat is een smal straatje van de Vrijdagmarkt naar de Zuivelbrug, over de Leie, en vormt aldus de verbinding van het stadscentrum met de Oudburg en het Patershol. Aanvankelijk heette ze Zuivelsteeg. Die werd opgedeeld en het deel tussen het Zuivelbrugje en de Vrijdagmarkt werd omgedoopt tot Meerseniërsstraat naar het eertijds in de straat gelegen gildehuis van de Merseniërs of koopmannen en koopvrouwen in mercerieën.

Het hoekhuis, huidig nr. 24, vormde met De Lelie waarschijnlijk een eenheid en had vroeger een luifel met de bouwdatum 1712. De Lelie tekent een L-vorm af die achter het hoekhuis tot aan de Leie loopt. Het complex bestaat uit ten minste drie gebouwen achter elkaar. Er is de voorbouw aan de Meerseniërsstraat, de achterbouw achter het hoekhuis en nog eens een grote constructie er naast langs de Leie, die oorspronkelijk enkel langs een smalle steeg in de Meerseniërsstraat kon bereikt worden.

We bekijken het huis even van onder tot boven. De lage, overwelfde kelders zijn klaarblijkelijk ouder dan de bovengrondse bebouwing. De Lelie zelf is een dubbelhuis met vier venster(deur)openingen in elk van de vier bouwlagen onder een afgesnuit zadeldak. De oudste, 17de-eeuwse kern is zichtbaar in de begane grond: baksteen- en zandsteenpui met kruiskozijnen. Borstweringen met sculpturale panelen. Daarop de zeldzame afbeelding van een rosmolen en twee binnenzichten van de 18de-eeuwse verkoopruimte, die ons een goed beeld geven van hoe men vroeger waren aan de man bracht, centraal een lelie in een medaillon. Bovenbouw met rechthoekige vensters, waarvan deze op de eerste verdieping hoger dan de twee bovenliggende. Alle muurdammen zijn met ankers versterkt. De uiterste blinde traveeën op de bovenste verdieping laten een vroegere trapgevel veronderstellen, die bij de aanpassing van de zolderlaag in een lijstgevel veranderde. Inmiddels zijn deze blinde ramen opnieuw open gemaakt en is op het dak een glasconstructie geplaatst.

Afb. 1. Huis 'de Lelie' bij Zuivelbrug in Meersseniersstraat (SAG, SCMS 7351, anno 1940).

De Lelie was van de 14de tot het begin van de 17de eeuw een brouwerij. De gevelsteen met de Lelie en die van de Drie Sleutels (oorspronkelijk 't Sleutelken) aan de Grauwpoort zijn de oudste ter plekke bewaard gebleven brouwersinsignes in Gent. Ze staan al vermeld en rudimentair weergegeven in het gildeboek uit 1494 van de 'pijnders', de lastdragers die ook biervoeders waren. Het zijn de enige overgeblevenen van 111 daarin vermelde brouwerijtjes (zie Gh. T. 1987 nr. 1).

Vanaf minstens 1677 functioneerde een bloempelderij in dit gebouw. Wat moeten we daaronder verstaan? Door gelijkmatig en voorzichtig malen wordt het graan ontdaan van zijn uitwendige vliesjes (doppen of pellen) en gebroken. Gepelde en gebroken granen, gerst of gort, boekweit en haver, noemt men grutten. Die werden gebruikt om brij en pap mee te maken. Vermalen tot gruttenmeel konden er pannenkoeken mee gebakken worden. Gerst werd ook gepeld ten behoeve van de moutproductie voor de bierbrouwerijen. De pelmolen werd met paardenkracht aangedreven. Van deze rosmolen (paard: ros) bleef in De Lelie enkel een tredvloer over. Een bas-reliëf op de gevel geeft er een mooie voorstelling van.

Domenicus Goethals vormde De Lelie in 1847 om tot een bedrijfje waarin, naast nog steeds het pellen van graan, ook gemalen werd. Naar verluid behoorde de laatste eigenaar van De Lelie tot de vijfde generatie molenaars. In de 19de eeuw werd op stoom overgeschakeld, getuige de nog bewaarde naar boven versmallende vierkante schoorsteen, versterkt met ijzeren banden, in de gevel langs de Leie ingebouwd. In 1936 werd de nu nog bestaande installatie geplaatst. Die werd tot 1950 met stoom aangedreven en vanaf dan door een dieselmotor, eigenlijk gebouwd voor een binnenschip. In 1960 werd een nieuwe tweedehandse dieselmotor geplaatst.

De maalinstallaties zijn over vier zolders verspreid, zowel omdat ze zoveel ruimte in beslag nemen als omwille van de verdeling van het gewicht. De meeste machines dateren nog van 1936. Op de eerste verdieping staan vier walsenstoelen, een machine voor een eerste maling, twee builmolens en een houten toestel om zakken af te schuiven. Het is een ware wirwar van ruimtes, trappen en machines

In 2005 werden zowel de gebouwen als de constructies die er integrerend deel van uitmaken, geklasseerd als monument omwille van zijn historische en industrieel-archeologische waarde. De kranten meldden in 2009 dat een architectenbureau het complex wilde verbouwen tot kantoren, een loft, winkels,

kelderverdieping met terras aan de Leie en een molenmuseum of althans een opstelling met museale inslag.

Naschrift. Anno 2016 is er een 'barista' in De Lelie gevestigd die naast koffie en thee ook meel-producten en brood verkoopt.

Literatuur

Deseyn, G. (1991), *Gids voor Oud Gent*. Tweede, herwerkte uitgave, p. 409.

Openbaar Kunstbezit 1989 nr. 4. Industriële archeologie. Molens Goethals.

Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium. Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen 2005.

Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Stad Gent. Deel 4 na, 1976.

Krantenknipsels 'Meersenijsstraat' in documentatiecentrum DSMG, Sint-Amandsberg: *De Gentenaar*, 16 jan. 1978. Bas-reliëfs De Lelie krijgen opknapbeurt; *Het Volk*, 14 juli 1988. Aan de Zuivelbrug wordt graan gemalen; *De Gentenaar*, 9 feb. 1988. De laatste molen in de stad; *De Gentenaar*, 10 nov. 1997, Molens Goethals gaat dicht; *De Gentenaar*, 15 juni, 2007. Loft bovenop molens Goethals; *Het Nieuwsblad*, 10 april 2009, Molenmuseum in hartje Gent.

HERINNERINGEN AAN EEN GELUKKIGE JEUGD IN EN ROND HET BEIRESTIEGSKE IN DE JAREN DERTIG

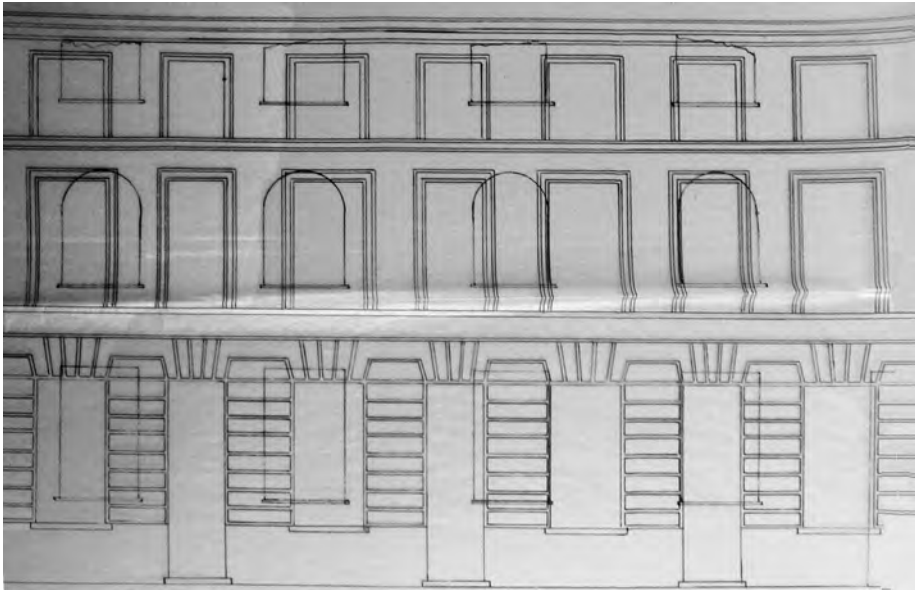
Roger Van Bockstaele vertelt over zijn kinderjaren

Roger Van Bockstaele, alom bekend in Gent en ver daar buiten als deken van het Patershol, roept ons een beeld op van een kinderleven in de jaren tussen de twee wereldoorlogen. We proberen dat een klein beetje weer te geven hieronder. Maar... weerom, net als bij Lily Castel in een vorig GT nummer, jammer dat we dat in zijn mooie Gents getinte taal niet kunnen laten klinken. Hier en daar smokkelen we er toch enkele Gentse woordjes in, om het verhaal een beetje 'echter' te laten ervaren. De audio-opname blijft bewaard in het KBOV archief aan de Kraanlei. Misschien kunnen er binnen x jaren nog wel anderen van profiteren?

(De interviewers Adrien Brysse en Luc Devriese).

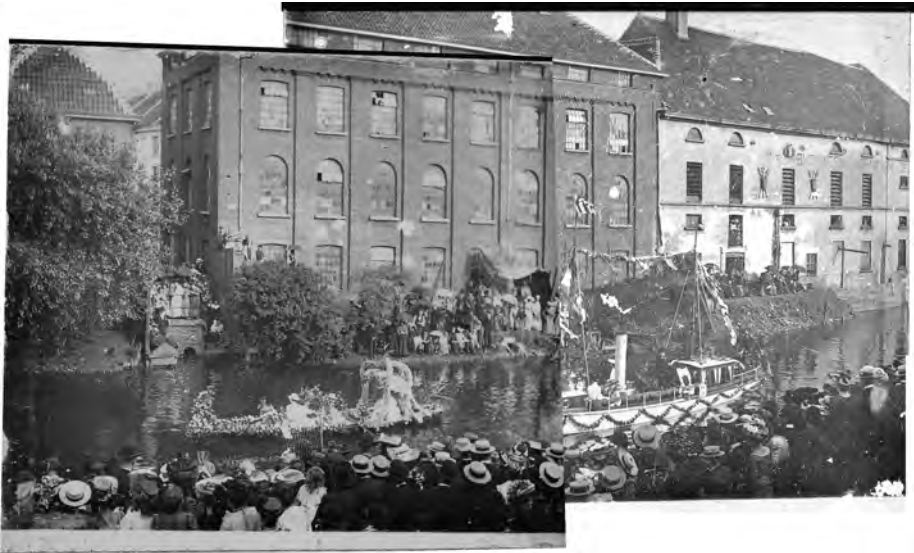
Afb. 1. Een van de eerste foto's van de held van dit verhaal, uit zijn eigen collectie. Zoals het hoorde in die tijd: in zijn blootje op een schapenvelleke bij de fotograaf. Maar wel al iets ouder dan gebruikelijk.

Afb. 2. Een gedeelte van de geveltekening door aannemer De Drijver ingediend bij de bouw-aanvraag voor 13 huizen, gedeeltelijk verbouwd in een oude fabriek (Stadsarchief, reeks G12 nr. 1901 –O2). In een van deze toen nog vrij nieuwe huizen groeide Roger Van Bockstaele op. Het was bij graafwerken voor de bouw van deze huizen dat in 1903 een eigenaardige laat-middeleeuws groteske snoet gevonden werd, door De Drijver geschonken aan het stedelijk Museum voor Oudheden (nu in het STAM: zie Afb. 7. GT 2015 nr. 6, p. 343).

Ik werd geboren in de Willem de Beersteeg, het Beiresteegske, op 5 mei 1923. Als kind voelde ik me soms wel een beetje beschaamd als men vroeg ‘Waor weunde gij, manneke’. ‘In ...in de Beirstege, meneire (of madam)’, moest ik antwoorden.

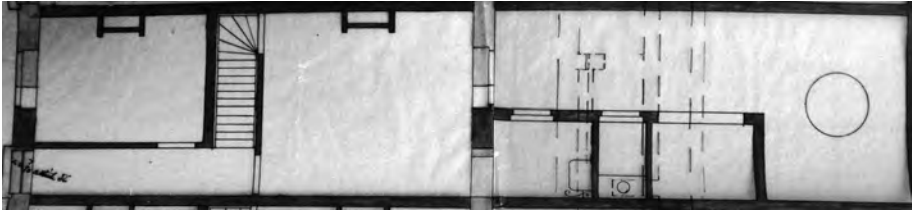
Ons huis was een rijhuis, één van een reeks van 13 gelijke huizen, rechts als je uit de Goudstraat komt, tegen het einde aan. Ze behoorden toe aan een zekere De Drijver. Het waren geen kleine huizekes, zoals in de beluiken. Er was een voorplaats, daarachter een vrij grote keuken, dan een klein achterkeuken-tje, een redelijk grote koer en een kolenkot. Slaapkamers en andere ruimten op de anderhalve verdieping. Om het huis te bereiken moest je eerst door het nog bestaande nauwe deel van de steeg, dan voorbij een klein fabriekske links. Verderop was er nog een fabriek van de familie Verdonck. Er was ook een ‘beeldekesmakerije’ (ateljee voor het vervaardigen van plaasteren heiligen-beelden). Vandaar dat we nogal eens pasters met wapperende zwarte mantels zagen in ons straatje. De straat eindigde L-vormig bij de Leie, daar lag ook

Afb. 3. Waterstoet en festival te Gent voor de 75ste verjaardag van de Belgische onafhankelijkheid vaart ter hoogte van de Beersteeg (links midden) anno 1905 (twee samengevoegde glasnegatieven verz. A. Verbeke).

Afb. 4. Gezicht op de locatie van de Beersteeg midden 19de eeuw (geporceleinde kaart verz. R. Heughebaert).

Afb. 5. Grondplan van een van de huizen (herkomst: zie fig. 1).

Afb. 5. Twee van de huizen van De Drijver bleven als bij wonder bewaard. Ze werden enkele jaren geleden grondig gerenoveerd (foto 2016).
In de achtergrond de Palfijn building aan de Krommewal.

een watertrap, die we bij vriestijd konden gebruiken om op de Leie te ‘slieren’, niet om te schaatsen, want schaatsen waren duur. Daar lag ook een vrij groot beluik dat bekend stond als de cité van de Beersteeg.

Als baby was ik een mager wormke. Vooraleer de traditionele foto van Rogeetje in zijn blootje op een schapevelleke kon genomen worden, moest ik ‘aankweken’. Dat lukte, maar, zoals je kan zien, was ik dan al wat ouder dan de meeste baby’s die zo gefotografeerd werden.

Afb. 6. De Beersteeg cité, nu Willem de Beerparkje, kort voor de afbraak (uit *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen, Gent, deel 4na, Gent, 1976*). In de achtergrond een gedeelte van de zwartgeblakerde fabrieksgebouwen aan de Leie oever en in fel contrast daarmee: de Palfijnbuiding, nog net zichtbaar. De huizenrij van De Drijver, waarin Roger opgroeide, bevond zich links daarvan (op de foto verborgen achter de beluikhuizen). Het oude en het nieuwe Gent van de gewone mens, arm of beter gesteld.

In de steeg zelf was er een schooltje dat gehouden werd door nonnen met kappen voorzien van grote wuivende zijlappen. Ik ging naar het stadsonderwijs, eerst in een houten schooltje in de Baudelohof, later naar het Laurentinstituut in de Onderstraat. Het was een kinderrijke buurt, één familie! Bijna iedereen had een lapnaam: de zievereire, de bloeneuze,... Met mijn wit haar was ik den bloengten.

Het was er plezierig spelen ... maar altijd eerst huiswerk maken. en als ma riep “Rosjee”, moest ik alles laten vallen en onmiddellijk naar huis komen. Mijn ouders waren streng, maar rechtvaardig. We speelden wel eens in de Baudelohof, maar ... onvoorstelbaar nu: het was er streng verboden op het gras te lopen. Ik herinner me maar al te goed hoe ik eens een agent hoorde roepen: “Manneke kom ne kier iere!” En ik, braaf ventje, kwam aangelopen. “G’ebt op ’t gèes geluupe” hoorde ik nog net. Hij haalde uit met zijn krachtige arm van onder zijn capuchon en hij gaf me daar een keiharde peire tegen mijn hoofd.

Afb. 7. De winkeltjes en neringdoeners in de Goudstraat (uit de Wegwijzer van Gent, 1929).

In huis werd er naar de radiodistributie geluisterd, gekaart, met de teerlingen gespeeld. Wat ik erg graag deed was putjes en putten delven op ons koerke ... maar niet te diepe. Moeder vreesde rap dat het huis of het muurke zou omvallen. Achteraan lagen de kolen gestapeld, soms in grote brokken, die moesten kapot geklopt worden.

Tijdens de tweede wereldoorlog hebben we nooit honger geleden. Er was trouwens een magazijn van Winterhulp ingericht in de fabriek Verdonck. Vader was arbeider, monteur – ijzer bij de spoorweg. Ma was broekemaakster. Ze werkte thuis voor drie winkels. Een daarvan was op Muide gelegen. De Maoje: kloeke broeken voor schippers verkochten ze daar.

Ik moest wel eens komiskes doen voor mijn moeder in een van de vele winkeltjes die de Goudstraat nog rijk was. Ik moest regelmatig pensen gaan halen ‘voor de katte van Marie’, een oud vrouwtje. Tot het mijn moeder te veel werd: “ze gaan peizen dat we niets beters kunnen kupen!”. Minder goed verliep het de zievereire die, toen hij op ne keer een kanneke melk moest halen (flessenmelk bestond nog niet), er niet beter op gevonden had dan zijne halve frang – “zeker niet verliezen!” – op de bodem van de kan te leggen. En toen hij moest betalen stond de sukkel daar met zijn volle kan.

Mijn hele jeugd door bleef ik in de Willem de Beersteeg wonen, tot ik er ‘uit trouwde’. Het verdere levensverhaal zag er helemaal anders uit: technisch middelbaar onderwijs (houtbewerking), hoger technisch A1 (metaal), diverse specialisatiecursussen en een carrière bij de NMBS, gevolgd door engagementen in de Patersholdekenij en een hele boel andere verenigingen.

DE GENTSE VOLENDAMMERS

Marcel Vollaert, Luc Devriese

In een vorig GT nummer beschreef Eric Vermeirsch in geuren en kleuren 'The jolly Scotsmen' van de Rabotwijk. Dat was een groep gewone mensen uit die buurt die, verkleed als wat moest doorgaan voor Schotten, deelnamen aan feestelijke optochten begeleid door passende muziek. Dergelijke stoe-ten werden vroeger veel georgani-seerd, niet alleen bij carnavals, maar ook bij kermissen en feesten allerhande in stad en land. Voor de deelnemers was het een verzetje, al moesten ze wel goed in het gelid lopen. De groepsleden konden er een bierkaart mee winnen, te consumeren in hun stamlokaal uiter-aard, een bustochtje maken op zondagen, de enige vrije dag, een

feestje organiseren, zich verkleeden als vogels van zeer diverse pluimage. Dat laatste woord mag je letterlijk nemen: de 'kostuums' vormden zeker niet het minst belangrijke attribuut van zo'n groep. Vermoedelijk werd die kleurrijke uitdossing, zoals Eric Vermeirsch beschrijft, dikwijls zelf gemaakt door de (meestal vrouwelijke) leden die daarin vaardig waren.

Gent telde nog wel meer dergelijke 'folkloristische' groepen. Er is weinig over geweten. Marcel De Bleecker geeft in zijn boek 'Ledeberg' mooie illustraties en korte beschrijvingen van de Ledebergse groepen 'De Barnums', 'De Piraten' en 'De Verenigde O' Gusten'. Na een verhuis naar Gent eindigden deze laatsten in 2001 hun bestaan als 'De Strooien Hoedjes'. Op de foto's en postkaarten die bewaard bleven, pronken alle groepen met hun verenigingsvlag, dikwijls een knap en ingewikkeld werkstuk, soms, zoals bij 'De Piraten', heel

Afbeelding 2.

simpel: een wit doodshoofd op zwart doek. Drie groepen voor Ledeberg alleen! Dezelfde kenner gaf in zijn buitengewoon goed gestoffeerde boek over Oost-Vlaamse fanfares ‘Hoor de muzikanten!’ een hele lijst weer met (meestal minder kleurrijke) muzikale groepen in Gent en deelgemeenten.

In dit artikeltje presenteren we heel fier, zoals het hoort bij zo’n onderwerp, ‘De Volendammers’, wellicht de enige feestelijke groep die een spoor naliet in het straatbeeld. In de Goudstraat aan de Ottogracht moet je es kijken (afb. 1). Een Volendammer prijkt er in bas-reliëf boven de ingangdeur van wat lange jaren een Turks theehuis was. Dit en de ongewone kledij met wijde broek en pots op het hoofd bracht jongeren, die de voorgeschiedenis niet kenden, ertoe er een antieke Turk in te zien. Maar het is onmiskenbaar een ‘Hollandse visser’. Bij de grondige renovatie die nu aan de gang is, bleef het beeld in de overigens sobere voorgevel gelukkig bewaard.

Wanneer de groep gesticht werd weten we niet. Marcel De Bleecker identificeerde de jaartallen 1931-1937 op een vlag. Volgens dezelfde auteur waren onze Volendammers samen met de ‘Schotten’ de belangrijkste ‘verklede’ groep in het Gentse. Het vroegste ons bekende spoor daarvan vinden we in een ongedateerde, nooit verstuurde postkaart van de groep (zonder muzikanten) gemaakt op de trappen van de Aula in de Volderstraat (afb. 2). De leden

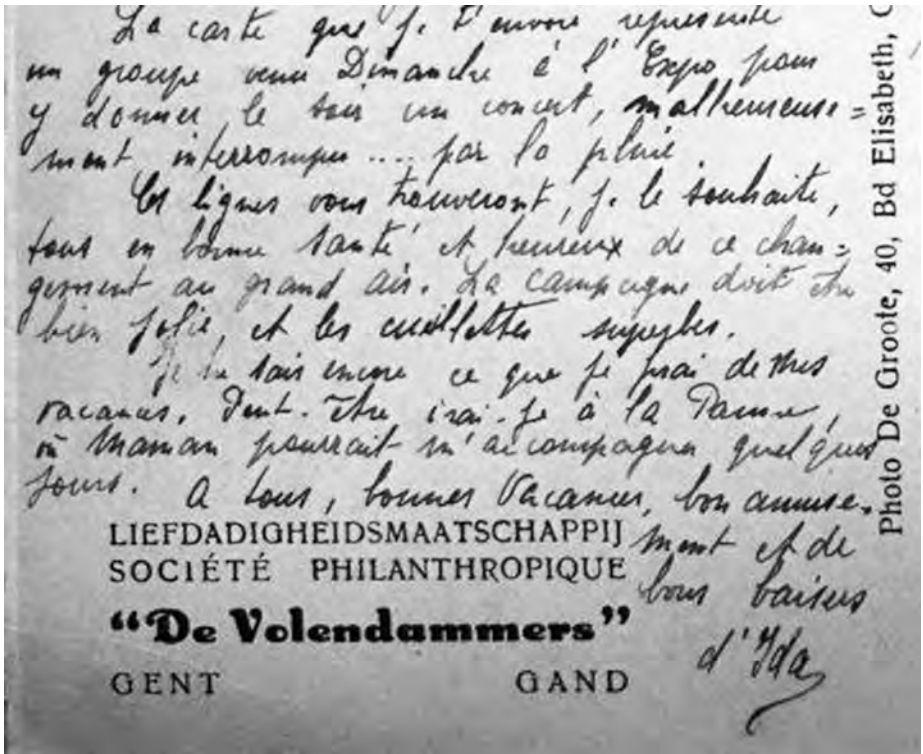
Afbeelding 3.

staan uitgedost als Hollandse boerkes en boerinnekes, Volendammer vissers, als je wil. Op de achterzijde van de postkaart lezen we de naam 'L.M. (Liefdadige Maatschappij) De Volendammers' met als adres Slinke Molensstraat 40. Dat is in het hartje van de Brugsepoort, tussen de Rooigemlaan en Het Fonteinepleintje. Een volgende kaart verstuurd in 1939 draagt echter Goudstraat (bij de Ottogracht) als adres. We zien de dansers nu samen met muzikanten en instrumenten (vooral accordeons, maar ook trommels en blaasinstrumenten) voor de gevel van hun stamlokaal (afb. 3). Waarom ze vanuit de Brugse Poort naar de Waterwijk verhuisden, weten we niet. In die tijd moet dat heel wat voeten in aarde gehad hebben. De gewone mensen waren veel meer dan nu gehecht aan hun gebuurte. Sommigen kwamen er zelden buiten.

Minstens zo belangrijk als de muziek en de kostuums was het lokaal, uiteraard een drankgelegenheid. De opschriften op het huis in de Goudstraat tonen waarvoor de leden stonden: spaarzaamheid en liefdadigheid. In zo'n café zat steevast een spaarmaatschappij, hier voor de gelegenheid niet overdreven origineel 'De Spaarzame Vrienden'. De oudere cafégangsters onder onze lezers zullen zich nog wel herinneren dat ook in veel gewone cafés zo'n spaarkas aan de muur hing (afb. 4). Minder evident is de reden waarom de vereniging zichzelf met de titel 'Liefdadigheidsmaatschappij' tooide. Ondersteunden ze daadwerkelijk behoeftigen en werden ze daarvoor gesticht? Of was het omdat de

Afbeelding 4.

Afbeelding 5.

kinderen van de Volendammers op het jaarlijkse souper bij de onvermijdelijke tombola een peperkoek konden winnen, zoals Eric Vermeirsch zo sappig vertelt? Of misschien om hun bestaan te verrechtvaardigen in tijden waarin ontspanning nog aanzien werd als des duivels (bij de katholieken) of nefast voor de moraal (bij de anderen)? Hoe het ook zij, de groepen werden begeleid door sympathisanten met collectebussen. De opbrengst was meestal voor de weeskinderen bestemd, weet Marcel De Bleecker, specialist in deze materie. De postkaarten met de poserende groep werden verkocht om de onkosten te dekken. De afzender schreef in 1939 dat ze de postkaart kocht bij een optreden op een expo (afb. 5). Die dag troffen onze Volendammers het niet: ze werden jammerlijk uitgeregeld...

Deelname aan carnavalstoeten en andere feestelijke optochten in eigen land en in Noord-Frankrijk, vormde inderdaad hun hoofdactiviteit. Op afb. 6 zien we dat eind jaren dertig geïllustreerd. De kaart toont de Volendammers nogmaals allemaal samen fier poserend voor hun lokaal in de Goudstraat. Achter hen een imposante reeks vendels met daarin voorstellingen en namen van evenementen die ze in de jaren dertig op hun erelijst konden schrijven: Maubeuge, Cortège Jean Mabuse; Dunkerque en Roubaix, Mi-Carème (halfvastenstoet); Gentbrugge, Arsenaalkermis; Gent Carnavalstoet; Dendermonde met clown- of carnavalfiguren. Op de kaft van Ghendtsche Tydinghen 2016 nr. 3 kan je

Afbeelding 6.

zien hoe die vendels door mooi in het gelid stappende leden meegedragen werden in de stoeten. Een fotootje uit 1936 (afb. 7) toont de Volendammers in 'in rust' poserend voor of na zo'n carnavalstoet op de Vrijdagmarkt, heel dicht bij hun eigen nest.

De afbeeldingen geven een mooi beeld van wat zo'n groep was, of probeerde te zijn. Steevast werd er een muziekgroepje gevormd, wat vermoedelijk niet altijd gemakkelijk ging. Het waren geen echte fanfares. We vinden ze niet vermeld onder de fanfare- en harmoniegezelschappen in de reeks van Lode Hoste 'Gezelschapsleven te Gent' verschenen in de GT jaargang 1992 nr. 3. Trommels waren bij de Volendammers wellicht minder nodig om flink te marcheren dan bij andere groepen: hun klompen gaven de cadans aan. De accordeons waren belangrijker. Wanneer de stoet halthield op pleintjes of voor belangrijke huizen of figuren, vormden de dansparen zich moeiteloos, kinderen met kinderen en jong met jong, oud met oud (of net niet?). Ze zetten hun beste

Afbeelding 7.

beentje voor onder de tonen van vooral de trekzakspelers. Merkwaardig is wel dat op de ene jongere foto met het Volendammerorkest geen accordeonisten te zien zijn, wel blazers. We zien de muzikanten in volle tenue op een foto gemaakt ergens in de jaren 1950, vermoedelijk op de trappen van het museum M.S.K in het Citadelpark (afb. 8).

Afbeelding 8.

Na een bloeitijd in de jaren dertig doorstonden de Volendammers de wereldoorlog om terug op te veren in de jaren veertig-vijftig. Wanneer de Gentse ‘Hollanders’ voor het laatst hun klofen lieten kleppen op de straatstenen, intussen vervangen door asfalt, is ons helaas niet bekend. De meeste ‘verklede’ groepen (zoals ze meestal genoemd werden) hielden er mee op in de jaren vijftig. Of ze vielen uiteen, veranderden van outfit, enz. We hopen in volgende GT nummers nog minstens één andere dergelijke groep te beschrijven en te illustreren met postkaarten, meestal het enige beeldmateriaal van dit, ook wat teksten betreft, sterk onderbelicht stukje verleden.

Bij de afbeeldingen

De afb. 2, 3, 5, 6 en 8 werden gemaakt naar postkaarten uit de verzameling Vollaert. De voorgevel van het huis nummer 2 in de Goudstraat, gebouwd in 1821 door de familie Vincent - De Meersman, leerlooiers op ‘t Steendam, kreeg in 1897-1901 het uitzicht zoals gedeeltelijk hier te zien is (zie website Waterwijk – Huizen in de Waterwijk – Even nummers – nr. 2). Een nieuwe verbouwing in 1946 door huiseigenaar coiffeur en cafébaas Vanden Bulcke resulteerde in de huidige voorgevel. Het gevelbeeld (afb. 1) dateert waarschijnlijk uit dat jaar. Afb. 7 is afkomstig uit het geïllustreerde weekblad De

Stad (Vliegende Bladen Gent, reeks Volksleven in DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg)

Oproep

We zoeken nog meer documentatie over deze en andere ‘verklede’ groepen. Lezers die meer weten, documentatie of foto’s hebben, zijn hartelijk welkom in het documentatiecentrum DSMG, Begijnhof 46, Sint-Amandsberg op zondagvoormiddagen en dinsdagnamiddagen of via telefoon, mail of per brief.

HOE ENGELSE TOERISTEN GENT VOORGESCHOTELD KREGEN IN DE JAREN 1800

David Bogue: *Belgium and the Rhine*, een toeristengids uit 1852
Vertaling van het tekstgedeelte Gent door Herbert De Vleeschouwer

Inleiding (HDV en redactie)

De kijk van de Engelse wereld op Gent uit het midden van de 19de eeuw is interessant. Hoe zagen zij onze stad ... of misschien correcter: hoe werd die hen voorgeschoteld? Hun visie is uiteraard Engels gekleurd. Zo bevat dit boek van een 200 bladzijden een beschrijving van de slag bij Waterloo gespreid over zo maar eventjes 29 pagina's. Sommige verwijzingen naar Engelse geschiedenis zullen onmiddellijk begrepen worden door de Engelse reiziger, terwijl ze ons niets zeggen. Verder is er beperkte aandacht voor amusement. Louter voor praktisch gebruik worden enkele hotels en restaurants vermeld. Er is nog (net) geen sprake van de dierentuin aan de Muinkmeersen (1851-1903). De beschrijving van een Gent zonder aandacht voor de Graslei, lijkt ons eigenaardig; maar we moeten daarbij bedenken dat de tekst opgemaakt werd lang voor de verwezenlijkingen van Gustave Cloquet (Sint Michielsbrug, Postgebouw).

Laat ons even meekijken met de toeristen en kennis nemen van wat er toen belangrijk geacht werd. De Engelse versies van namen van monumenten, plaatsen en personen werden behouden in deze vertaling. Dus: Ghent, Abbey St. Bavon en John of Gaunt voor Gent, Sint Baafsabdij en Jan van Gent. Benamingen die in het Frans geschreven werden in deze Engelstalige reisgids bleven ook als dusdanig behouden. Hier en daar werd een vertaling van een term toegevoegd of een korte uitleg gegeven. Om de leesbaarheid te bevorderen werden enkele fragmenten herschikt.

En een heel belangrijke waarschuwing: gebruik deze tekst niet als bijbel! Hij bevat enkele toen gangbare misvattingen over onze stadsgeschiedenis, onder meer betreffende de Artevelden, het Gravensteen, enz. Liever dan ze een na een te weerleggen met behulp van literatuur- en internetverwijzingen, laten we ze op de lezers los 'as such'. Enige evidente en storende fouten in namen werden wel gecorrigeerd. Overigens staan dergelijke ideeën ook te lezen in de

reisgidsen van Voisin 'Guide des Voyageurs dans la Ville de Gand' of 'Notice historique sur les Monuments et Institutions de la Ville de Gand' (1826-1843), waaraan de Engelse auteur vrijwel zeker heel wat ontleende, evenals in de vooral voor Gentenaars bedoelde beschrijvingen van Gent door J.J. Steyaert (1836, 1847 en 1857) en anderen. Victor Fris somt voor de jaren 1800 in zijn 'Bibliographie de l'Histoire de Gand', buiten de net vermelde, nog acht reisgidsen op enkel gewijd aan Gent.

Maar of er verder zoveel veranderd is? Het oordeel daarover laten we over aan jou, beste lezer.

Afb. 1. Muinkmeersen met eerste treinstation tegen een achtergrond van rokende fabriekschouwen.

Algemene karakteristieken

Wat Guicciardini in de jaren 1500 schreef over Ghent in zijn 'Descrittione di tutti i Paesi Bassi...' (verschillende oude uitgaven, ook in het Nederlands) is in grote mate nog tot op de dag van vandaag van toepassing. Deze stad is sterk en mooi, en één van de grootste in Europa, met uitgebreide voorsteden, en is door velen vergeleken met het prachtige en drukbevolkte Milaan. Zijn omtrek

zou men kunnen berekenen als 10 mijl. De stad omvat 95.000 inwoners, en is door zijn vele kanalen verdeeld in 26 eilanden, die verbonden worden door 80 bruggen van hout en steen. De stad telt 55 kerken, kloosters, godshuizen en gelijkaardige gebouwen.

Hotels, restaurants en cafés

De meer gedetailleerde beschrijving vangt aan met het belangrijkste voor de toerist. De voornaamste hotels in Ghent zijn *Hotel de la Poste* en het *Hotel Royale*, beiden op de Place d'Armes (Kouter). Dit laatste, gelegen naast het theater, is een prinselijk herenhuis, met een eerste klasse tarief. Daarnaast het *Hotel de Vienne*, Marché aux Grains (Korenmarkt), een huis dat in trek is bij de plaatselijke bevolking: heel comfortabel, en redelijk in kostprijs. Verder nog: *Hotel des Pays Bays*, ook op de Marché aux Grains, *Hotel Lion d'Or*, Place du Lion d'Or (Gouden Leeuwplein).

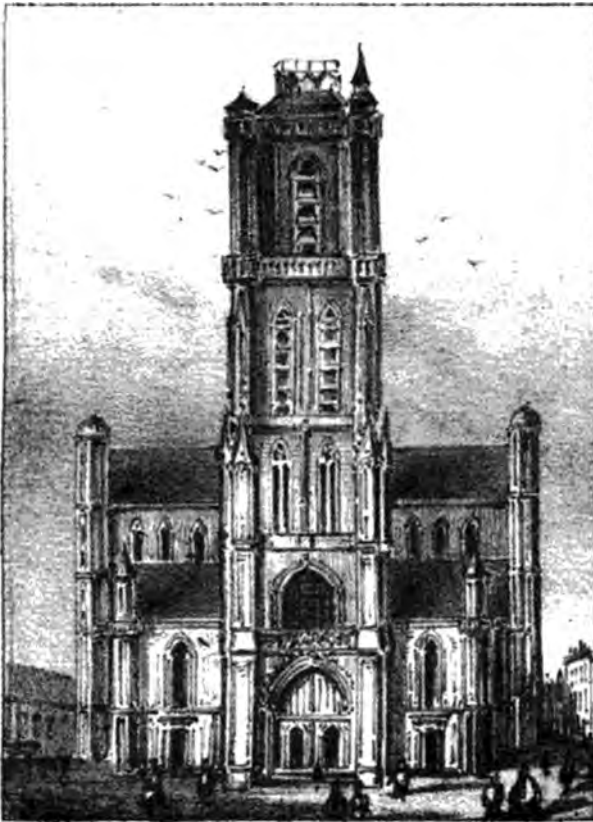
Als beste restaurants vernoemen we *Chapeau Rouge*, *Petite Turquie*, naast S. Nicholas, en *Maison d'Autriche*, rue des Marais (Korte Meer). De beste koffiehuisen zijn *Café des Arcades*, *Café Suisse*, en *Café Bellevue*, allen op de Place d'Armes.

Afb. 2. Korenmarkt thans verdwenen Octrooigebouw.

Kathedraal Saint Bavon

Deze kerk is opmerkelijk voor zijn mooie gotische architectuur en prachtige sculpturen die het interieur sieren. De preekstoel is een mooi staaltje van vakmanschap, met erboven de boom des levens die gouden vruchten draagt. Het eerste kerkgebouw werd ingewijd in 841 door de bisschop van Doornik, en herbouwd in de dertiende eeuw. Het dak van het grote middenschip brandde af in 1641, en onderging nog eens hetzelfde lot in 1822. Het was origineel gewijd aan Sint Jan, en nam pas in 1540 de naam van Sint Baafs aan. Het huidige koor, tesamen met de ondergrondse kerk, werden gebouwd in 1228. De originele spits die 93 m boven de toren uitsteeg, werd door de bliksem vernield in 1603. Vanop het platvorm op de top van de huidige toren is er een schitterend zicht van het omringende landschap, en op een heldere dag zijn de kerken van Antwerpen, Mechelen, Brugge en Brussel duidelijk te zien.

Afb. 3. Sint-Baafskathedraal.

Het interieur van deze kerk, die één van de mooiste van België is, heeft zonder twijfel veel geleden van de talrijke wijzigingen die de stad heeft ondergaan; toch is het één van de best versierde tempels in het christendom. Opmerkelijk zijn vier bronzen kandelaars die voor het altaar staan, ze behoorden vroeger toe aan Charles I. Ze dragen nog steeds de koninklijke wapens van Engeland. De kapellen en het koor, dat is omsloten door een massief verguld koperen poortconstructie, verdienen zorgvuldige inspectie. Zij bevatten vele rariteiten en schat-

ten, in schilderijen, marmer en kostbare metalen, die men nergens anders tegenkomt. Schip en koor worden omgeven door vierentwintig kapellen. We zullen enkel die beschrijven die de meest opmerkelijke objecten bevatten. Een eerste kapel bevat het schilderij van de 'Onthoofding van Sint Jan,' door Gaspar De Crayer. De derde toont een mooi werk, 'Het doopsel van Christus,' door J. de Cauwer, een moderne artiest, geboren te Ghent. De volgende opmerkelijke kapel, de zesde, bevat een schitterend schilderij van Francis Pourbus, 'Christus omringd door de geleerden' met de portretten van Karel V, zijn zoon Philips, en de schilder zelf. Dit was een normaal gebruik in de tijd dat het geschilderd werd. Het werk in de zevende kapel, 'Het martelaarschap van Sint Barbara', is een mooi schilderij van de Crayer. In de achtste is een compositie te zien van Van der Menin (?), een leerling van Van Eyck, 'Onze Verlosser tussen twee Dieven'.

De elfde kapel, gekend als *La Chapelle de l'Agneau*, vraagt speciale aandacht. De schilderijen die deze kapel versieren zijn het werk van de broeders Van Eyck, een goed voorbeeld van de Vlaamse school. Het onderwerp is ontleend aan de Apocalyps en stelt het hemelse Lam voor, omringd door vier groepen engelen. Het hele schilderij is gevuld met personages uit het Oude Testament. Het schilderij werd afgevoerd door Napoleon en teruggeëist door de Geallieerden, door wie het teruggeven werd, uitgezonderd zes van de pendants die in de handen gevallen waren van mensen die de waarde ervan niet kenden, en die het verkochten voor zesduizend frank. Zij sieren nu het schilderijen kabinet van de Koning van Pruisen, die er 410.000 franks voor betaalde. Men kan zich een idee vormen van de waarde van het hele werk, als men bedenkt dat deze accessoires zo hoog ingeschat worden.

Van de Kapel van het Lam, gaan we verder naar nummers 12 en 13, die versierd zijn door werken van Gerard van Honthorst, Nicolaas de Liemackere, alias Roose, Gaspar de Crayer en Jan van Cleef. Kapel 14 bevat een werk van Rubens, het enige in de kerken van Ghent. Het stelt de ontvangst van Sint-Bavo in de abdij van Sint Amandus voor. Dit schilderij werd afgevoerd door de Fransen en teruggegeven in 1815, waarna het in een galerij in Brussel terecht kwam, en uiteindelijk zijn weg vond naar zijn huidige plaats. In de vijftiende kapel is een werk te zien van Otto Venius, 'De verrijzenis van Lazarus ;' en de zestiende, 'Het martelaarschap van Sint Lieven,' door Gerard Seghers, een van de beste werken van deze meester. De enentwintigste en tweentwintigste kapel bevatten elk een werk van de Crayer; en de vierentwintigste, een mooie 'Afneming van het Kruis,' door een leerling van Rubens, Theodoor Rombouts. Het koor bevat vier schitterende mausoleums ter nagedachtenis van vier bis-

schoppen. Dat van bisschop Triest, door Duquesnoy, is het mooiste. Voor we de kathedraal verlaten, maken we een bezoek aan de ondergrondse kerk, of crypte onder het koor, onderverdeeld in vijftien kapellen, versierd met enige schilderijen. Er zijn verschillende graven en het geheel herinnert aan de vroegste periode van het christendom. Hubert Van Eyck en zijn zuster Margaret zijn hier begraven.

De Sint Niklaaskerk

Van deze kerk op de Marche aux Grains wordt gezegd dat ze de oudste is van de stad. De meesterwerken zijn: de consecratie van Sint Nicholaas, door Roose, een kopie van Rubens, van 'Christus in het Graf'. Een van de pilaren in deze kerk, de vijfde van links, draagt een inscriptie ter nagedachtenis van 'Oliver Minjau, zijn vrouw en hun eenendertig kinderen'. Toen Karel V zijn intrede deed in Ghent, merkte hij Minjau en zijn familiegroep op, geüniformeerd in processie lopend. Hij vernam het speciale aan hem en zijn bijna ongelooflijke nageslacht en kende hem een pensioen toe. Maar kort daarna overviel hen een dodelijke ziekte, die de hele familie wegmaaide. Ze werden begraven, zij aan zij, op de begraafplaats van de kerk.

Sint Michael en Dominikanenklooster

Deze kerk in het centrum van de stad is zeer oud, zoals de meeste andere kerken in België. Zijn toren werd nooit afgewerkt. Ze bevat een paar opmerkelijke schilderijen; één in het bijzonder, 'Onze Bevrijder op het Kruis,' door Van Dyck.

Dichtbij de kerk van Sint Michael is het Oratorium van de Dominicanen, gesticht in 1220. Het bezat vroeger een waardevolle bibliotheek die vernietigd werd in de beeldenstorm van 1566. De schilder G. de Crayer werd begraven in deze kerk.

Andere kerken

Saint Jacques staat op een groot plein, vroeger een begraafplaats. De schilderijen zijn allen door moderne artiesten, en verdienen amper vermelding. Er is een hostiedoosje van massief goud, versierd met diamanten en andere waardevolle stenen, zeer oud en merkwaardig. Er zijn vele andere kerken, waarvan geen enkele speciale vermelding verdient, behalve die van Saint Martin (Ekergem) en Sait Etienne (Sint-Stephanus van de augustijnen) die beiden meesterwerken van de Crayer bevatten.

Begijnhoven

We zullen die reiziger nu naar het Begijnhof dirigeren. Dat werd gesticht door Sint Begga, Gravin van Brabant en zuster van Pepijn van Landen, die stierf in 689. De orde van de begijnen is specifiek aan de Nederlanden. Paus Clemens V, schreef een verbod uit tegen de orde, maar ze werd beschermd door Johannes XXII. Joseph II maakte, bij de opheffing van de religieuze huizen, een uitzondering ten voordele van de orde. De wettelijkheid van hun bestaan werd geratificeerd in 1826. Onder de opgelegde voorwaarden aan de begijnen is die van het beschermen van de oude Vlaamse *faille* (voile, hoofddoek), en het vervoeren van hun eigen doden naar het graf. Elke zuster had haar eigen huisje gescheiden van de anderen, en boven de ingang werd de naam van een heilige geplaatst. De instelling waarover we nu praten, in de Rue de Bruges (Burgstraat), is een van de meest merkwaardige in het land. Het is gesticht in het jaar 1234, door Johanna van Constantinopel. Toen de eerste kapel werd gebouwd in 1242, moesten ze een jaarlijkse bijdrage betalen aan de abdij van Sint-Bavo. Het huidige klooster is omringd door een muur, waarrond een gracht met stilstaand water loopt. In het centrum van het ommuurd domein rijst de kerk op. Daar rond vormen de huisjes van de zusters, sommige met kleine tuinen erbij, verschillende vredevolle straten. Het beste moment om de kerk te bezoeken, die uitzonderlijk netjes is, maar geen kunstwerken van enige waarde bevat, is gedurende de dienst, wanneer de leden van de gemeenschap, ten getale van 600 verzamelen. De kleinere instelling van dezelfde orde, genaamd 'Notre Dame au Pré' (O.L. Vrouw ter Hooie), werd gesticht door dezelfde vrome prinses. Het is bedoeld voor de intrede van jonge mensen die door armoede geen toegang krijgen tot andere orden. Het aantal ingetreden bedraagt ongeveer 400. De zusters van deze orde worden met diep respect bejegend door de stadsmensen.

Stadhuis

Het stadhuis dat uitkomt op de Rue Haute Porte (Hoogpoort) en de Marche au Beurre (Botermarkt) is een van de mooiste van de oude monumenten in België en misschien in Europa. Het meest merkwaardige in dit gebouw is de vreemde mengeling van verschillende architecturen. De voorgevel is voornamelijk samengesteld uit Ionische, Dorische en Corinthische stijlen, terwijl dat gedeelte van het gebouw, gezien van de Rue Haute Porte, dat onafgewerkt blijft, met de beste smaak en onderhoud, is bedekt met fantastische versieringen die ingewikkeld gewrocht zitten. Dit is, zonder twijfel, een van de beste exemplaren van bestaande Gotische architecturen. Het gebouw dateert uit

1481. Verschillende interessante gebeurtenissen vonden plaats in de troonszaal, die nog steeds de statiehal is.

Belfort

Het belfort, dicht bij het stadhuis, is een zeer interessant gebouw. Het wordt nu gebruikt als gevangenis. Het werd gebouwd in 1183 als uitkijktoren, maar vervolgens gebruikt als belfort, waarvan bij elke oproer de alarmklok geluid werd. Het gewicht van de grootste klok, die zich midden in de toren bevindt is 11.000 lbs (pond: 4.662 kg); De vier zijtorens bevatten de carrillon (beiaard). Er hing voorheen een klok wegende 12.483 lbs in een van de torens, die de naam Roland droeg. Ze droeg een inscriptie in het Vlaams die betekende dat hij luidde als er brand was, en dat hij klonk als er storm opkwam. Bovenop de toren is een geelkoperen draak. Bij de geboorte van Karel V werd een touwen galerij gespannen

Afb. 4. Belfort en stadhuis.

tussen de top van de Sint Nicholaas kerk en de top van het belfort. De burgers konden van deze gevaarlijke route gebruik maken; bij nacht werd de brug verlicht. Charles V kwam de stad binnen op zijn verjaardag 25 Februari 1540 en de Hertog van Alva, die bij zijn gevolg was, adviseerde hem de stad te vernietigen, maar Charles nam de prins naar de top van het belfort, beduidde hem de schoonheid en grootte van de stad en vroeg hem hoeveel Spanjaarden ('spanish skins') het zou kosten om zo een 'glove' (gant) te maken?

Castle of Gravenstein

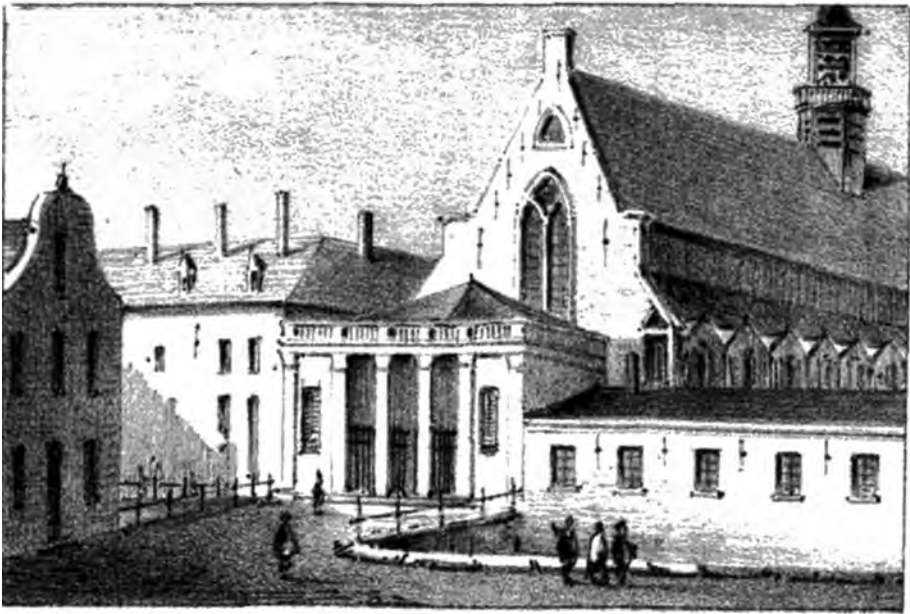
Naast de Fish Market, zijn de resten te zien van het oude Castle of Gravenstein, voorheen de residentie van de Graven van Vlaanderen. Het is een bezichtiging waard omwille van zijn oudheid, (gedateerd 866), en vanwege het feit dat het de residentie was van Edward III, in 1338 en de geboorteplaats van de welbekende John of Gaunt.

Afb. 5. Gravensteen.

Palace of the University

Staat op de site van de oude kerk van de jezuiteten. De voornaamste zaal, genaamd de Promotiehal, is cirkelvormig en aan het lagere einde omringd door rijen zetels in de stijl van een amfiteater. Het is een magnifieke zaal die 1600 tot 1700 personen kan bevatten. Er zijn, naast verschillende leslokalen, een anatomiezaal, een kabinet voor vergelijkende anatomie en een voor anatomische preparaten. Er is ook een bibliotheek, dagelijks open voor het publiek van 9 tot 12, en van 2 tot 5 in de namiddag. Ze omvat ongeveer 60000 volumes en verschillende merkwaardige manuscripten. De Botanical Garden (nu Baudelohof) is onderdeel van de Universiteit en werd gesticht in 1797. De tuin is gering in omvang, maar een van de meest complete in België.

Afb. 6. Universiteitsbibliotheek in Baudelookerk.

Academy of Fine Arts en kunstkabinetten

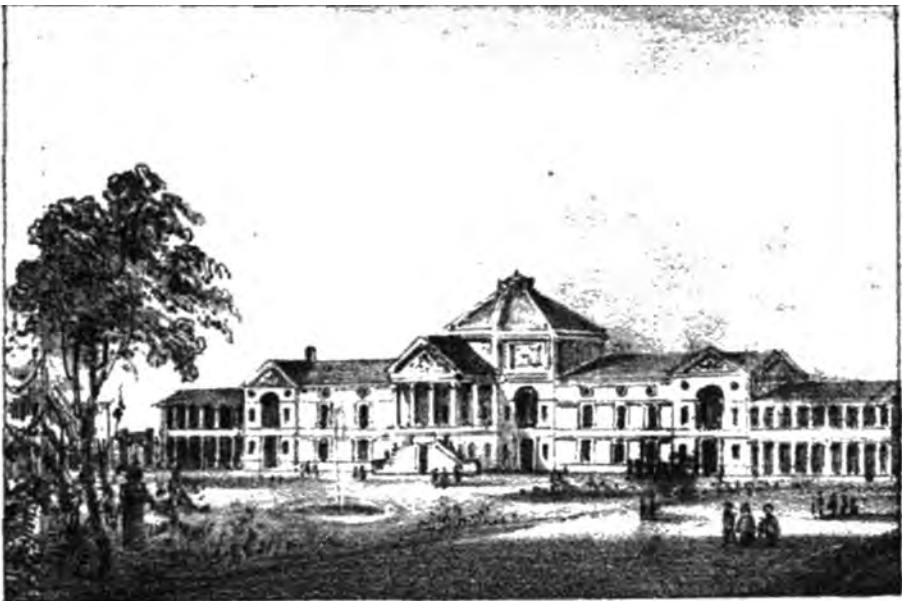
De academie is gevestigd in het gebouw van het oude college van de Augustijnen en heeft tot 700 leerlingen. Er is een goede galerij van schilderijen samengesteld uit het bezit van de afgeschafte religieuze orden. de collectie kan dagelijks bezocht worden. Er zijn vele privé verzamelingen van schilderijen en curiosa. De volgende zijn de beste, en hun eigenaars zijn zeer hoffelijk in het tonen van hun schatten, meer bepaald aan de vreemde reiziger: het

kabinet van M. Van Saceghem, Rue Aux Draps (Drapstraat): schilderijen van grote meesters. M. Brissar, Rue Longue des Violettes (Lange Violettestraat): oude gravures en manuscripten. M. De Coninck, rue Courte du Marais (Korte Meer): schilderijen, tekeningen, gravures en numismatiek. M. Regnaut, Rue de l'Université: een merkwaardige verzameling van oude waaiers, medailles en andere antiquiteiten, M. Benoni Verhelst, rue Basse (Onderstraat): geschiedenis en schilderijen, M. Versturme - Roegiers, Rue de la Tour rouge: oude en moderne inscripties, harnassen en antiquiteiten en M. Van Alsteen, Rue des Soeurs Noires (Zwarte Zusterstraat): medailles, schilderijen en een uitgebreide bibliotheek.

Overige publieke instellingen

Het *theâtre* dat werd opgericht op kosten van de stad is één van de mooiste in Europa, ernaast is er een concertzaal en een magnifieke balzaal. De *Casino Rooms*, een gebouw met een mooie architectuur worden gebruikt door de Botanische Vereniging. De grote hovingen komen uit op een promenade, een wandelpad genaamd *De Coupure*.

Het huidige gebouw waarin de provinciale administratie gevestigd is, het *Government house*, is vrij modern. Zijn voorganger is van oudere datum. Er wordt melding gemaakt van het gouvernementshuis als het *Hof van St. Bavon*

Afb. 7. Casino aan de Coupure.

in 1581, toen het onderdak bood aan de Prins van Oranje. Napoleon verbleef hier eveneens.

Het *prison* werd gesticht door Maria Theresa, in 1772, en werd significant vergroot door koning William (Willem I). De instelling beschikt over accommodatie voor 1200 gevangenen, en is een van de best gereguleerde gevangenissen ons gekend. Ze diende als model voor zowel Engeland als America. Toelating om de gevangenis te bezoeken kan bekomen worden in het bureau van het provinciale gouvernement. Ghent beschikt over 21 hospitalen of asielen, en daarnaast zijn er nog vele gelijkaardige private instellingen.

Marché du Vendredi

Is een omvangrijke plein omringd door oude huizen. Het gebouw recht tegenover de Petite Rue du Serpent werd gebruikt voor het opmeten van het laken dat naar de markt gebracht werd. Als de stukken fouten vertoonden, werden ze vastgemaakt aan een enorme ijzeren ring en publiek ten toon gesteld. Daarna werden ze geschonken aan de hospicen en andere caritatieve instellingen. Het is op deze plaats dat de gilden en neringen vroeger in wapendracht verzamelden en hun standaard plaatsten als ze vreesden dat hun privileges in het gedrang kwamen. Het is hier eveneens dat de ceremonie van de inwijding van de graven van Vlaanderen plaats had met veel pracht en praal. In het jaar 1600 richtten de burgers hier op deze plaats een colonne op van 50 voet (15 meter) hoog, ter nagedachtenis van Charles V, wiens standbeeld op de top geplaatst werd. De kolom werd herbouwd in 1772, en vernietigd tijdens de revolutie van 1793. Maar het grootste belang van de *Marché du Vendredi* is de herinnering aan drie van de meest verschrikkelijke en bloederige gebeurtenissen ooit gezien. Het was ook op dit plein dat zo vele mensen ter dood gebracht werden op bevel van de Inquisitie, gedurende het tiranniek beleid van Alva. Bij iedere stap die de reiziger neemt, zal hij herinnerd worden aan de vroegere grootheid van deze interessante stad. Geen stad in België bevat meer dat de bezoeker interesseert.

In een straat naast dit plein is een oud kanon, dat een van de grootste in Europa zou zijn, gemeten 18 voet in de lengte en 10 ½ voet in omtrek; het is gedateerd gelijktijdig met de uitvinding van de artillerie. Er is geen twijfel dat het geconstrueerd werd in de tijd van Philip Van Arteveldt. Het lijkt erop dat het dit kanon was waarnaar Froissart verwees in zijn Chronicles. Om het garnizoen van Oudenaarde nog meer schrik aan te jagen, maakten ze een kanon van wonderlijke grootte, dat 33 inches breed was aan de mond, en wonderlijke

grote en zware projectielen wierp. Als het kanon afging kon het bij dag gehoord worden tot op een afstand van minstens vijf mijl, en bij nacht tot tien mijl. Het maakte zo een geweldig geluid als het afging dat men kon denken dat de duivels in de hel werden losgelaten. Dit monsterlijk geschut werd gedragen door een stenen onderstel en wordt het wonder van Ghent genoemd en Dulle-Griette, (Mad Meg).

Citadel

De eerste gebouwd in Belgium, werd opgericht door Charles V op de site van de oude abdij van St. Bavon. Het was voor enige tijd de gevangenis van de heren van Egmont en Horn. Toen het aangevallen werd door 3000 mannen van Ghent, werd het verdedigd door 150 vrouwen, onder de leiding van Senora Mardragon, die de aanvallers afsloeg, en uiteindelijk onder eervolle voorwaarden kapituleerde. Kort daarna, werd de citadel gelijk met de grond gemaakt, op bevel van de Staten Generaal. De nieuwe citadel loopt van de Porte de Courtray tot die van St. Pierre en kijkt uit over de loop van de *Lys* en de *Scheldt*. In de oude citadel zijn de overblijfselen van de oude Abbey van St. Bavon, gesticht in 618. De Octagon Chapel van St. Macaire, gebouwd in de elfde eeuw, is in volledig bewaarde staat. Een gedeelte van de oude crypte is bevloerd met een zeer merkwaardige mosaïek die helaas snel in verval geraakt.

Handel en nijverheid

De eerste weefgetouwen werden gebruikt in Ghent in 968. In de dertiende eeuw, bereikte de stad reeds een hoge graad van welvaart, maar de burgeroorlogen waren er dodelijk voor. Tegenwoordig is de voornaamste handel van Ghent het spinnen en weven van katoen; en dertig- tot veertigduizend werklieden zijn tewerkgesteld in deze takken van nijverheid. Ongeveer twintigduizend anderen vinden tewerkstelling in de blekerijen en het bedrukken van katoen. Het geschatte kapitaal dat circuleert hierin is 43.000.000 franken. Er zijn suikerraffinaderijen, brons- en kristalfabrieken, chemische bedrijven en vele brouwerijen en distilleries. De jaarlijkse export en consumptie is aanzienlijk. Linnen, één van de rijkdommen van het land, is een ander gegeerd artikel. Ghent is altijd beroemd geweest voor zijn bloementeelt. In deze tak is er voortdurende omvangrijke handel.

Beroemde figuren

Ghent is de geboorteplaats van vele illustere personages. De meest opmerkelijke zijn Jacques van Arteveldt, Margaret of Austria, dochter van Keizer Maximilian en Mary of Burgundy, John of Gaunt en Charles V. Het kasteel waarin de laatste geboren werd, is nog zichtbaar als een puinhoop aan de wallen bij de Rue de Cœur de Prince. Ghent is de scene geweest van veel tumult en revolutionaire gevoelens in vroeger tijden, zoals het bewonderswaardig beschreven wordt door verschillende auteurs. Laatstleden was het het toevluchtsoord van Louis XVIII, gedurende Bonaparte's terugkeer naar Frankrijk in 1815. Hier werd het nieuws dat de zoon van de Keizer ondergegaan was om nooit meer op te komen, gecommuniceerd aan Louis, door de aide-de-camp van de Duke of Wellington, in de nacht van 18 Juni.

Uw e-mailadres is belangrijk!

Met de post mededelingen versturen is een dure zaak, wanneer je meerdere honderden personen moet aanschrijven. Ook de rompslomp, m.n. adressen afdrukken, naar de post lopen, formulieren invullen enz, is niet te onderschatten voor de povere twee redactieleden die zich ermee belasten.

Daarom deze oproep: stuur uw e-mailadres nu meteen door naar **g.t@telenet.be**. Dan kunnen wij u gelijk op de hoogte brengen van dringende zaken die niet meer op tijd in het tijdschrift kunnen worden gemeld.

EEN STROPKE VAN DE BRUGSCHE PUURTE

Gilbert Boerjan
Tekstbewerking Eddy Levis

Deel 10. Slot

De begroavijngje

Madeleine heure vent was duud. Geearake den invalied hoa zijn hijtene kostuum' aan, en hij moest begroave worde. Neu moede wete dan der op de Brugsche Puurte goeie en slechte begroavijngje woare. De slechte begroavinge, woare de dieë van kinders, jonge meinsche, moeders in 't kinderbedde, voaders dien verongeluktege. Goeie begroavijngje, woare de dieë

van êwe meinsche, dien 't goe g'had hoan in ulder leven, en gestorve woaren achter ne schuunen êwen dag.

En Geearake hoa ne schuunen êwen dag g'had. Hij hoa wel, oast hij jonk was, den oorlog van '14-'18 meegemoakt, gelijk d'ander, tot onder zijn oksols in 't slijk, en hij was weeregekêrd, een beetse gepakt van de gazze, moar da was tons uuk guul zijn leve zijn certificoate geweest om nie te vele te moete wirke, en ne goeie steek-moar-op veur zijn druuge kele.

Madeleine hoa hem gevonde oas ze were kwam van heur commisses, en zijne

loasten dreupol stond nog leeg op toafol. Hij zat een beetse wiggezakt in zijn zeetolke. Ze was sebiet om heur zuster Clotielde en heur schuunbroere Firmin geluupen, en doarachter noar de pastorijsje. De paster was in een rapke 't Heilig Oliesol kome geven, en een woordeke truust. Firmin was om Theofiel den barbier goean, die Geeraarke veur de loaste kêr den board afgedoan hee. En doarachter hoan Madeleine en Clotielde Geeraarke gewassen en verschuund.

Maurice, de schrijnwirker en duukistemoaker, was mee een propere kiste gekome. Geeraarke wast er in g' installeerd, en stond neu half rechte in 't veurploatske. De kiste was een tsietsje te lank om plat te legge in zuu een klein pierke van een huizeke.

De famielde was thuupegekome veur de begroavijngje. Geeraarke hoa twee dochters g'had: Clémanse, die getrêwd was mee Juul de Buize, die aan 't woater wirktege, en die acht kinders hoa, en Zulma, die tot heur dertig joar thuis gebleve was, en tons van oarmoe, omda' ze gêene veint vond, moar in 't kluuster goean was. Madeleine en de famielde, op zuster Zulma noar, zoen Geeraarke begroaven hên zonder veel tantewannekes mee een absoete, moar ze woare gebotst op 'De Vriende van d' êw strijers van 14-18e', en 'De Vriende van de Vierkruisers' (Vuurkruisers) uit café De Luupgracht, woarda Juul de Bajonette, ne wriëen êwstrijer, caféboas was.

Den Tsuule, die de wig kendege, hoa sebiet de Nationale Strijdersbond verwittigd, dat er nen duujen êwstrijer was, en guul 't systeem was in gank geschote. Den dienst zoe ten elve zijn, mee de vleggen, en de delegoase, en guul den bazaar. Madeleine en de famielde zate mee de gebakkene pîren. Ze moesten allemoal in de rêwe zijn, en mee voituure en guul den bataklan.

De begroavinge zoe de zoaterdagmorge zijn, veur iederên toe te loaten alles t' arrangeere. Was mij dat een spel, den dag zelve! Van rond de negene kwame d' îest' êwstrijers al toe, mee ulder opgerolde vlegge, mee een zwarte voile aan den bol, z' hoan een zwart kusse mee, woar dan z' al Geeraar zijn madoildes op stake. De ploatselijke veurzitter repeteerdege op 't koerke zijnen diskoer, en ondertusse dronke z' allemoal een dreupolke op malkoars gezondheid.

Tege thalverelve reejen d' îeste voiture de stroaten in, de pîrde kregen ulderen eetzak aan huldere kop gebonde, en de koetsiers kwamen om ulder dreupolke. 't Stîrfhuis begost stillekes op ne goeien beklante café te trekke. Tien minuute veur den elve begoste de klokke van Tsintsanbatiest troage te luije, en kwam den duuwoage de stroate ingereje.

Guul de gebuurte stond uit, en 't plankier van Geeraar zijn huis stond zwart van 't volk. De kiste wierd op 't plankier gezet, en deftig beklîed mee de Belgische vlegge. De nationale vertegewoordiger sprak zijnen diskoer uit, en loofdege de heldendoaden van zijnen êwe strijdmakker. Op 't plankier stonde de vrêwen achter ulde vuule te snotteren en te snuite. De kiste wierd opgelogajen, en de cortège trok noar de kirke. Thalvend de kirke stond de katafalk, mee veel brandende kîsse rond, en van veure wachtege de paster mee zijn twee onderpasters op 't lijk.

Achter een îeste zegenijng, wierd Geeraar onder de katafalk gezet, en ne kîer goe bewieruukt. Hoat hij nog moete leve, hij zoe hem guul zekers duug'hoest hèn van al diene ruuk, surtoe jij, die gepakt was van de gazze! Bij d' offerande ging guul de kirke een toezeke geve op de platine, en zuudoende, iederîen die nog gîen vallijng' hoa, îene bezurge.

Bij de consecroase verschoot iederîen hem hoast een ongeluk. In de normale, duudelijke stilte, begost er in îene kîer ne clairon buzze te geeve, en blies, zij het wel een beetsen uit den tuun, 'te velde'. De kêwe rillijng liepen over de menschen uldere rugge. Achter den 'de profundis', verliet Geeraarke en zijn gevolg de kirke, binst dat den orgelist een sombere, troage verse speeldege van den Brabançon.

Vandoar trokke de lijkwoages en de voiture noar 't kirkhof van de Brugsche Puurte, aan den Brugsche Voart. Doar wierd 't stoffelijk overschot, onder een hoage van gestrekte vleggen, en op de tuune van de clairon, die nog ne kîer 'te velde' blies, aan d' îrde toevertrêwd. De kruune van de famielde en van d' êwstrijers, wierden aan de put geleid. En ze trokke stillekes were noar de voiture.

Ondertussen hoan z' in café 'De Luupgracht' uuk nie stille gezete. De toafols en stoele woaren gezet, en in de keuke stonde de kasrollen al te pruttelen en te duume. Tseef stond aan de deure op den uitkijk, en verwelkomdege de famielde en de kennesse mee een woordeke van dielnemijng. In 't begin hingt er een echte begroavijngsstemmijng, en ze slurptege stillekes aan ulderen dreupol als aperitief. Bij de soepe, en doarachter, bij de petoaters, ging 't lawijt stillekes noar omhuuge, en ter wierden hier en doar in een groepken al ne kîer gemonkold.

't Ete was verzurgd: tomattesoepe mee ballekes, blompetoaters mee wurtolkes en îrweetses, en een virkeskarbonade. Bij de kaffee, en 't dreupolke, begoste

ze los te kome. Ter wierd achteruit gegoan vanaf Geeraarke zijn jeugd noar den oorlog van 14-18e, waarbij dan de collega's van den oorlog 't uug woord voerdegen, en de courroage, en d' heldhaftigheid van Geeraarke prezen in alle tuune. Stillekesan woare de mannen en de vrêwe elk apoart in een groepken aan't discuteere. De vrêwen hoan't over ulder eigen huwelijk, en ze vergeleke da, mee da van wa da't geweest was veur Madeleine. Den îene menuut preze ze Geeraarke veur dit, en den andere menuut zate z' op zijn kappe veur wat anders.

Zenobie, d' achterwoarsterigge, zat mee aan toafol, moar ze zei niets, ze zat gelijk stillekes te druume, en neu en tons, oas de noame Geeraarke viel, kwamt er ne glimlach op heur leppe. In Zenobie heur leve wast er een gruit geheim... In de joare twintig, was z'een ongetrêwde moeder geworde van ne schuune zeune. Niemand hee uut heur tonge keune pelle, veur te wete van wie dat da kind was. Zenobie zweegt in alle toale... En neu hee Geeraarke den helft van 't geheim meegedregen in zijn graf.

't Was nen broave meins geweest.

Noodbrug over de Brugse Vaart ter vervanging van de door het Belgisch leger in mei 1940 opgeblazen Hamerbrug. ('Zwarte Doos' Gent)

10e mei '40: 't Es oorlog!

Toch zoet er aan 't schuun leve van Birke een einde kome. Tsmorges den tienste meie 1940, ging Clotielde Birke goan wakker moake. "Vent," zei ze, mee

troanen in heur uuge,”t es oorlog...” Birke, die nog nie wakker was, kîerdeg’ hem, en zei: “t Zal toens toch gîen schoole zijn...” Moar ienegte seconde loater vloogt hij rechte in zijn bedde: “Ma, woar es pa?” vroegt hij... Clotielde trokt heur schêwers op. “k Weet nie,” zei ze, “aan t front zekers?!” Birke schoot zijn broek en zijn kijsses aan, kniptege an passant in de keuke nen boterham mee, en zei tege zijn ma: “k Goa ne kîer goan kijke.” En hij hoasteg’ hem de stroat op.

Overall stonden huupkes vrêwe te toateren, en mee uldere zakdoek aan ulder uuge te wrijve. Birke liep langst de voart, woar dan îenigste schippers bezig woare, ulderen boel op een steekkerre te loaje, en dien ulder schip liete ligge veur wa da’t goe was. Aan d’ Hoamerbrugge stonde langst elke kant îenigte saldoate. t Was precies ofda’t leve stille gevalle was.

Birke keekt over de voart, woar dan ze zuu dikkols in gezwommen hoan. Hij slenterdege vuurt, en ging deur t Luizegevecht noar t schoole. De puurte ston woagewijd open, en Birke liept de koer op. Alles verloate... Hij trokt tons moar noar t kluuster van de frêres. In den hof woare de twee jongste bezig mee uldere vélo grîed te moake, want ze trokke noar Frankrijk. D’ êwere frêrs stonde van t Lam Gods geslege te kijke noar die preparatieve... Birke zei goeien dag tege de Neuze en frêre Achiel. Veur den îeste kîer zagt hij, dan z’ uuk triestig koste kijke. De Neuze zei tegen hem: “Awel, veint, hedd’ al nieuws van eu pa?” en streek zijn hand deur Birke zijn stekskeshoar. Birke zei van nîe, en vroeg: “t Zal gîen schoole zijn, zekers?!” - “Ter es oast niemand nie mîer”, zei de Neuze, “goa moar noar huis.”

Ienigte doage noardien was den Duits doar. Ze viele binne zonder schiete, moar mee veel meziek. De famielde wachtege op de vent of de zeune die zoe noar huis kome, moar der bleven der velen achter... t Schoole herbegost, en zonder veel courrage deeje z’ ulder loast exame. Birke kwam van t achste studejoar, en voila, hij stond doar. Tchiele zat woarschijnlijk ieveranst vast in Duitsland. Clotielde hoa gîen wirk, en de loaste spoarcenzekes gijngde deur de meule.

Thalvend de vakanse nam Birke zijn voader zijne ransol, zijn pulle en ging, om da’t nie anders kost, in de fabrieke goan wirke.

STRAFFE TOEREN (1811)

Gesprokkeld en vertaald uit de *Mémorial de la Ville de Gand 1790 -1830* van Prosper Claeys, Gent, 1902. Met hier en daar een klein kommentaartje ter verduidelijking.

Ambitieuus wetenschappelijk drukwerk

Uitgever - drukker Pieter F. de Goesin - Verhaeghe publiceert het eerste van vier volumineuze delen van de vertaling *Zoonomie ou lois de la vie organique* van het groot werk van Erasmus Darwin, grootvader van Charles. De vertaling met noten en verklaringen is van de hand van Joseph - François Kluyskens.

Ophaalbrug vervangen door draaibrug aan de Minnemeers

Toewijzing van de bouw van draaibrug ter vervanging van een ophaalbrug ('optrekkende brug') aan de Minnemeers. De oude brug was een van de weinige ophaalbruggen in Gent.

Ziekenvervoer per draagstoel

De geleerde en notabele Norbert Cornelissen protesteert tegen de manier waarop zieken naar het Bijlokehospitaal vervoerd worden. Een groot laken omgeslagen, maar verder blootgesteld aan weer en wind in een draagstoel worden ze door twee dragers naar de plaats van bestemming gebracht. De dragers stopten aan meerdere cafeetjes op hun weg. Men kan zich inbeelden in welke toestand de zieken of gekwetsten in het hospitaal aankwamen.

Hulde aan Hayden in de Sint-Niklaaskerk

De Société des Beaux-Arts laat een requiemmis celebreren in de Sint-Niklaaskerk ter herdenking van de dood van Joseph Hayden (gestorven 31 mei 1809) met muziek gecomponeerd door de Gentse componist Pieter Verheyen. Bij de kooringang, schrijft Claeys in 1901, staat er een sarcofaag ontworpen door stadsarchitect Pisson versierd met een gouden lier, een afbeelding van de partituur van de 'Seizoenen' (die Jahreszeiten, oratorium, niet te verwarren met het werk van Vivaldi), bekroond met een lauwerkrans en de naam Hayden. (Bestaat dat monumentje nog?)

Rijke jonge heren schitteren in de eregarde

Een eregarde ('garde d'honneur') samengesteld uit jongelui behorende tot de voornaamste families, verlaat de stad om aan het Vlaamse Hoofd bij Antwerpen de keizer en de keizerin te verwelkomen. De jonge heren, zo schrijft Claeys, waren verzot op parades in schitterende uniformen, maar ze lieten aan de arme duivels die geen vervanger konden betalen, de eer zich te laten doden op de slagvelden ('laisaient aux pauvres diables... l'honneur de se faire tuer sur les champs de bataille').

Stichting van de muziekmaatschappij Sint-Cecilia

Stichting van de Maatschappij Sint – Cecilia in het estaminet 'De Wapens van Engeland' op de Kouter (volksnaam 'het Boerenhol'). Dertig jaar lang zou deze muziekvereniging een vooraanstaande plaats bekleden in stad en land. Bij de ontbinding in 1840 was de maatschappij gevestigd op een groot terrein bij de Nieuwe Wandeling, het Spiegelhof, voordien 'Goed ter Spiegele'. Terrein en gebouwen die 176 000 franks van toen gekost hadden, werden in 1847 verkocht voor 55 000 frank.

Ter dood gebracht in een rood hemd

Voor de laatste keer verschijnt een besluit dat bepaalt dat ter dood veroordeelden naar de executieplaats moeten gevoerd worden gekleed in een rood hemd.

Latijn ter gelegenheid van een keizerlijk huwelijk

Teissèdre, leraar retorica (welsprekendheid) van het staatslyceum, houdt in het stadhuis een plechtige toespraak ter gelegenheid van het huwelijk van de keizer. Het publiek van vooraanstaanden ('composée d'un grand nombre de personnes de distinction') applaudisseert, rapporteert de krant. Ze vermeldt niet, zo voegt Claeys er aan toe, hoeveel van die 'personnes de distinction' een woord begreep van de Latijnse speech van professor Teissèdre.

Gebouwen in bezit van de stad gesteld

Op 27 juni verschijnt een keizerlijk decreet waarvan de gevolgen zich tot op heden laten voelen. De stad wordt in het bezit gesteld van meerdere grote eigendommen: de grote en de kleine kazerne op Sint-Pieters en de tot kazerne omgevormde abdij, het groot en het klein soldatenkwartier aan de Brusselsepoortstraat (nu Hollainhof en Pesthuis), het militair hospitaal (vroeger klooster van Deinze) op Ekkergerm (nu hoofdkwartier van de politie, het klooster van Sint-Agneete aan de Lindenlei (later Industriële School en Technisch Atheneum), een gedeelte van het Jezuïetenklooster aan de Volderstraat en de Hoofdwacht (Corps de Garde, nu Handelsbeurs) op de Kouter.

Architect Goetghebuer: geen gotische of andere barbaarse bouwsels aub

Pierre Jacques Goetghebuer wint de eerste prijs architectuur in de Stedelijke Academie. Zijn omvangrijke verzameling grafiek, geschriften en drukken, aangekocht door de Stad, vormt de kern van de zogenaamde ‘Atlas Goetghebuer in het Stadsarchief. Een plaatselijke poëet brouwde een huldedicht waarvan de laatste regels de toen geldende opvatting over architectuur perfect tekenen:

Tracez de vastes salles

Proscrivez partout

Le barbare goût

Des Goths et des Vandales

De barbaarse smaak van de ‘Gothen’ werd toen verantwoordelijk geacht voor de verwerpelijke gotiek. Wat de smaak van de ‘Vandalen’ moest voorstellen is ons niet bekend.

Censuur voor Snoecks en andere almanakken

Graaf de Portalis, minister van Binnenlandse Zaken verwittigt de prefect van het Scheldedepartement dat de drukkers Kimpe en Snoeck – Ducaju hun drukfels moeten voorleggen aan het censuurbureau. Hun naïeve en onschuldige Almanach van Milanen, Den Kluchtigen Almanach en Den Dobbelen Schapersalmanach moesten voortaan eerst door bedienden van de prefectuur uitgevlooid worden, waarna hun advies naar de minister vertrok.

Klopjacht onder scheepslui

Alle scheepslieden en scheepsbouwers worden opgepakt en onder militaire escorte naar Antwerpen gebracht om er dienst te doen op oorlogsschepen. In de nacht van 30 op 31 november organiseert de gendarmerie razzia’s.

Indecent religieus schilderij

De clerus van de Sint-Michielskerk weigert een schilderij te aanvaarden van de ‘Boodschap aan Maria’ door de aartsengel Gabriël (de ‘Annunciatie’). De priesters hadden het werk besteld bij de Brusselse schilder André Lens. Reden was het ontbreken van vleugels. Lens trok opnieuw aan het werk en schilderde er een magnifiek paar bij. Hij had de Maagd Maria al eerder moeten bijwerken omdat haar lichaamsvormen te duidelijk zichtbaar waren.

LUXUEUZE BOEKEN EN DEVOTIEVOORWERPEN IN EEN RIJK GENTS KOOPMANSHUIS

Te Putte, alias Gouden Leeuwplein (1398)

Luc Devriese

Samenvatting

In het huis 'Den Osse en den Esele' van de familie van Leyns - van Westvoorde bleken in 1398 iets vrij uitzonderlijks aanwezig: zes of zeven boeken (of boekjes). Ze waren allen religieus van aard en minstens drie ervan waren in het Vlaams gesteld. Uit de korte omschrijvingen en uit de context blijkt dat het vooral luxevoorwerpen waren.

Inleiding

Boeken waren zeldzaam en kostbaar vooraleer de producten van de boekdrukkers algemeen verspreid werden. Het waren immers allemaal handschriften, meestal op duur perkament. De inhoud was voor het grootste gedeelte religieus, heiligenlevens, enz. In de late middeleeuwen werden er ook rekeningen en oorkonden neergeschreven door stadsambtenaren en monniken, in de jaren 1300 meestal op perkament, maar algauw op papier (in Brugge vanaf 1340). Burgers konden verzoekschriften laten opstellen en neerpennen door professionele schrijvers en schrijfsters (!) die in Gent hun 'schrijfhuisjes' lieten op timmeren aan het stadhuis. Soms bleef er een klad- en een netversie bewaard.

Deze producten hadden niets gemeen met de luxe handschriften vervaardigd in scriptoria en verlicht door miniaturisten voor zeer rijke opdrachtgevers. Het waren uiteindelijk allemaal gebruiksvoorwerpen. Ze werden in die tijd niet ingebonden. Ze bleven losbladig of ze werden aan elkaar genaaid en opgerold. Bij stadsrekeningen en oorkonden, de bekende registers van de Keure en van Gedele gebeurde het inbinden meestal slechts later. Pas aan het einde van de 15de eeuw kon het gebeuren dat stadsrekeningen meteen in een luxueuze band terechtwamen.

Boeken waren meestal religieus van inhoud. Naast in abdijen en kloosters, waaronder speciaal de zusters clarissen – urbanisten en de kartuizers moeten vermeld worden, waren boeken ook te vinden in parochiekerken (1). In privéhuizen waren ze zeldzaam. In de jaren 1300 bleken echter wel degelijk al boeken (of wellicht eerder ‘boekjes’) aanwezig in sommige rijke woningen. Ze waren religieus van aard en in de volkstaal gesteld. Hieronder wordt een Gents voorbeeld beschreven. Hoewel er een levensbeschrijving van de grote prediker van de heilige armoede Sint-Franciscus bij was, zien we toch dat de hier opgesomde boeken vooral luxe voorwerpen waren.

Boeken bij een 14de-eeuwse Gentse wijnhandelaar

In het artikel over ‘slaapcomfort’ in het tijdschrift Van Mensen en Dingen zagen we welke luxe de koopmansfamilie van Leyns - van Westvoorde zich kon veroorloven aan het einde van de jaren 1300 (2). Misschien het meest uitzonderlijke bij de boedelstaat opgemaakt in 1398 in hun huis ‘den Osse enden Esele’ in het Gentse stadscentrum aan het Gouden Leeuwplein (vroeger Te Putte), pal bij de huidige Stadshal (afb. 1), waren de boeken (3). Hun waarde ontleenden ze niet alleen aan de inhoud en de handschriftelijke uitvoering, maar ook aan de luxueuze vormgeving.

Zo vond men er een bijbel of ‘Vlaemsche bible’, een evangelieboek of ‘Vlaemsch evangelicere, de ‘legende van sente francoise al inden Vlaemschen rime (een berijmde hagiografie van Sint-Franciscus), een boecksken daer vighen ende commendacien in staen (gebeden voor nachtwaken en godvruchtige raadgevingen) met selverinen sloten (...)’. Verder nog een ‘sauter’ (psalterium: psalmgezangenboek) met selverinen sloten en een goet ghetide met selverinen verghulden sloten ghestoffeert met fluwelinen lakenen’. Een getijde was een boek waarin dagelijkse, met de tijd veranderende gebeden opgeschreven of aangeduid staan, meest in de volkstaal. Dat was middel bij uitstek voor persoonlijke devotie in rijke lekenmilieu’s, meest bij vrouwen (4). Een ander luxueus voorwerp waarvan niet met zekerheid uit te maken valt of het een beeld dan wel een boek was, werd omschreven als een ‘v(ir)ginis dey besleggen met silvere met eene selverinen verghulden cruce daer helichdom in es’. Dat was een afbeelding of een levensbeschrijving van de maagd Maria, moeder Gods (virginis dei matris) met een kruis voorzien van een reliek (‘daer helichdom in es’).

Religieus en in de volkstaal

Het zou niet mogen verwonderen dat de zes of zeven boeken in de boedelin-

ventaris van Heinric van Leyns uit 1398 in Den Osse en Den Esele aan Te Putte uitsluitend werken van religieuze aard omvatte. Opmerkelijk is de uitdrukkelijke vermelding van het Vlaams als taal bij drie werken. Ook het getijdenboek en het boekje met geboden en gebeden waren meest waarschijnlijk in de volkstaal gesteld. Deze eigenaardigheid, geen evidente zaak in die tijd, wijst erop dat de handschriften te situeren zijn in een lekenmilieu. Ook daar bleven religieuze teksten de overgrote meerderheid uitmaken.

De eerste echte uitgebreide bijbelvertalingen uit het Latijn, opvolgers van vroegere vrije bewerkingen al dan niet op rijm, waren trouwens pas kort voordien tot stand gekomen (5). Een onbekende broeder uit de karthuis van Herne vervaardigde in 1384-1388 in opdracht van een rijke Brusselaar een omvangrijke bijbelvertaling in het Nederlands. Als allereerste in Europa had hij in zijn eentje bijna de volledige bijbel in de volkstaal op schrift gesteld. In die jaren begon ook de verspreiding van diverse vertalingen in het kader van de Moderne Devotie, geïnitieerd door Geert Grote (+1374) in Deventer. Diens geestesgenoot, de beroemde Brusselse mysticus Jan van Ruusbroec (+1381), die goed op de hoogte was van bijbelse teksten, kende trouwens geen Latijn. In Oost-Vlaanderen waren al eerder, tussen 1359 en 1361 de historische boeken van het Oud Testament vertaald, gevolgd door de overige boeken tussen 1361 en 1390. Wellicht was een werk dat in de inventaris van 1398 als 'Vlaemsche bible' werd aangeduid, een West-Vlaamse vertaling van het bijbelboek De Openbaring. Een minder precies als Zuid-Nederlands omschreven vertaling van de evangeliën en van de brieven van de apostelen, vormde vermoedelijk de 'evangelicere' uit de inventaris van het huis Den Osse en Den Esele.

Luxueuze devotionele voorwerpen

De familie Van Leyns wist haar religieuze beleving (6) perfect te combineren met een gevoel voor luxe. Wat anders te denken van de uitgebreide collectie Paternosters (kransen met kralen als leidraad om gebeden op te zeggen): een 'blaew paternoster met selverinen verghulden teekinen met eenen ghuldinen ringhe der an hangbende, een paternoster de teekine van corale ende van age-tre (agaat), een paternoster van ammere' (amber) en een agettin paternoster met verghulden teekine'.

Nog meer luxe in een 'forchien'

Samen met de vermoedelijk duurst uitgevoerde godsdienstige boekwerken (het psalmenboek, het getijdenboek en de 'virginis dey') waren de paterno-

sters en wat gebroken zilver opgeborgen in een versterkte koffer (coffre fort), het ‘forchien metten juwelen’. Daarin lagen bovendien nog heel wat ringen samen met parels, bezette knopen, beurzen en vooral ook rijk uitgevoerde gordels. De gedetailleerde beschrijving ziet er als volgt uit: ‘een ghuldin rinc met eenre perle, en alf onse p(er)len in een doucxkin, 5 ronde p(er)linen cnoppen ende 4 platten cnoppen beset met p(er)len, een selverin verghult gurdle (gordel) ghepresen 15 schelling 19 denier groot, een curt ghurdel met tweeen stikken ende met eenre ketenen al selverin verghult beset met p(er)len, 3 p(er)line spanghen (sluitingen). Daarna volgen de hierboven beschreven ‘virginis dey’, het psalterium en het getijdenboek. De opsomming van de kofferinhoud gaat verder met een ‘curt keerel ghurdel met eenen sydenen webbe (hier: een geweven riem of band) bewrocht met bloumen, twee cleene curte ghuldelkinne, eene burse bewrocht van bordueren met 5 perlinen cnoppen, en drie roede fluweline cudelbursen elke met 3 p(er)linen cnoppen’.

Klaarblijkelijk spreidden de welstellenden uit die tijd hun juwelen bij voorkeur ten toon op hun kledij. De ‘keerel ghurdel met eenen sydenen webbe’ bewijst dat niet alleen vrouwen dat deden. Een aantal van de overige spullen waren wellicht ook voor heren bestemd.

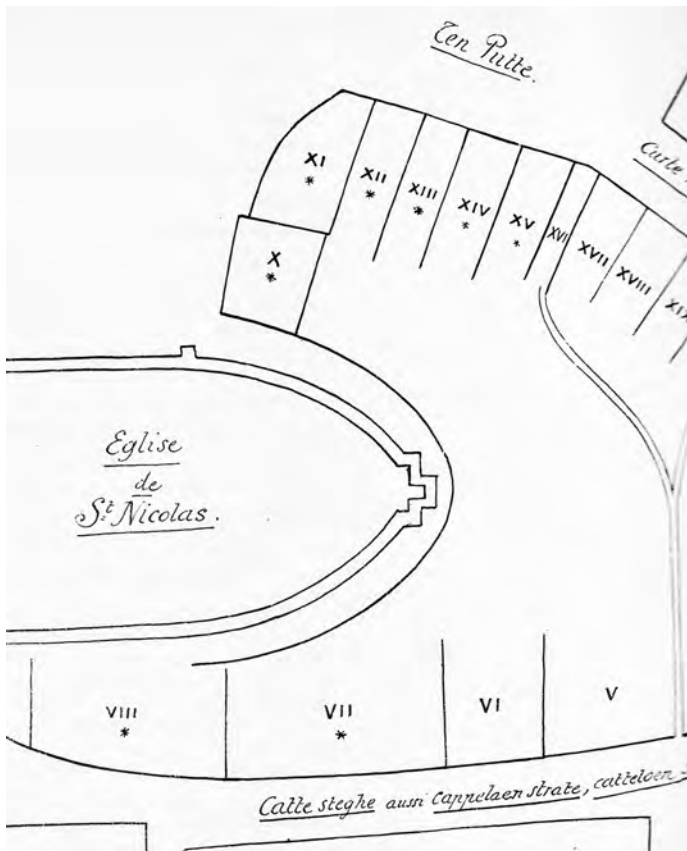
Ander Gents boekenbezit bij leken

Geletterden waren heel lang vrijwel uitsluitend te vinden onder de religieuzen. De kerkelijke herkomst van de term klerk (clericus) is voldoende bekend. Middeleeuwse geletterdheid en boekenpraktijk in onze streken kwamen de jongste jaren vooral in Nederland in de belangstelling. Dini Hogenelst en Frits van Oostrom geven Gent een speciale vermelding omdat er in deze stad vrij veel, althans meer dan elders, bekend is omtrent boekenbezit bij particulieren in de 14de en de 15de eeuw (7).

In die jaren beschikten nog meer rijke burgers in de grote steden blijkbaar over een en ander aan boeken. Reeds in 1358-1359 vermeldde een Gentse boedelbeschrijving naast enkele profane boeken ook ‘den evangelien in Vlaemsch’. Volgens Hogenelst en van Oostrom beschikte de Gentenaar Jan Wasselins in 1388 over de grootste boekenverzameling die van een burger uit die tijd in ons taalgebied bekend is: hij bezat maar liefst dertig boeken, verhalende en vooral moraliserende werken, en ook al een ‘bible in Vlaemsche’. Symptomatisch voor de lectuurinteresse in het stedelijke milieu was ook het geval van de Gentse dame Margriete van der Spurt, die in haar devotieboekje aangaf hoe men met boeken hoorde om te gaan.

Uitleenbibliotheek en voorleessessies

Weinigen konden zich het bezit van dergelijke boeken veroorloven, laat staan de rest van de luxe. Gelukkig werden boeken niet alleen gekocht. Er bestond in die tijd ook al een zekere uitleenpraktijk. Zo was er stadsschrijver Johannes de Clerc die in 1402 op enkele passen van Te Putte 'voer Scepenhuus' (huidige Botermarkt) 'ystorien ende feesten' verhuurde,' diemen daghelixe verle(e)nde'. Jan de Clerc zou daarmee de vroegst bekende uitleenbibliotheek in

De locatie van het dubbelhuis Den Osse (perceel XIV) enden Esole (XIII) met daarbij nog het later gebouwde huis Den Buck (XV) in het aan het begin van vorige eeuw verdwenen bouw-blok rond het koor van de Sint-Niklaaskerk. De voorgevels gaven uit op het pleintje Ten Putte, later Gouden Lereuwplaats. Bovenaan rechts een hoekje van een ander bouwblok afgebroken in 1960, samen met het begin van de eveneens verdwenen Korte Ridderstraat tussen beide bouwblokken in (Uit: Van den Bembden, F. (1897), Aperçu historique au sujet du 'vieux Schepenhuis' des échevins de la Keure. In: Bulletin van de Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent, jg. 5, p. 67-84)

onze kontrijen gerund hebben. De boeken die De Clerc in zijn ‘liberarie’ uitleende en, naar men kan aannemen ook verkocht, waren van eigen productie of aangekocht. De zaken liepen blijkbaar niet slecht, want in 1404 nam de boekhandelaar een leerjongen aan voor een termijn van drie jaar, Copkin van den Hecke. Hij beloofde hem daarbij te leren boeken ‘te bindene ende stofferne ende wysen de coepmanscepe ende antieringhe die ter liberarien behoert’. Deze akte biedt daarmee de naam van de oudst bekende Gentse boekbinder en boekhandelaar. De praktijk van Johannes de Clerc besloeg zowaar het hele boekbedrijf.

Boekenwijsheid opdoen kon ook nog op een andere manier. Everart Taybaert, schoenmaker, huurde in 1404 een zaal in het ‘Wulhuus’ waar hij tegen betaling voorleessessies gaf, onder andere uit boeken gehuurd bij Jan de Clerc.

Met dank aan de leden van de werkgroep Te Putte (2000-2003) in het stadsarchief, in het bijzonder Leen Charles.

Noten

- 1 Een inventaris van de Gentse Sint-Jacobskerk uit de hier beschreven periode (1387) somt 45 boeken op. Aangenomen mag worden dat die, op één enkel werk ‘in Vlaemsche’ na, allen in het Latijn gesteld waren. Zie Verstraeten, F. (1975), *De Gentse Sint-Jacobsparochie*, Deel 1, Gent, p.41.
- 2 Devriese, L. (2015), Slaapcomfort voor rijk en arm (Gent, 14de-17de eeuw). In: *Van Mensen en Dingen*, jg. 13 nr. 4, p. 11-15.
- 3 Stadsarchief Gent, reeks 330 nr. 11, f. 100v - 101. De kostbaarheid moet blijken uit de omschrijvingen. Er worden geen waardebedragen opgegeven bij de verschillende voorwerpen aanwezig in Den Osse en den Esele in de ‘staat van goed’ (boedelbeschrijving). Niet opgenomen in Derolez, A. (red., 1999), *Corpus catalogorum belgii. The mediaeval booklists of The Southern Low Countries*. Vol. 3, Brussel.
- 4 Van Oostrom, F. (2013), *Wereld in woorden. Geschiedenis van de Nederlandse Literatuur 1300-1400*, Bert Bakker, Amsterdam, p. 201.
- 5 Van Oostrom, F. (2013), p. 212-236.
- 6 Heinic van Leyns was kerkmeester in de Sint-Niklaaskerk (SAG, reeks 301 nr. 13, f.6). Een van de twee zonen werd priester (SAG, reeks 301 nr. 16, f. 47v/2, 14 januari 1402 n.s.). De boeken waren echter niet zijn bezit.
- 7 Een goed inzicht in wat in de 14de-eeuw in het Nederlands voorradig was, bieden de overzichtswerken Hogenelst, D., van Oostrom, F. (1995), *Handgeschreven wereld, Prometheus*, Amsterdam, pp. 330 en van Oostrom, F. (2013), p. 651.

Zonderlinge en bijzondere Gentse straatnamen

KOEIEN IN DE STAD

Luc Devriese

Inleiding

Probeer je het in te beelden... met de beste wil van de wereld slagen we er niet in de Koestraat, in een redelijk chique winkelbuurt, te associëren met ... koeien. Het is een getuige van een landelijk verleden in lang vervlogen eeuwen en lang niet de enige stadsstraat of stadsplein die een rustieke naam draagt. Misschien wel de belangrijkste is de Kouter: afgeleid van cultura, benaming die op zich zelf de essentie van landbouw oproept: woeste gronden in cultuur brengen om er aan graancultuur te doen, of andere gewassen te telen, te cultiveren. Denk aan het Franse woord cultivateur voor landbouwer. De kouters die hier en daar nog herkenbaar zijn in het grotendeels verstedelijkte Vlaamse landschap of als plaatsnaam bewaard bleven, vormen de oudste grote aaneengesloten landbouwontginningen in onze streken.

In deze bijdrage gaan we iets dieper in op enkele plaatsnamen die met rundvee houden en met vee drijven te maken hebben. De actuele officiële benamingen die eraan ontleend werden, staan in dit artikel vetjes gedrukt. Vanzelfsprekend bleven er ook namen bewaard die herinneren aan verdwenen marktactiviteiten in verband met runderen. Denk aan de Botermarkt en Oude Beestenmarkt. Andere zijn afgeleid van beroepsactiviteiten zoals huidenvetterij (leerlooiërij). Die markt- en beroepsnamen laten we hier verder buiten beschouwing: ze refereren naar stedelijke handels- en beroepsactiviteiten. En dan zijn er ook nog diverse andere huisdiersoorten, zoals de vrij rondlopende Sint-Antoniusvarkens en hun soortgenoten in kotjes op koerkes. Denk aan de Zeugsteeg in het Patershol en het Varkensstraatje in het Prinsenhof. Die laten we hier met rust... omdat we er niets over weten.

Afsluiten of niet: Heirnis en Bijloke

Heel veel gegevens zijn in de archieven te vinden over een eigenaardige vorm

van rundveehouderij in de Heirnis (oudere woordvorm: heernesse), waaraan het **Heernisplein** en de **Heernislaan** hun benaming danken. In die laag gelegen zone dicht bij de Sint-Baafsabdij bleef de meest primitieve vorm van veehouderij bewaard, eeuwen nadat die elders verdwenen was; gemeenschappelijk hooi winnen en vee in kudde laten grazen. De herinnering daaraan wordt levendig gehouden door de Machariuswijk in de jaarlijkse ‘Coyendans’.

Afb. 1. De Koepoort aan de huidige Koepoortkaai op de plek waar de Schepenenvijver (niet herkenbaar) onder de oeverweg via een duiker in de kaaimuur uitmondt in de Nederschelde. (tekening door A. Van den Eynde naar het panoramisch gezicht Gent in 1534 in Stadsarchief Gent, Atlas Goetghebuer, detail).

In die naam herkent Maurits Gysseling, onze gids in dit type taalkunde (toponymie of plaatsnaamkunde), het Germaanse woord ‘herdo’ (kudde, zoals ook in het Engelse ‘herd’ en in onze ‘herder’, en een toevoeging zoals in ‘duister-nis’). Met de Gentse stedelijke gemeenschap had dat minder te maken dan met het half plattelands Sint-Baafsdorp. Het gebied lag tot ca. 1580 buiten het Gentse schependom (het Gentse Vrije). Onder het calvinistische bewind werd een gedeelte ervan als ‘Binnenheirnis’ binnen de toen nieuw aangelegde stadsvesten opgenomen. De gewone toegang, het Heirnisgat, ongeveer het huidige Heirnisplein, lag trouwens buiten het toenmalige Gent bij de Dendermondsesteenweg.

Het verdwijnen van dit systeem betekende een tweede mijlpaal, of beter gezegd, opmerkelijke evolutie in de geschiedenis van de landbouw. Dit gebeurde door het afsluiten (Engels: enclosure) van stukken land, vooral weiland, meestal in lager gelegen zones. Dit liet meer intensieve teelt toe, hogere opbrengsten en dus ook hogere pachten. In Gent ontleenden we er de naam Bijloke aan. Hij betekent omheining of afgesloten, ‘beloken’. Stukken weide en in mindere mate ook akkerland werden omsloten met hagen of hakhoutkanten en grachten. Ze staan nu nog bekend als bulken. In de vallei van de Oude Kale (Merendree, Drongen, Lovendegem) bleef er nog een uitzonderlijk mooi ‘bulkenlandschap’ bewaard: een zone waarin bulken of (in Westelijk Vlaanderen: bilken) beeldbepalend zijn.

Het woord Bijloke is een oudere vorm van dat woord, nog erg dicht bij ‘beloken’. De plaatsnaam was en is nog steeds sterk verspreid. In Gent had je er nog een op Meulestede en nog een derde bij de Duifhuisstraat en de Sportstraat in de Stationsbuurt. Ook ons woord ‘beluik’ (arbeidersbeluik, etc.) is er van afgeleid, maar dat is een kunstwoord, een administratieve term die in de late jaren 1800 in Gent gelanceerd werd als vertaling van ‘enclos’. Geleidelijk vond ‘beluik’ ook in het dagelijks taalgebruik ingang.

Liet men dan ooit, in een ver verleden, rundvee grazen in en om de Bijloke? Daarvan bleven geen schriftelijke getuigenissen bewaard, maar het is zo goed als zeker dat dit effectief het geval was. De zone was laag gelegen. Het was meersengebied: de Bijlokemeersen.

Vee drijven door de Koestraat naar de‘ooie’ met zijn meersen

Wat met de **Koestraat**? Waarom werd precies die straat (vroegste bewaard gebleven vermelding: 1326) zo genoemd? Vanuit het centrum kom je via die straat in de opgehoogde damstraat die naar de lager gelegen meersen van de Hooie (‘Ooie’) leidde. Dat is de Brabantdam. Het verdere verloop werd ‘Dam te Hooie’ genoemd. Nu is dat de Lange Violettestraat.

Hooie of Ooie is vruchtbaar alluviaal (aangeslibd) land bij rivieroeveren. Volksetymologisch interpreteert men dat verkeerdelijk als ‘hooi’ (gedroogd gras). De verdwenen Hooipoort bij de protestantse tempel aan de Brabantdam heeft dus niet rechtstreeks met hooi te maken. Het was de poort waarlangs men in de Gentse Hooie (ook Groene Hooie genoemd) kwam. Een steegje bij de Tweebruggenstraat draagt als officiële naam **Groene Ooie**. Hier hebben de naamgevers in 1983 welbewust de verwarring willen vermijden.

En dan is er nog de oude benaming Hooiaard. Die is volgens specialist Gyseling duister. Een ‘aard’ was een aanlegplaats, geen probleem, maar of die in het geval van Hooiaard speciaal voor hooi bestemd was, mag betwijfeld worden. Gent telde zelfs twee ‘hooiaarden’: ook het Hoefslagstraatje (een recente naam) aan de Langemunt werd zo genoemd, maar dat maakt ons niet wijzer. Beide locaties geven uit op een hoger terrein waar de naam Hoogpoort boekdelen spreekt. Van ‘ooien’ is er daar geen sprake.

Op allerhande kaarten en oude documenten wemelt het van ‘meerschen’. Velen bleven bewaard in plaats- of straatnamen: de **Meersstraat**, de **Blaar-meersen**, enz. Iedere Vlaming, zelfs de ‘steepiet’, weet dat meersen bestemd zijn voor koeien. Het woord is afgeleid van moeras. Denk aan het Engelse ‘marsh’. In Brabant of Nederland is de term niet in gebruik. Daar heeft men het over beemden.

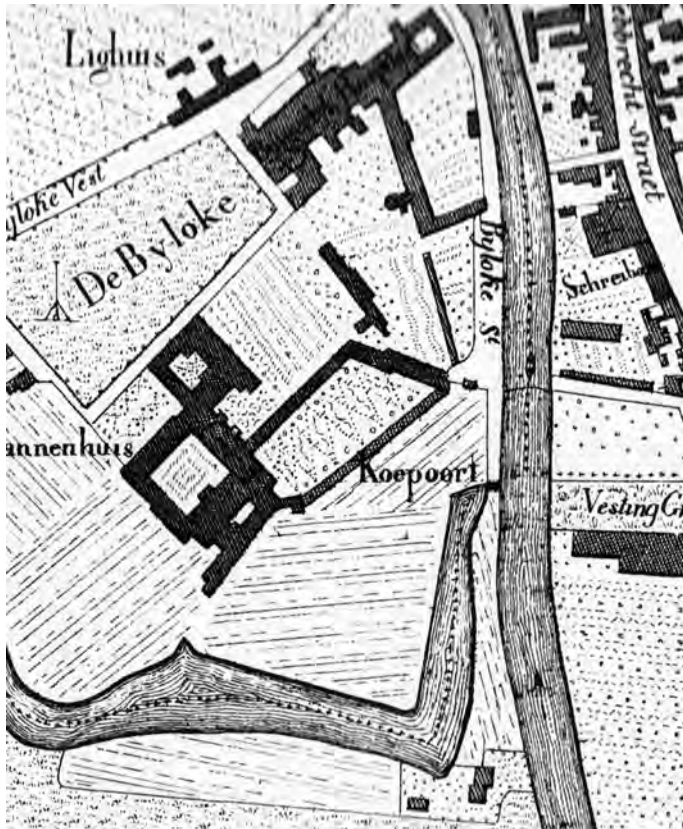
Doorheen poorten, poortjes en ‘gaten’

Toen die steden nog half agrarisch waren, hielden heel wat stedelingen koeien in koestallen of afdakjes bij of achter hun huizen tot pal in het centrum. De beesten werden ‘s morgens naar de grasweiden buiten de stadswallen geleid en ze keerden tegen de avond terug naar hun stal. Dat kon doorheen de grote stadspoorten. Een van onze belangrijkste poorten ontleende er zelfs zijn naam aan. De oudere naam van de Kortrijksepoort verwijst er naar: Pedercellepoort of **Percellepoort** (oudste vermelding in 1323 als ‘ter Podersellen porten’). We hielden er het Persellestraatje aan over. Wat betekent die naam? Gyseling die het eerst vruchteloos elders zocht, slaagde er tenslotte in de naam te ontraadselen. ‘Selle’, veel voorkomend in plaatsnamen als ‘-zele’, betekent zoveel als afgelegen herdershut. ‘Pudra’ is ‘kalf’. De Pedercellepoort leidde naar een zone waar jongvee gehoed werd.

Vee buiten en binnen leiden kon ook langs ‘hulppoortjes’. Sommige daarvan blijken speciaal geconstrueerd voor het rundvee. ‘Koepoort’ en ‘Koebrug’ waren populaire namen in onze middeleeuwse steden. Zo was er op de Muide een totaal vergeten Coebrughe (vermeld in 1376) over een vestgracht. Een poortje gecombineerd met brugje, waarvan de naam behouden bleef als **Koepoortkaai**, stond op de oeverweg aan de Neerschelde en leidde, net als de Brabantdam naar de Hooie (afb. 1). Veepoorten werden bij voorkeur gebouwd bij een brugje over een waterloop. Die combinatie fungeerde als hindernis. Daar konden de dieren bijeen gedreven worden en samen over het brugje geleid. Aan de Neerschelde was dat bij het eindpunt van de Schepenenvijver,

later bekend als Capucijnenvaardeken.

Vermoedelijk werd dit koepoortje, zoals hoger al even aangegeven, vooral gebruikt voor de runderen van bewoners van de Sint-Jacobsparochie. Via de Nieuwbrug kwamen ze gemakkelijker in de Hooie dan doorheen het centrum. De oude benaming van de Jan Palfijnstraat, was Koestraat. De naam Ridderstraat, in het verlengde daarvan, is afgeleid van ru(n)derstraat. Werden de runderen doorheen die straatjes gedreven, liever dan door de parallelle, bredere Sint-Jacobsnieuwstraat? Of zijn de namen te verklaren doordat dieren bestemd voor de veemarkt tot 1629 op de huidige Vlasmarkt er een tijdje werden vastgebonden en wellicht gestald? Tussen haakjes: in het Vlaamse taalgebruik bedoelt men met 'beesten' rundvee in het algemeen (geen andere dieren), terwijl de term 'renders' (runderen') op jongvee slaat.

De poort
aan de

Afb. 2. De Koepoort bij de Bijloke op de plek waar de vestgracht uitmondt in de Leie (detail stadsplan Saurel, 1841, in DSMG documentatiecentrum, Sint -Amandsberg).

Koepoortkaai is al lang verdwenen. Keizer Karel liet alle constructies in de omgeving van zijn dwangburcht, het 'Nieuw Kasteel' (later 'Spaans Kasteel') afbreken. Die zouden immers kunnen gebruikt worden om zijn vesting te belegeren. De Koepoort aan de Schelde viel in 1554 onder de slopershamer. Vanuit militair oogpunt stelde het bouwseltje weinig voor, maar het stond wel het dichtst bij de nieuwe vesting. De naam bleef er nu bijna een half millennium lang bewaard. Op zich zelf is dat niet uitzonderlijk. Heel wat van onze plaatsnamen getuigen nog van bouwsels of situaties die al veel langer verdwenen zijn.

Aan de Bijloke was er nog een ander brugje annex poortje dat als Koepoortje aangeduid werd. Het bleef tot ver in de 19de eeuw zijn functie behouden als afsluiting van de stad en als toegang tot de meersen er buiten. Via dat poortje konden de dieren naar de uitgestrekte meersen buiten de Bijlokevesten geleid worden. Toen de stadsoctrooien (vooral invoerrechten) in 1860 afgeschaft werden, verdween het samen met de laatste resten van de constructies die eeuwenlang de toegang tot de stad belemmerden. De naam ging verloren aan de Bijloke. Het brugje overspande de vestgracht bij de Leie, ongeveer op de plek waar nu de Jan Palfijnbrug ligt op de stadsring tussen de IJzerlaan en de Godshuizenlaan. Het staat duidelijk met naam aangeduid op de kaart van Saurel (1841, afb. 2) en is met enige moeite ook herkenbaar op de stadsplannen van Hondius (1641) en Goethals (1796).

Het Bijlokekoepoortje omvatte meer dan een poortje en een brugje. Er was ook een sluisje ingebouwd. Dat was allicht bedoeld om de watervoorziening uit de Leie van de vestgracht te regelen. Een tekst uit 1690 geeft volgende beschrijving: 'eene sluyse onder d'optreckende brugghe aen het coepoertjen, liggende voor de hauten brugghe leedende naer de petercelle - poorte' (Kortrijksepoort).

Ook het **Ingelandgat** heeft met vee drijven te maken. Het eerste lid van de naam is afgeleid van het Germaanse 'angi': weide. De straat ligt waar er oorspronkelijk een 'gat' was waarlangs het vee van de stedelingen in het afgesloten weideland kon geleid worden. Hier moet wel aan toegevoegd worden dat de term 'gat' in Gent, op enkele uitzonderingen na, zoals ook het hierboven aangehaalde Heirnisgat, op een bruggewelf duidde. Een 'gat' of doorgang, niet boven maar onder een brug dus. Denk aan de Vijfwindgaten.

Maar niet door Gentse dreven

Nog een ander onderdeel van sommige straatnamen dat met vee te maken heeft - of er mee zou moeten te maken hebben - is ‘dreef’. Het woord is eenvoudig uit te leggen. Het vee werd van en naar de stal gedreven via weggetjes afgeboord met hagen en bomen... vandaar de benaming ‘dreef’. Het in een vorig tijdschriftnummer weergegeven schilderij van Xavier De Cock uit het MSK geeft daarvan een mooi beeld. In landelijke streken werden vanaf de jaren 1600 landwegen opgewaarderd of nieuw aangelegd als prachtig met bomen omzoomde kasteeldreven. Dreven werden ‘chique’. Rondom Gent bleven er gelukkig nog meerdere kasteeldreven bewaard.

In Gent - stad heb je er een paar ‘dreven’, maar dat zijn idiote naammissbak-sels uit de vorige eeuw. Noch de **Kouterdreef** (1940), noch de **Sint-Jansdreef** (1812-1840) hebben iets te maken met vee drijven, al ligt de ene bij de Peerdekouter en de andere bij de oudst bekende Gentse veemarkt alias ‘beestenmarkt’ op de huidige Vlasmarkt. De dreefnamen in het Gentse centrum hebben evenmin iets met kastelen te stellen. Hun namen werden gefabri-ceerd als vertaling van ‘avenue’: ‘avenue de la Place d’Armes’ (eerst vertaald als ‘Kouterlaan’!) en avenue Saint-Jean (de opgevolde Sint- Jansgracht achter het Sint-Jans godshuis). Toch wel zonderlinge straatnamen: die twee kleine straatjes waren zowaar omgetoverd tot ... avenue! Van overdrijving gesproken. Hoe dan ook, dreven horen thuis in een groene omgeving – zo voelen we het aan. Doorheen de vele dreven in het Citadelpark, officieel getooid met kunste-naarsnamen, werd natuurlijk ook nooit vee gedreven, maar dat vinden we niet erg.

Bibliografische noot

De naamuitleg is gebaseerd op Gysseling, M. *Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*, Antwerpen, 1954, pp. 87; met correctie van de daarin gegeven verklaring van de naam Pedersellepoort bij Gysseling, M. (1980), *Speurtocht naar het vroege verleden van Gent en omgeving*. In: *Jaarboek Oost-Oudburg*, nr. 17, p. 7. Van dezelfde auteur (1988): *De Heernesse voor 1800*. In: *Van wei tot wijk*, Gent, p. 9-22. Het werkje van Victor Fris *De oude straatnamen van Gent* (Gent, 1925) is wat de naamuitleg betreft, minder betrouwbaar. De date-ring van de invoering van recente namen uit De Cloet, J.P. (2002), *De Gentse straatnamen 1799-1942*, Gent. De informatie over het sluisje aan het Koepoortje aan de Bijloke uit Diericx, Ch. L.(1815), *Mémoires sur la Ville de Gand*, deel II, p. 641. Over de term beluik: Devriese, L.. (2015), *Dat eigenaardige Gentse woord ‘cité, citeetse’ en zijn homologen: koer, gang, poortje en beluik*. In: *Van Mensen en Dingen*, jg. 13, p. 40-55. Vermelden we nog dat in het Gentse stadsarchief in de reeks 62 ‘Bestiaalgeld’ een imposante reeks gegevens te vinden is over aantallen runderen en paarden in de periode 1584 – 1746.

EEN EEUW GENTSE STOKERS EN BROUWERS AAN APOSTELHUIZEN - KOEPOORTKAAI (1831 - 1929)

Marc Hanson

Inleiding

Iets oudere Gentenaars kennen allen de grote brouwerij Meiresonne destijds achter de Keizer Karelstraat. Eind 1918 kocht Aimé Meiresonne uit Landegem een naar Belgische normen middelgrote brouwerij aan de Apostelhuizen - Koepoortkaai. Een kleine eeuw eerder was die opgestart op de plek waar zich nu de nummers 85 en 87 van het appartementencomplex Riverside Garden bevinden. Voor en na de Tweede Wereldoorlog zou Aimé die brouwerij uitbouwen tot een van de grootste van België. Een gedeelte van haar voorgeschiedenis werd beschreven in een artikel dat in 2009 verscheen in het Tijdschrift voor industriële Cultuur (TIC).

Het stadslandschap veranderde er totaal. Nergens komt dat treffender tot uiting dan in een vergelijking tussen een foto van de huidige situatie en een afbeelding uit onze 'Hollandse tijd', zoals te zien in het mooie boek 'Kleurrijk. Wynantz en Gent omtrent 1820' (Snouck, 2015). De oude prent brengt ons bij dit nieuwe verhaal dat heel kort na die tijd start.

De voorgeschiedenis van Meiresonne heeft immers nog een tweede luik, dat we hier willen beschrijven. Amper vijftig meter zuidelijker, waar zich nu de nummers 97 en 99 van hetzelfde complex bevinden, begon Joannes Spilthoom in 1831 een jeneverstokerij. Enkele jaren later werd het een stokerij - brouwerij en nog later bleef alleen de brouwerij over. Die kende haar eigen, soms bewogen geschiedenis, tot het eind van de jaren twintig van de vorige eeuw. In 1929 verkocht de laatste eigenaar ze aan Aimé Meiresonne, die daarmee in tien jaar tijd twee Gentse brouwerijen verwierf.

Over die tweede brouwerij werd tot nog toe niets gepubliceerd. De geschiedenis van de tientallen Gentse brouwerijen in de negentiende en twintigste eeuw is nog altijd een grotendeels onontgonnen onderzoeksterrein. Zoals van zoveel (kleine) Oost-Vlaamse bedrijven bleef er geen bedrijfsarchief bewaard. Zelfs de nazaten van de laatste Brusselse eigenaar hebben er maar enkele papier-

Afb. 1. Gezicht op de Nederschelde en de Koepoortkaai in de periode 1815-1830 door J. Wynantz (Stadsarchief Gent, Atlas Goetghebuer). Links de toren van de begijnhofkerk, midden het torentje van de Sint-Katarinakapel, destijds aan de Lange Violettestraat, rechts enkele huisjes aan het Capucijnenvaardeken ongeveer op de plek waar Spilthoorn zijn stokerij zou starten.

Afb. 2. Foto in 2016 genomen vanaf ongeveer hetzelfde punt.

snippers aan overgehouden. Men is bijgevolg aangewezen op allerlei andere bronnen die direct of indirect enige informatie voor de industriële geschiedenis bevatten.

Maar er blijven nog allerlei hiaten en onbeantwoorde vragen. Zo kon er, ondanks speurwerk in collecties en navraag bij verzamelaars, niet eens een foto van de brouwerij gevonden worden. Hopelijk brengt deze publicatie via de lezers nog nieuwe gegevens aan het licht. In afwachting daarvan brengen we hier in enkele afleveringen een stukje onbekende stadsgeschiedenis. Ook willen we door het opnemen van allerlei meer algemene gegevens over het stokerij- en brouwerijbedrijf in een periode die een eeuw Belgische geschiedenis omspant, pogen de lezer een idee te geven van hoe het er toen aan toe ging in deze economisch en sociaal toch zeer belangrijke sector.

Aflevering 1

JOANNES SPILTHOORN EN STOKERIJ 'DE WERELD' (1831 - 1844)

Jenever en stokerijen in de Hollandse tijd

Vooraleer aan het eigenlijke verhaal te beginnen, moeten we een kijkje nemen in de productieomstandigheden van toen. Jeneverstokers genoten in de periode van het Verenigd Koninkrijk meer vrijheid dan onder het Franse bewind, maar ze ondervonden toch de nodige problemen. Zo was er na 1815 het verlies van de Noord-Franse markt waar geen graanstokerijen bestonden, terwijl de hoge accijnzen behouden bleven. Erger nog was de scherpe concurrentie van de betere Hollandse (Schiedam!) jenever, die nu zonder invoerrechten naar het zuiden van het nieuwe koninkrijk kon worden geëxporteerd. De 'Hollandse' jenever was (veel) beter dan de 'Vlaamse' omdat de stokers aldaar kwaliteitsgranen uit Rusland, Polen en Pruisen verwerkten, een dunner beslag met een zachter en langzamer vuur verwarmden en een dubbele destillatie toepasten. De prijs - kwaliteitverhouding was ook beter omdat de stokers boven de Moerdijk voor eenzelfde hoeveelheid alcohol minder graan nodig hadden. In 1816 telde Oost-Vlaanderen ongeveer 180 stokerijen. In mei van dat jaar stuurden stokers uit die provincie een verzoekschrift naar Willem I waarin ze wezen op de 'oneerlijke' concurrentie van de Hollandse jeneverstokers. Toch was de nijverheidstak ook in het Zuiden rendabel. Er vielen stokerijen weg, maar in Gent kwam er elk jaar wel één bij, soms al eens twee, zodat het aantal Gentse stokerijen in die periode constant rond de twintig schommelde. De

geproduceerde (goedkopere) jenever was niet goed genoeg voor het buitenland, maar wel voor de groeiende lokale markt. Gent trok immers steeds meer arbeiders aan voor zijn bedrijven uit de traditionele en nieuwe sectoren zoals de suiker-, zeep-, zout- en papierindustrie. Een goede vakman kon bovendien per destillatie meer jenever maken dan de overheid berekende en die extra productie bleef vrij van accijnzen. Bovendien leverde het stoken twee belangrijke nevenproducten op: voedzame draf waarmee men rundvee (op stal) kon vetmesten en bakkersgist.

Joannes Spilthoorn, van volksjongen tot kleine ondernemer

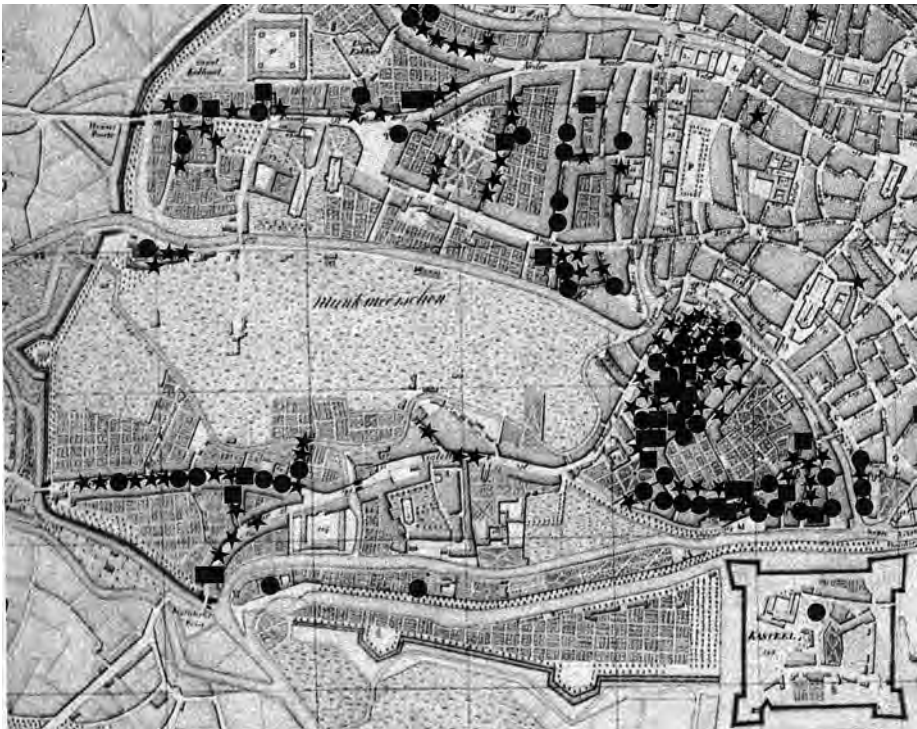
De onbetwistbare hoofdrolspeler in dit eerste deeltje is de oprichter van stokerij/brouwerij 'De Wereld' Joannes Livinus Spilthoorn (de naam verwijst naar de spildoorn of witte hagendoorn). Dat was een typisch voorbeeld van een eenvoudige, ongeletterde volksjongen die opklom tot een gegoede kleine ondernemer. Dit succes dankte hij aan zijn aangeboren commercieel talent, keihard werken, spaarzaamheid, een winstgevend product en een stad in volle economische expansie.

Het was niet zo vanzelfsprekend dat Joannes (Jean) Spilthoorn als prille tiener in het stokersvak terecht kwam. Zijn vader Livinus (1777-1852) was hoveniersknecht op Rooigem, waar zijn moeder groenten verkocht. Ook zijn grootvader Antonius en meerdere andere familieleden waren in de tuinbouw werkzaam (geweest). Verwonderlijk was dat niet. In de negentiende eeuw was het gebied aan beide kanten van de huidige stadsring tussen pakweg de Bijloke en Bourgoyen een echte groene vallei langs en tussen de Leiearmen met zowel eenvoudige moes- als prachtige siertuinen met bloemen- en plantenkassen. Alleen enkele straatnamen herinneren nog aan dat groene (wandel)paradijs van de gegoede Gentenaren of aan het werkterrein van groenarbeiders zoals de Spilthoorns (bv. Spiegelhof-, Wintertuin- en Koolkapperstraat).

Joannes, geboren in 1803 en ingeschreven als Jean Liévin, was de oudste zoon uit het gezin Spilthoorn dat veertien kinderen zou tellen, van wie er drie jong overleden. Drie van zijn vier (veel) jongere broers werden ook stoker/bierbrouwer (in het voetspoor van hun oudere broer?). Drie zussen trouwden met een hoveniersknecht. Toen Jean in 1816 zijn eerste baantje vond in een stokerij, waren er in Gent achttien stokers actief die 33 arbeiders in dienst hadden. De meeste stokers hadden toen inderdaad niet meer dan twee helpers. In februari 1827 verliet Jean het ouderlijk huis om als meestergast te gaan inwonen bij de stokersfamilie J.B. Fiers - Vandesype, een bedrijf dat sinds 1817

actief was aan de Ketelvest. Ongeveer een jaar later verhuisde hij al naar een andere stokerij: die van Donatus De Saedeleire - Vandeputte in de Mortierstraat (nu de Pieter de Keyserestraat). Van hieruit leerde hij de buurt kennen waar hij enkele jaren later zijn eigen stokerij zou beginnen.

Op 30 juli 1828 trouwde Joannes Livinus met de drieëntwintig jarige naaister Paulina Joanna Libyn (Gent, 1805-Gent, 1858), die ook in de Mortierstraat woonde. Het bruidspaar en de familieleden - getuigen verklaarden dat ze niet konden schrijven. Enkele maanden na het huwelijk betrok het jonge echtpaar een bescheiden beluikhuis in dezelfde straat, handig voor Joannes die maar op enkele passen van zijn werk woonde. Ongeveer vier maanden voor de geboorte van zijn eerste dochter, Maria Livina (1829), verhuisde het paar naar een ruimer en gezonder huurhuis aan de Krommen Essche (nu een gedeelte van de Gebroeders Van Eyckstraat) nummer 4, nog steeds dicht bij zijn werk. An-

Afb. 3. De wijk Overschelde in de bijna driehoekige zone tussen de Brabantdam, de Reep, de Neerschelde en de Capucijnenvaart, waar J. Spilthoorn vanaf eind 1838 zijn stokerij uitbaatte. Ter illustratie van de armoede in de buurt hier een detail van de kaart van Goethals (1796) met aanduiding van de beluiken met verschillende symbolen naar gelang van de grootte (Uit: Stadsarcheologie. Bodem en Monument in Gent , 1996, jg. 20 nr. 1, p. 23). De wijk telde vanuit het grootste aantal beluiken van het vroege type (laatste kwart 18de - eerste helft 19de eeuw) met kleine tot piekleine werkmanshuisjes.

derhalf jaar later trok het gezin naar de Sleepstraat. Bleef Spilthoorn toen bij De Saedeleire? Of vond hij een nieuwe (beter betalende) werkgever?

Zelfstandig stoker vanaf 1833

Ondertussen was in Brussel revolutie uitgebroken en met goedkeuring van de grote buurlanden had het Zuiden voor een onafhankelijke weg gekozen: de nieuwe staat België was geboren. Spilthoorn zal er niet rouwig om geweest zijn, want de Belgische jeneverindustrie kreeg na 1830 de wind in de zeilen. Al op 17 oktober 1830 bepaalde een decreet van de Voorlopige Regering dat er per hectoliter (hl, 100 liter) meelbeslag maar over vijf liter jenever accijns moest worden betaald, een duidelijke onderschatting van de reële productie, toen tussen de 5,5 en 7 liter per hl beslag. Bovendien verlaagde de Belgische wetgever in 1831 de accijnsheffing met ongeveer één derde ten opzichte van de Nederlandse periode (wet 1819). De heffing bedroeg nu één fr. per dag per hl beslagkuip. Net als voor het bier werd de jeneveraccijns (tot 1896) dus geheven op de beslagkuipen, waarbij de overheid de productie berekende via rendementscoefficienten. Ten slotte verbood België ook de invoer van Hollandse jenever.

De positieve gevolgen van die maatregelen bleven niet uit. Het aantal stokerijen in België steeg van ca. 600 in 1831 tot 1092 in 1835. Ook het hoofdelijk verbruik nam toe tot 8,75 liter (18 graden Cartier) per persoon per jaar (in 1810: 5,8), want de gedestilleerde dranken werden goedkoper. Daarna zou het aantal stokerijen om allerlei redenen constant dalen, terwijl de totale productie bleef stijgen, wat wijst op de toenemende industrialisering van de sector met het gebruik van stoomkracht (1836: eerste stoommachine in een stokerij te Gent) en nieuwe, efficiëntere apparatuur. De landelijke opwaartse trend stellen we ook vast in Gent. Van negentien stokerijen in 1830 ging het naar eenendertig in 1835, terwijl het totale verbruik van jenever opliep van 2.762 hl in 1831 (hoofdelijk: 8,9 liter) naar 5.588 hl in 1835 (hoofdelijk: 17,5 l), of ver boven het landelijk gemiddelde. Daarna zien we een geleidelijke daling van het aantal bedrijven zoals elders in het land.

Eén van de nieuwkomers in die eerste gunstige jaren was François Hoste, die in 1831 van het schepencollege toelating kreeg om een destilleerderij op te starten in de bijgebouwen van een woning aan de Zakkebandstraat nummer 15 (nu het laatste gedeelte van Apostelhuizen). De ervaren stoker J. Spilthoorn die bij hem kwam werken, verhuisde daarom in maart 1832 van de Sleepstraat naar de woning bij de stokerij. Nog voor het einde van 1833 nam hij het

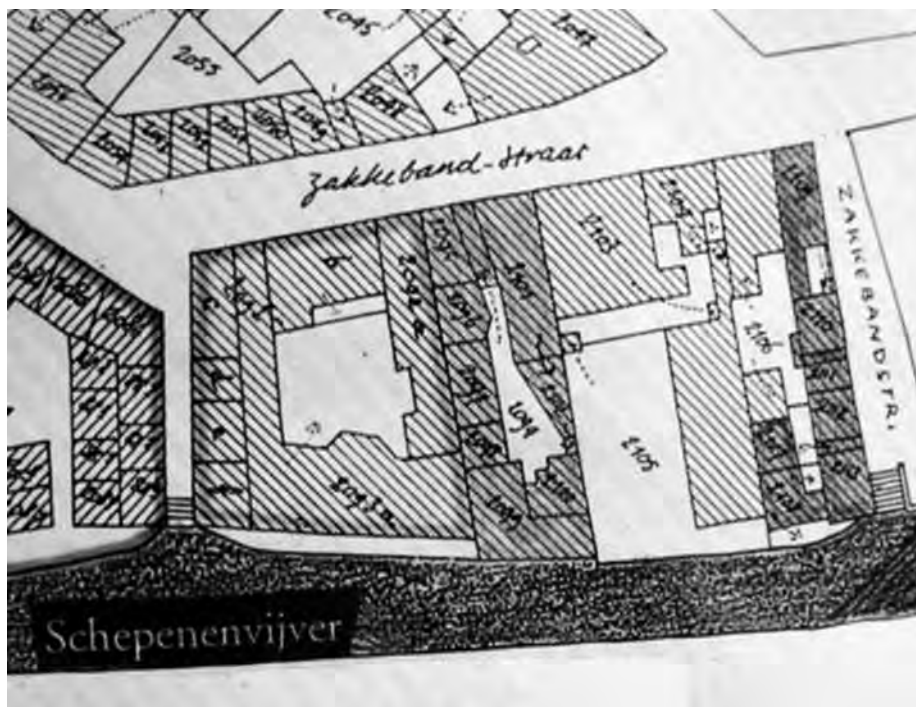
bedrijf van Hoste over, die zijn beroep verder uitoefende in de Pollepelstraat op de Blandijnberg waar hij ook woonde. Zoals de meeste stokers werkte ook Spilthoorn met twee knechten. Eén van die helpers was zijn bijna tien jaar jongere broer Hubert, roepnaam Albert, die eerst een tiental jaren hoveniersknecht was geweest.

Tot 1838 is het niet heel duidelijk wat er op en rond het terrein aan de Zakkebandstraat precies is gebeurd. Wellicht heeft J. Spilthoorn daar tijdelijk plaats moeten ruimen voor een stoomspinnerij en heeft hij zijn stokersactiviteit voortgezet aan 't Stuk(sken), slechts enkele stappen daar vandaan. Op 1 januari 1838 bestond die spinnerij zeker niet meer en was ze (weer) vervangen door 'une distillerie'. Op de locatie aan 't Stuk zou zijn broer Albert enkele jaren (1838-1846) als zelfstandig stoker werken. Samen met een tijdelijke vennoot (geldschietter?), die hij van op Rooigem kende, vroeg Jean op 27 augustus 1838 een stokersvergunning aan voor de Zakkebandstraat 15. Wellicht wilde hij zeker spelen want hij wist toen al dat hij het bedrijfsterrein zou kopen. Op 29 september leverde het schepencollege de vergunning af.

Eigen stokerij vanaf 1838

Op 9 november 1838 kochten Joannes Spilthoorn en zijn echtgenote Pauline het huis aan de Zakkebandstraat 15 met 'al zijn afhankelijkheden' (zie kadasterplan) van P.J. Smedts, tabakshandelaar in de Mageleinstraat (toen Marjoleinstraat), van wie stoker Hoste huurde. Het huis (kadasternummer 2092c) had één verdieping en een rechthoekige toegangspoort naar het bedrijfsterrein. Het lag op de hoek van de Zakkebandstraat en een heel smal waterstraatje dat met een trap uitgaf op de Schepenenvijver. De 'afhankelijkheden' (2093a) betroffen een pakhuis met een binnenkoer. Het terrein lag ongeveer op de plaats van nummer 97 van het huidige nieuwe appartementencomplex Riverside Garden. In aanwezigheid van notaris N. Eggermont en twee getuigen betaalde Spilthoorn aan de verkoper 12.698,40 fr. 'in klinkende geldspeciën'. Dat was toen ongeveer de gemiddelde prijs voor een bescheiden stokerij (brouwerij) met bijbehorend huis, maar exclusief eventuele apparatuur en voorraden.

De ligging in een geïsoleerde, dichtbevolkte en ongezonde arbeidersbuurt met smalle straatjes en beluiken had ook voordelen. Het valt op dat de omwonenden weinig of geen klachten uitten bij het verplichte onderzoek 'de commodo et incommodo'. Begrijpelijk, veel analfabete huurders woonden meestal in een huisje van de aanvrager in kwestie of in één van een rijke eigenaar, die

Afb. 4. Het huisperceel 2092c met de woning van Spilthoorn aan de hoek van de Zakkebandstraat bij 't Stuk en zijn stokerij met binnenkoer (wit) langs de Schepenvijver op perceel 2693a. Spilthoorn bezat in 1839 een homogeen bouwblok (binnen de aangezette lijnen) met, naast het stokerijperceel 2093, ook de verschillende percelen 2092. Bijna het hele bouwblokje 't Stuk stond volgepropt met beluiken en huisjes van het beluiktype uit de 18de - begin 19de eeuw (bewerkt detail uit het eerste kadasterplan, 1835, sectie D, blad 9; de eigendom van Spilthoorn op basis van de mutatieschets 16 - 1839 in het archief van het kadaster Gent), met op perceel 2092c het woonhuis en op 2093a de stokerij met binnenkoer (wit). In het westen (links op de afb.) de Zakkebandstraat, in het noorden een steegbeluik, in het oosten de afscheidingsmuur langs de Schepenvijver (Capucijnenvaardeken) en in het zuiden een waterstraatje, met aan aan de bedrijfskant vier huisjes afgesloten van de stokerij door een blinde muur. Aan de zuidzijde van het straatje een dubbele reeks kleine beluikhuisjes in het bouwblokje 't Stuk, dat grotendeels ingenomen was door dergelijke kleine, arme woninkjes (RAG, Provincie Oost-Vlaanderen. Bestand 1830-1850, nr. 2172).

zelf niet in de buurt woonachtig was. Het pleinbeluik dat het dichtst bij de stokerij lag (zie kadasterplan), met smalle toegang via de straat, was eigendom van Willem Van Diest, die ook eigenaar was van de huizen 2092a en b, die kort daarna zouden gekocht worden door Spilthoorn. Het was er armoedig en ongezond, in deze laag gelegen buurt die tegen het einde van de jaren 1700 het grootste aantal en de armste beluiken van heel Gent telde. Zo lag een citeetje aan het begin van de Zakkebandstraat met twee smalle toegangen 90

centimeter onder het straatniveau, had een slechte waterafvoer en zou al in 1850 door de stedelijke overheid als praktisch onbewoonbaar worden verklaard.

Nu hij eigenaar geworden was van huis en erf, begon Spilthoorn onmiddellijk met de uitvoering van zijn plannen. In het vroegere pakhuis (van de verdwenen spinnerij?) werd een nieuwe koperen stookketel geplaatst, terwijl de bestaande vierkante schouw, die Hoste nog had laten metselen en die twintig meter boven de grond uitrees, behouden bleef (zie grondplan). Twee weken nadat hij bij notaris Eggermont was geweest, kreeg hij van de inspecteur der stadswerken Van Hoecke toelating om in de blinde muur langs het waterstraatje deuren en vensters te kappen om er drie huisjes te bouwen (zie kadasterplan 2092d, e en f. Het kleinste had een grondoppervlakte van ca 16 vierkante meter, de andere twee ca. 23. Vanaf het voorjaar 1840 zou hij dat kleinste huisje verhuren aan een bakker, nadat hij probleemloos toelating had gekregen om er een broodoven te installeren. Hij zou de bakker voorzien van gist (en meel?). Het hele bouwblokje rond zijn bedrijf was ondertussen zijn eigendom (zie kadasterplan). Dat blijkt uit het proces-verbaal van een kadastrale expertise van 18 september 1839. Spilthoorn was akkoord gegaan met het verslag, maar hij verklaarde het niet te kunnen ondertekenen omdat hij niet kon schrijven.

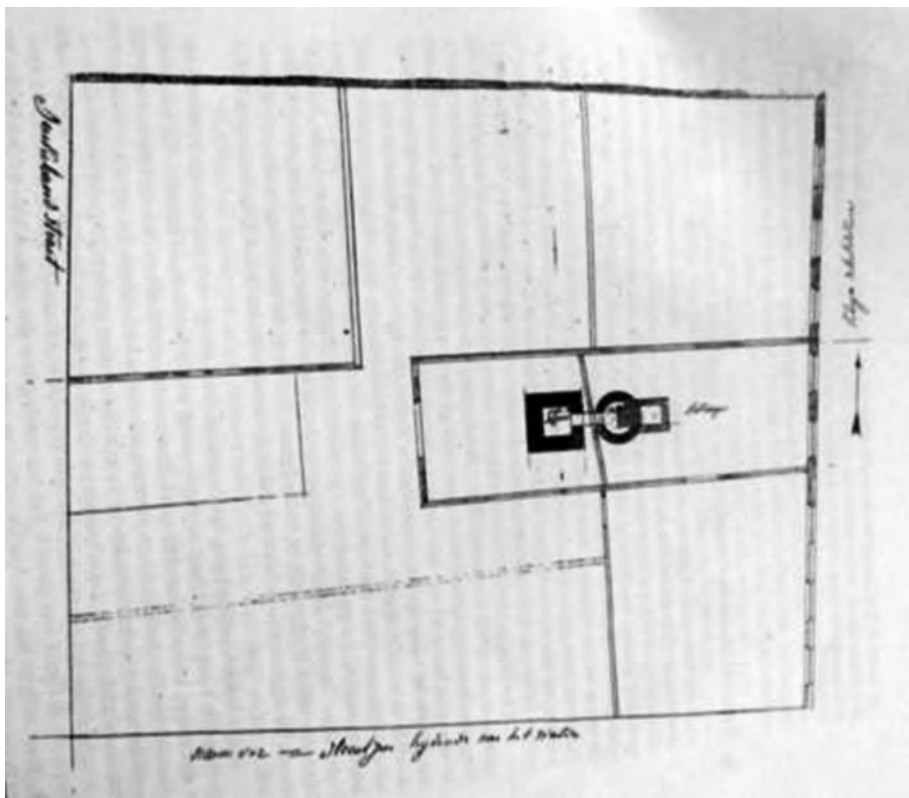
Op 28 november 1838 was er even feest bij de families Spilthoorn en Van Tomme. Die dag trouwde broer Hubert (Albert) met Maria Theresia Van Tomme, een huishoudster uit de Kortrijksestraat en dochter van een timmerman. Het paar kwam wonen in het huis aan de Zakkebandstraat, dat oudere broer Joannes zopas had gekocht. In maart 1839 nam ook Jacques, een veel jongere nog ongehuwde broer van Joannes, daar zijn intrek. Hij werkte in de stokerij van zijn broer, terwijl Albert rond die tijd als zelfstandige stoker begon. Ongetwijfeld zullen de broers elkaar geregeld hebben bijgesprongen.

De eigenaar van 'De Wereld' – zo had J. Spilthoorn zijn jeneverstokerij genoemd – woonde ondertussen zelf in het ruimere huis aan de Krommen Essche 4, waarvan hij eigenaar geworden was. Geheel passend bij zijn toegenomen welstand had het echtpaar daar een meid in dienst. Paulina kon haar hulp goed gebruiken, want het gezin telde toen al vijf jonge kinderen. Er zouden er nog twee volgen. De twee zonen zouden stoker/brouwer worden en verscheidene jaren bij hun vader werken.

De aankoop van de stokerij in baar geld en de investeringen kort vóór en direct daarna bewijzen dat Spilthoorn onder het nieuwe Belgische bewind goede

zaken deed en voordien goed had gespaard. Toch kwamen bovenop de (lage-
re) accijnzen nog eens de gemeentelijke belastingen. Als gevolg van bepalingen uit de nieuwe wet op de destilleerderij van 27 mei 1837 bedreegen die vanaf 1 januari 1838 twintig centiemen per hl beslag per dag. Maar daartegenover stonden belangrijke pluspunten: de sector was niet arbeidsintensief, de lonen waren laag, restproducten als draf en gist werden vlot verkocht, de investering bleef vooralsnog relatief beperkt en het rendement per hl beslag werd door de belasting heffende overheid te laag ingeschat.

De stedelijke stokers kregen bovendien per hectoliter jenever à 50° GL (Gay-Lussac) die ze buiten Gent - meestal in de omliggende gemeenten - verkochten, een korting van vijf frank op hun gemeentelijke jeneverbelasting. Ten slotte hief de stad vanaf 1 januari 1838 zeven fr. belastingen per hl graanjene-

Afb. 5. Grondplan van de 'nieuwe' stokerij van Spilthoorn (eind 1838 - begin 1839). De schaal is weergegeven in Gentse timmersmansvoet, zoals gebruikelijk in de bouw (een dergelijke voet is 29,78cm, vrijwel 30cm. dus).

ver die in Gent werd ingevoerd. Die gunstige omstandigheden zorgden ervoor dat het aantal stokers in de Arteveldestad in 1839 was gestegen tot 29, van wie er toen al drie een stoommachine hadden geïnstalleerd. Die Gentse stokers hadden ondertussen onder de naam ‘Corps de Métier des Distillateurs’ een beroepsvereniging opgericht.

In 1841 realiseerde Joannes Spilthoorn een belastbaar beslag van 7.247 hl, zijn broer Albert haalde 11.562 hl. Omgerekend tegen een gemiddelde rendementscoëfficiënt van zes liter jenever per hectoliter beslag, betekende dit een jaarproductie van respectievelijk 434,82 en 693,72 hl jenever. In de periode van 11 november 1842 tot en met 31 december 1843 exporteerde J. Spilthoorn 197,89 hl jenever, wat betekende dat hij 989,45 fr. aftrek van gemeentelijke belastingen genoot. Een aanzienlijk deel van zijn productie verkocht hij dus buiten de stad. In antwoord op een vraag van de gouverneur van Oost-Vlaanderen verklaarden de 24 Gentse stokers op 12 juni 1842 dat zij wekelijks ‘acht vernieuwingen van meelspeciën’ konden realiseren, waarbij ze per hl (dik) beslag elf à twaalf kilogram storting (droog meel) gebruikten. Na het stoken hiervan haalden ze gemiddeld 5,5 à 6 liter jenever van 50° GL. Rekening houdend met wat berekend werd voor heel België (Mommens, 1993) lijkt deze verklaring redelijk te stroken met de werkelijkheid.

Een lijst met geraadpleegde bronnen en literatuur zal opgenomen worden aan het slot van deze serie. Voor het eerder beschreven gedeelte van de geschiedenis: zie M. Hanson, Brouwers en brouwerij van 1824 tot 1918 aan Apostelhuizen/Koepoortkaai in Gent voor de komst van brouwerij Meiresonne. In: Tijdschrift voor Industriële Cultuur, 2009, jg.26, dl.106, p. 12 - 33. Een niet gepubliceerde, iets uitgebreidere versie ‘Een (stokerij)-brouwerij aan de Apostelhuizen / Koepoortkaai in Gent’ (Gent 2010, pp. 47) is raadpleegbaar in het documentatiecentrum DSMG, Begijnhof 46, Sint-Amandsberg, afd. Vliegende Bladen Gent, reeks Handel en Nijverheid.

LEZERS AAN HET WOORD

Wolweverskapel, Vierweegschede, Kouterstegen, Kleinvleeshuissteeg en Kortedagsteeg

Guy Dupont (Stadsarchief – Zwarte Doos) die de omgeving van de Wolweverskapel aan de Kortedagsteeg bestudeert in het kader van een nieuwe fase van het ‘Muntenroute project’, geeft verduidelijkingen en correcties aan bij het artikel van Luc Devriese daarover in GT nr. 3 (p. 237-247), mede in het licht van de recente archeologische bevindingen op de Vogelmarkt. Hij wijst vooreerst op de interessante scriptie van Ines De Schepper en Mieke Louwagie, *De Wolweverskapel te Gent*, 1999. Met plantekeningen van alle bouwhistorische sporen (raadpleegbaar in het Stadsarchief)

Het klopt dat Vierweegschede een kruispunt was, maar niet naar de Kouter, zoals in het GT artikel te lezen staat. Vandaag is dit wel zo, maar in de middeleeuwen (voor de bouw in 1593 van het Klein Vleeshuis aan de huidige Vogelmarkt) was hier helemaal geen doorgang naar de Kouter! Er waren wel twee Kouterstegen (de huidige Kleinvleeshuissteeg en het steegje dat nog steeds Koutersteeg heet), maar die verbonden de Kouter met de Kortedagsteeg en de Koestraat. De vier wegen waarnaar Vierweegschede verwijst, waren de Kortedagsteeg, de Brabantstraat (nu Brabantdam), de Koestraat en... de Opperscheldestraat (nu Gouvernementstraat).

De benaming Kleinvleeshuissteeg dateert trouwens pas van 1822, toen het Klein Vleeshuis aan de Vogelmarkt werd afgebroken en het vleeshuis verhuisde naar de Wolweverskapel. Pas toen werd de straatnaam van deze Koutersteeg, die langs de Wolweverskapel loopt, ingewisseld voor Kleinvleeshuissteeg. Het is dus niet zo dat straatnamen in de middeleeuwen willekeurig door elkaar gebruikt werden (tenminste hier toch niet, maar ik heb geen weet van andere gevallen). Dat de Ondadige Stege in feite de Saghermansstraat (niet Saghermanssteeg) was, en dus niet de Kortedagsteeg, is een interessante hypothese, maar vanwaar komt die?

Antwoord van **Luc Devriese** betreffende de Ondadige Stege - Kortedagsteeg. De identificatie Ondadige Stege als Saghermanstraat gebeurde door Gysseling (*Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*, 1954, p. 65). Verder daaruit citerend om die toch wel erg zonderlinge naam Kortedagsteeg (rue Courte du Jour!) te verduidelijken: ‘De naam is later overgegaan op Korte Dagsteeg, een vervorming van Ondadige Steeg. Middelneder-

lands ondadig; misdadig, zedelijk verdorven. Zou de naam doelen op ontucht-huizen?’

Mijn Gents(ch), schuun Gents(ch)

Walter Willaert, die het een beetje moeilijk had met de schrijfwijze van het Gents in de reeks ‘Een Stropke van de Brugse Puurte’ (GT 2016 nr. 4/5), verwijzen we naar het artikel ‘Hoe schrijf ik mijn dialect?’ van Eddy Levis in GT 2015 nr. 1. Verplichte lectuur voor iedereen die dat aanpakt (red.).

Oorlogsgraven

Didier Pontzele, verantwoordelijke Dienst Oorlogsgraven van het Instituut voor Veteranen - N.I.O.O.O., las met zeer veel aandacht het artikel ‘Militaire graven op de Westerbegraafplaats te Gent’ van Piet Dhanens (GT 2016 nr. 1/5). Graag wilde hij echter enkele opmerkingen maken bij dit artikel.

De auteur schrijft dat de Congolees Jean Jacques Ilanga aan de IJzer krijgsgevangen werd genomen (p. 277). Mevrouw Griet Brosens, historica bij het Instituut voor Veteranen, vermeldt de naam Jean Jacob Ilanga en geeft aan dat hij stierf op 17/11/1918. Dit is foutief. Deze persoon werd neerschoten op 11 november 1918 te Kluizen omstreeks 10 uur 10 door een Duitse sluipschutter. Hij werd nog overgebracht naar de verpleegpost te Sleidinge, maar overleed nog dezelfde dag. Dit maakt van deze persoon een van de laatste, zonet de laatste, Belgische militair op die laatste dag van de oorlog om het leven gekomen in rechtstreeks contact met de vijand. Hij werd aanvankelijk begraven in Sleidinge maar in 1924 herbegraven te Gent.

De bewering (p. 286) over het ereveld voor de Britse gevallen ‘Onderhoud van de graven en het plein gebeurt door personeel aangesteld door het Commonwealth War Graves Commission (CWGC) waarvoor de Stad betaalt’ moet ik ten stelligste tegenspreken. Het onderhoud gebeurt door de eigen personeelsleden van de CWGC en de stad Gent betaalt hier geen cent voor.

Wat betreft het Belgische ereveld 1914-1918 kan ik u nog het volgende meedelen. Het onderhoud van de zerken en de omgeving gebeurt door personeel van de begraafplaats maar wordt betaald door het Belgische Ministerie van Defensie. Het ereperk wordt ieder jaar minstens drie keer gecontroleerd door de dienst ‘Oorlogsgraven’. Deze regeling werd vastgelegd in een conventie uit 2004 tussen de Stad Gent en het Ministerie van Defensie. Eventuele opmerkingen worden door de dienst overgemaakt aan het college van Burgemeester en Schepenen. Op dezelfde manier wordt het onderhoud geregeld van nog 7

Britse graven op het Gentse grondgebied. Dat zijn er 4 te Gentbrugge, 1 te Baarle en 2 op het Campo Santo. Ook hier betaalt het Belgische Ministerie van Defensie aan de Stad Gent het onderhoud en dit wordt eveneens door ons gecontroleerd.

Bij de foto van het Russische ereveld (p. 290) kan ik nog in de rand vermelden dat we in 2014 het Stadsbestuur gevraagd hebben om het onderhoud ervan ook te verzorgen mits een financiële bijdrage van het Belgische Ministerie van Defensie. Tot op heden kregen we hierop geen enkel antwoord.

Eric De Keukeleire

Arthur de Decker vond het jammer dat de data van geboorte en overlijden van Eric De Keukeleire niet vermeld werden, en hij bezorgde ze ons meteen: Gent 3/1/1945 en Gent 26/3/2016. Eric was dus 71 jaar bij overlijden.

De cafés Rembrandt en Teniers aan de Brabantdam

In GT jg 45 nr 4-5 vraagt lezer **Philip Declercq** adresgegevens over zijn tante Nelly Casens, die eind jaren dertig café/bar Rembrandt zou uitgebaat hebben in de Gentse Vlaanderenstraat rechtover café/bar Teniers. Luc De Paepe ging te rade bij oude telefoongidsen. In het tweetalig Officieel Telefoonjaarboek 1951-1952, 1e deel, Indeling der Abonntenen per Beroep, staat café Rembrandt op blz 595 genoteerd met het telefoonnummer 53172 in de Vlaanderenstraat 31. Voor Café Teniers moest je naar Vlaanderenstraat 40, aan de overzijde van de straat (pare nummers, rechts als je vanuit het centrum komt. Willy Roucgart schrijft dat hij café Rembrandt vanaf de jaren '60 geweten heeft dichtbij of naast de bloemenzaak Chr. Wauthier, dus zeer dichtbij het Rond Punt, bijna rechtover het huidige Grieks restaurant "Athena".

Kruisvormige hanger

Piet Dhanens zag in de kruisvormige hanger gevonden nabij het nieuw gerechtshof waarvan identificatie gevraagd werd in GT. 2016 nr. 4-5, sterke gelijkens met een Zuider-kruis (Croix du Sud) dat o.a. door de Toearegs gedragen wordt. Een vluchtige vergelijking van de reproductie hierbij van dat 'zuiderkruis' met de afb. van het gevonden exemplaar in het vorige GT nummer, leert ons dat die twee inderdaad heel sterk op elkaar gelijkens. Dit roept verdere vra-

gen op. Het zuiderkruis is een sterrenbeeld dat enkel op het zuidelijk halfrond zichtbaar is. Hoe kwam de hanger hier terecht? Uit welke tijd dateert dit? Wat betekent die hanger?

VERSCHENEN

Patershol Gent. Eeuwenoud, eigenwijs, springlevend

Naar goede traditie bracht de dekenij Patershol, ter gelegenheid van de Patersholfeesten in het welgekozen weekend van 15 augustus, een boek uit over de wijk. Een blijkbaar onuitputtelijke bron van inspiratie en mooie beelden. Dit keer werd het een waarlijk feestelijke uitgave naar aanleiding van het 350-jarig bestaan van de dekenij. Waarom niet? Elk excuus is goed.

Geholpen door Hans Faelens schetst de hoofdauteur Geert Van Doorne, erirecteur van de Gentse dienst Monumentenzorg en sinds jaar en dag medewerker aan de Patersholfeesten, in de hem eigen beeldrijke stijl, een breed beeld van ontstaan, bloei, verval en wederopstanding van deze heel eigen stadsbuurt. Daarin en ook in een nawoord krijgt het fenomeen gebuurtedekening gepaste aandacht: 'Waarom 'n zoe - me uuk gien ghebuurte formeeren?' In de hoofdstukjes 'Vanity Fair', 'Paupers en kunstenaars', 'Licht aan het einde van de tunnel' en 'Straat voor straat' komen de bijzondere gebouwen, bewoners, restauraties en straatnamen aan de beurt. En, onvermijdelijk: her en der herkennen we de inbreng van deken (nu eredeken) Roger Van Bockstaele en dekenin Trees Coene.

Uiterst belangrijk in zo'n boek zijn de fraaie foto's van Philippe Debeerst en de vormgeving van Thomas Soete, aangevuld met een documentair onontbeerlijke inbreng van Storm Calle (Stadsarchief) en, weeral, de eredeken. Het boek is een productie van uitgeverij Snoeck en is verkrijgbaar in de boekhandel à 29,00 €.

De Lieve

Vanwege de grote vraag komt er een herdruk van het al lang uitgeputte Lieveboek (2008) in beperkte oplage van slechts 500 exemplaren. Verschijnt naar alle waarschijnlijkheid in de eerste helft van december. Auteurs: Albert Andries, Ronny Debbaut, Nadine Lenssens, Luc Lampaert, Eddy Levis, Hugo Notteboom, Walter Notteboom, Jozef Van De Veire en Paul Van de Woestijne. Slappe koft / vierkleurendruk / glanzend papier. Tientallen kleurenfoto's, kaarten, schema's, documenten. Uitneembare Liewewandeling in Gent. Uitneembare fietskaart langs de Lieve.

PRIJS

Bij voorintekening 28 euro, bij grote afname (vanaf 10 ex.) 25 euro/ex. Nadien 32 euro. Mits zelf af te halen. Bij verzending wordt 6,50 euro port per boek gerekend.

RESERVEREN aan voorintekenprijs met opgave van het aantal exemplaren en uw coördinaten kan nu al bij Nadine Lenssens: nadine.lenssens@telenet.be of 09 / 253 64 36.

STORTEN kan op rekening BE41 9731 5770 9910 van Nadine Lenssens, Frans Louwersstraat, 13, 9032, Wondelgem / Gent. Uw reservatie is pas echt geldig na storting op onze rekening.

AFHALEN in december kan bij Nadine Lenssens, Frans Louwersstraat, 13, 9032, Wondelgem, 09 / 253 64 36 of Jozef Van de Veire, Westergemstraat 253, 9032, Wondelgem, na een telefoontje: 09 / 253 92 06

BESCHERMLEDEN 2016

- Dhr Cocquyt Edmond (€300)
Mevr. De Smet Christiane (€130)
Dhr Bekaert Serge (€75)
Mevr. Van Mossevelde Erna (€75)
Dhr Van Schil John (€75)
Mevr. Verdonck Maria (€75)
Dhr dr. Verjans Philippe (€75)
Mevr De Roose Cecile (€55)
Dhr Bertrand Jean (€50)
Mevr. Boone Veronica en De Smet Suzanne (€50)
Dhr Coucke-Negrone Marc (€50)
Mevr. De Blauwe Monique (€50)
Dhr De Witte Frank (€50)
Dhr Demoor Danny (€50)
Dhr Dobbelaere Raphaël (€50)
Dhr Eechaudt Didier (€50)
Dhr Hebbelynck Pierre/Philippe (€50)
Dhr Hebbelynck-Brunin Bernard (€50)
Dhr Leirens Jean-Pierre (€50)
Dhr Lybaert Patrick (€50)
Dhr dr. Marlier Roland (€50)
Mevr. Naerhuyzen M.L. (€50)
Dhr Peperstraete Patrick (€50)
Dhr Plum-Doof Pierre (€50)
Prof. Em. dr. Van Caenegem R. (€50)
Dhr Van Hauwermeiren Marc (€50)
Dhr Van Hoorde Hubert (€50)
Dhr Van Vlaenderen-Dua Freddy (€50)
Dhr Vandenbruane André (€50)
Dhr Walraedt Jean (€50)
Dhr Weymeis Christian (€50)
Prof. dr. Lacroix Eric (€45)
Dhr Van Belle Boudewijn (€45)
Dhr Van Damme Alfons (€45)
Dhr Abbenbroek Walter (€40)
Mevr. Buquoy Martha (€40)
Dhr Claeys Luc (€40)
Mevr. De Reuse Jacqueline (€40)
Mevr. De Smet Marie-Jeanne (€40)
Dhr Destoop Bert (€40)
Dhr Devogelaere-Hanquet Willy (€40)
Mevr. Floryn Dionisia (€40)
Mevr. Hemelaer Lieve (€40)
Dhr Van Bockstaele-De Bevere Fred (€40)
Dhr dr. Van Den Abeele Guy (€40)
Dhr Van Eeckhoutte Willy (€40)
Dhr Van Goethem-Reyniers Antoine (€40)
Dhr Van Renterghem Guido (€40)
Mevr. Verdickt Louise (€40)
Mevr. Beyz Martine (€35)
Dhr Bockstaele Werner (€35)
Mevr.. Carrez Suzanne (€35)
Dhr Cassiman-Van Uytvanck Piet (€35)
Dhr dr. Demeulenaere Guido (€35)
Dhr Flachet Philippe (€35)
Dhr Heyerick Marc (€35)
Dhr Lataer Jacques (€35)
Dhr Leyseele Jean-Paul (€35)
Mevr. Van De Velde-Capitaine Eveline (€35)
Dhr Vermaele Lucien (€35)
Dhr Wulteputte Marc (€35)
Dhr Baert-Declerck Guy (€30)
Dhr Bleyaert François (€30)
Dhr Boer Henri (€30)
Dhr Bourgoy-Pataer Herwig (€30)
Dhr Casteels Lucien (€30)
Dhr Claeys-De Paepe Laurent (€30)
Mevr. Cocriamont Anne (€30)
Mevr. Collumbien Livina (€30)
Dhr Daens Louis (€30)
Dhr De Buck Eric (€30)
Dhr De Coninck-Michiels Paul (€30)
Dhr De Graeve Albert (€30)
Dhr De Jaegher-Brouet Frans (€30)
Dhr De Kezel Robert (€30)
Dhr De Meyere J.A.L. (€30)
Dhr De Schepper Joris (€30)
Dhr De Vleeschouwer Herbert (€30)
Dhr De Vleeschouwer-De Turcq Jan (€30)
Dhr De Vreese-Verbergh Georges (€30)
Mevr. Derdijn Emilienne (€30)
Dhr Descamps Antoine (€30)
Mevr. Desmet Ginette (€30)
Mevr. Distave Colette (€30)
Dhr Durinck Freddy (€30)
Prof. Em. dr. Evrard Alexander (€30)
Dhr Fonteyn Yvan (€30)
Dhr Gistelinck Alfons (€30)
Mevr. Gyselinck Sonja (€30)
Dhr dr. Heughebaert-Schotte Roland (€30)
Mevr. Keverijn Annie (€30)
Dhr Kint-Steegers Guy (€30)
Dhr Malschaert Alain (€30)
Mevr. Marechal Griet (€30)
Dhr Marissal Claude (€30)
Dhr Martens - Bos Leon (€30)
Mevr. Martens Marie-Louise (€30)
Dhr Meert-Calle Frank & Lilian (€30)
Dhr Metelmann Klaus (€30)
Mortier - De Clercq J. (€30)
Dhr Pieters Wilfried (€30)

Dhr Puttevels Christian (€30)
 Mevr. Rogiest Marie-Christine (€30)
 Dhr Roose Jean-Pierre (€30)
 Dhr Rouquart Willy (€30)
 Dhr Smet Marc (€30)
 Dhr Steenbrugge Jean (€30)
 Dhr Stevens-Dutry Bob (€30)
 Stoeltie-Laforce Barbara (€30)
 Dhr Storme Marcel (€30)
 Dhr Temmerman Alfred (€30)
 Dhr Tijs Willy (€30)
 Dhr Uitterscgout Jean Pierre (€30)
 Dhr Van Den Borre Jos (€30)
 Dhr Van Der Linden James (€30)
 Dhr Van Herzele Hendrik (€30)
 Dhr Dr Van Laethem Jean (€30)
 Mevr. Van Pottelsberge De La Potterie
 Carine (€30)
 Dhr Van Wynsberghe André (€30)
 Dhr Vereecken Freddy (€30)
 Mevr. Verplancke Maria (€30)
 Dhr Versteede Rogier (€30)
 Dhr Vervliet Luc (€30)
 Dhr Voortman Michel (€30)
 Dhr Waldack Felix (€30)
 Dhr Coppejans Marc (€27),50

STEUNENDE LEDEN 2016

Dhr Anthonis Paul (€25)
 Dhr Bailleul Marc (Res. D'heye) (€25)
 Dhr Balcaen Heymans Laurent (€25)
 Mevr. Bernaert Francine (€25)
 Dhr Beyaert Guy (€25)
 Dhr Bockstael Philippe (€25)
 Mevr. Borgoo Rita (€25)
 Dhr Bracke Luc (€25)
 Dhr Braeckman Etienne (€25)
 Dhr Bruyneel Guy (€25)
 Dhr Bruyneel Pierre (€25)
 Dhr Buysse André (€25)
 Dhr Cannoot-Vandegheuchte J.P. (€25)
 Dhr Carrette Aimé (€25)
 Mevr. Cerulus-Van Gaever M. (€25)
 Dhr Christiaens Marcel (€25)
 Dhr Clauwaert Joseph. (€25)
 Dhr Coryn-Vercruysse Guy (€25)
 Dhr Cruyt Bernard (€25)
 Dhr De Bleecker Frans (€25)
 Dhr De Bodt-Petit Marc (€25)
 Dhr De Broe Luc (€25)

Dhr De Clippele François (€25)
 Mevr. De Groote M. L. (€25)
 Dhr De Keyser Roger (€25)
 Dhr De Latte Guido (€25)
 Mevr. De Meestere Georgette (€25)
 Dhr De Meyer Marc (€25)
 Dhr De Munnynck-De Vuyst Herwig (€25)
 Dhr De Paepe Luc (€25)
 Dhr De Pourcq Frank (€25)
 De Roo-Bonte (€25)
 Mevr. De Ruyck Regina (€25)
 Dhr De Schryver Antoon (€25)
 Dhr De Strooper-Allaert Maurice (€25)
 Mevr. De Vuyst Marianne (€25)
 Dhr Debergh Jean-Pierre (€25)
 Dhr Debergh Philippe (€25)
 Dhr Debunderie Willy (€25)
 Dhr Dekeyser-Billiet Erik (€25)
 Dhr Depoortere Wim (€25)
 Dhr Deproost Leon (€25)
 Mevr. Derudder Monique (€25)
 Dhr Derycke-Pauwels Jacques (€25)
 Mevr. D'haen Paula (€25)
 Dhr Dhaene Jean (€25)
 Dhr D'hondt Bart (€25)
 Dhr D'hont D.(€25)
 Dhr Diegenant Willy (€25)
 Dhr Dobbelaere Michel (€25)
 Dhr Dobbelaere-Claus Danny (€25)
 Dhr Doornaert Karel (€25)
 Dhr Duprez-Rogier Rudy (€25)
 Mevr. Ediers Beatrijs (€25)
 Dhr Eeckman Pierre (€25)
 Prof. dr. Eryvncq Gontran (€25)
 Prof. dr. Eylenbosch Ernest (€25)
 Dhr Gelaude Frank (€25)
 Dhr Genbrugge Philippe (€25)
 Dhr Glibert Luc (€25)
 Dhr dr. Goetghebuer Thierry (€25)
 Dhr Goethals Fernand (€25)
 Dhr dr. Gombault Philippe (€25)
 Mevr. Handan Öz (€25)
 Dhr Haydon Roger (€25)
 Dhr Hebbrecht Julien (€25)
 Dhr Hellinck-Lambrecht Achiel (€25)
 Dhr Himschoot Guy (€25)
 Mevr. Hoste Lucrèce, Residentie Paul 1,1
 (€25)
 Mevr. Huble-Vankenhove Nadia (€25)
 Dhr dr. Huyghebaert-Maertens Jacques
 (€25)
 Dhr Janssen-De Weirdt Rigobert (€25)

La Concorde V.Z.W., (€25)
 Dhr Lagrou Jackie (€25)
 Dhr Leeman Marcel (€25)
 Dhr Lekens Luc (€25)
 Dhr Lemaitre Leon (€25)
 Dhr Lentz Christian (€25)
 Dhr Leys André (€25)
 Dhr Lippens Leon (€25)
 Dhr Lippens Marie (€25)
 Dhr Lodrigo Gilbert (€25)
 Dhr Lybaert Robert-Raes (€25)
 Dhr Maertens Raoul (€25)
 Dhr Manesse Marc (€25)
 Dhr Marchand-Baele Jean-Marie + Rosa (€25)
 Dhr Maresceau-Geldhof Marc (€25)
 Mevr. Masureel Françoise Thissen Jacques (€25)
 Dhr Mauquoy Paul (€25)
 Mevr. Meganck Christiane (€25)
 Dhr Mornie Joseph (€25)
 Mevr. Naerhuyzen M.L (€25)
 Prof. Em. Ödberg Frank (€25)
 Mevr. Oosterlinck Josine (€25)
 Dhr Penning-Van Den Berghe Erwin (€25)
 Dhr Pieters Richard (€25)
 Dhr Plasschaert Albert/Jean (€25)
 Dhr Platteeuw Erik (€25)
 Mevr. Podevyn Jacqueline (€25)
 Dhr Pollaris Wim (€25)
 Dhr Quintyn Jean-Pierre (€25)
 Dhr Raes-Janssens Jozef (€25)
 Dhr Raman André (€25)
 Dhr Ramon Roger (€25)
 Dhr Roelens Stephane (€25)
 Dhr Roels Christian (€25)
 Dhr Rombaut Patrick (€25)
 Dhr Rooms J.-P. (€25)
 Dhr Rottiers-Souwerk André (€25)
 Dhr Rummens Mark (€25)
 Dhr Ryckaert Marc (€25)
 Dhr dr. Sabbe Daniël (€25)
 Dhr dr. Sabbe Michel (€25)
 Dhr Scheir-Vandekerckhove Roger (€25)
 Dhr Schoors Erwin (€25)
 Dhr Schouls Robert (€25)
 Dhr Simons-Van Hyfte Franciscus (€25)
 Dhr Smetryns-Willemsen Alain (€25)
 Mevr. Sonnevile Paula (€25)
 Dhr Sorgeloose-Massanet Jan (€25)
 Dhr Spanoghe Pieter (€25)
 Stevens-Corijn Walter (€25)
 Dhr Stroobants Aimé (€25)
 Dhr Thomas-Schamp Christian (€25)
 Dhr Thysbaert-Van Oost Georges (€25)
 Mevr. Tierens - Lievois Christine (€25)
 Dhr Urmel Raphaël (€25)
 Dhr Uyttenhove-Verhaegen Marc (€25)
 Dhr Uytterhaegen-Cordy Pierre (€25)
 Dhr Van Autreve-Marchand Martin (€25)
 Dhr Van Bockstaele Roger (€25)
 Dhr Van Bossele Laurent (€25)
 Dhr Van Bruaene Norbert (€25)
 Mevr. Van Caneghem Andréa (€25)
 Van De Sype-Naudts (€25)
 Dhr Van De Voorde Paul (€25)
 Van Durme Denis (€25)
 Mevr. Van Durme Elly (€25)
 Mevr. Van Hauwaert Catherina (€25)
 Dhr Van Hecke Etienne (€25)
 Prof. Van Hoecke Marc (€25)
 Dhr Van Keymeulen Peter (€25)
 Van Loon Josée - Atelier Coperta (€25)
 Dhr Van Ryssel-Da Costa Pedro Daniël (€25)
 Dhr Van Severen Jean-Paul (€25)
 Dhr Van Speybroeck Marc (€25)
 Prof. dr. Van Tyghem Frieda (€25)
 Dhr Van Wynsberge Alfons (€25)
 Mevr. Vancraeynest-Mulert Beatrice (€25)
 Dhr Vandamme Roland (€25)
 Mevr. Vande Castele Godelieve (€25)
 Vande Veegaete-De Jaeger (€25)
 Dhr Vandebroele-Verhelst Erik (€25)
 Mevr. Vandendaele Arlette (€25)
 Mevr. Vanhooren Lea (€25)
 Dhr Vercauter-Van Lierde Aimé (€25)
 Dhr Verhaest Luc (€25)
 Dhr Verheggen Fernand (€25)
 Dhr Vermeire Dirk (€25)
 Mevr. Verschoore Nicole (€25)
 Dhr Verschueren Philippe (€25)
 Dhr Verspeeten-De Vilder Gerard (€25)
 Dhr Vervenne - Van Tente Ivan (€25)
 Dhr Vincent-Van De Putte Jean (€25)
 Dhr Vlieghe-Foster François (€25)
 Dhr Weewauters Frank (€25)
 Dhr Werbrouck Lieven (€25)
 Dhr Wieme - De Vos Julien (€25)
 Zeeuwse Bibliotheek (€25)
 Dhr Zels Didier (€25)
 Dhr Zwaenepoel-Van Poucke Jan (€25)
 Mevr. Van Den Bogaerde-Norris (€25)

Inhoud 45e jaargang 2016

nr. 1 januari - februari 2016

- De Gentse boekdrukkers de Goesin (18de - begin 19de eeuw). Guy Schrans.	2
- Norbert Heylbrouck sr. herontdekt Paul van de Weijer.	16
- Gentse kermissen. Luc Devriese.	27
- Een Stropke van de Brugsche Puurte. Gilbert Boerjan.	39
- Hoe schrijf ik mijn dialect? Eddy Levis.	49
- De kleurrijke <i>famielde</i> Van Damme: de delinquent. Eric Vermeirsch.	51
- Marie Colpaert, Pierre en Hector Demeyer, circusartiesten. Willy Rouquart.	54
- Loonboekje - Loonzakje. Willy Rouquart.	58
- Straffe toeren (1815-1819).	59
- Bouwaanvragen als spiegels van het dagelijks leven in Gent tijdens de vroegmoderne periode (1671-1795). Tim De Doncker	68
- Gentse keldercafés. Luc Devriese.	72
- Vier onderstations elektriciteit. Daniël Van Ryssel.	76
- Juffrouw 'zang - de - les' musicceert en vertelt. Marie-Jeanne De Smet.	80
- Verschenen.	83
- Lezers aan het woord.	85
- Vragen bij 't Vliegerke.	86

nr. 2 maart - april 2016

- De Rietgracht en de 'vrijheid van GENT'. Deel 1. Betekenis Luc Devriese, Frank Gelaude.	90
- Brusselsepoortstraat nr. 142. Een huis met een rijke geschiedenis Tineke De Smet.	98
- 't Gangsken en de eerste Gentse theaterzalen Daniël Van Ryssel.	108
- De Gentse zomerjaarmarkt van Sint-Pieters, voorganger van de Gentse feesten. Adrien Brysse, Luc Devriese.	111
- The Fallen Angels, Jan Breidelstraat 29-31, een bouwhistorisch onderzoek Koen Goeminne, Pieterjan Vinck en Thomas D'hoker	119

- De vergeten Vauxhall op de Coupure. Adrien Brysse, Luc Devriese.	131
- Voor haard en land 1914-1915. Gentenaars uit de christelijke arbeidersbeweging in de grote oorlog. Erik Dekeyser.	139
- De kleurrijke <i>famielde</i> Van Damme: De gecoöpteerden. Eric Vermeirsch.	146
- Een stropke van de Brugsche puurte. Gilbert Boerjan.	150
- Lezers aan het woord.	159
- Verschenen.	161
- Provinciale prijzen voor geschiedkundig onderzoek 2015 en 2016.	162
- Voordrachtavonden in 2016.	166

nr. 3 mei - juni 2016

- De Rietgracht en de 'Vrijheid van Gent'. Deel 2. Luc Devriese, Frank Gelaude.	170
- De Schoonmeersbeek aan de Sint-Denijslaan.	187
- Nieuw licht op het ontstaan van de Gentse feesten in 1843: een succesvol mercantiel initiatief. Luc Devriese, Adrien Brysse.	192
- Vijfentwintig dagen <i>Feesten van Gent</i> in 1849	201
- Over huwelijkspolitiek en Habsburgse kinnen. Koen Goeminne.	203
- Jan Breydelstraat: ooit twee straten gescheiden door de Houtlei. Koen Goeminne.	207
- The Jolly Scotchmen. Eric Vermeirsch.	211
- Een stropke van de Brugsche puurte. Deel 8. Gilbert Boerjan.	215
- Een Duitse 'spion' op kot in Gent. Peter Van Keymeulen.	223
- Straffe toeren (1812 - 1814).	228
- Fabrieken als prinsenvoningen en fabrieksschouwen als 'erezuilen'. Wolleweverskapel.	233
- Luc Devriese.	237
- Lezers aan het woord.	247

nr. 4/5 juli - augustus - september - oktober 2016

- Russische en Franse krijgsgevangenen in Gent tijdens de eerste wereldoorlog. Piet Dhanens	250
- Herinneringen van een straatkatje: Sneppebek Lily Castel	257
- Minder bekende of verdwenen locaties in Gent. Keizer Karelstraat 75: Huis Lousbergs - De Hemptinne	

Daniël Van Ryssel.	261
- Cornelius Rekenarius Hulstensis, drukker en schoolmeester in het Calvinistisch Gent (1579-1585). Hans Van De Venne	266
- Militaire graven op de Westerbegraafplaats te Gent. Piet Dhanens.	276
- Zonderlinge en bijzondere Gentse plaatsnamen: Schepenvijverstraat. Luc Devriese.	293
- Philippe Louis Marie Ghislain Vilain XIII. Willy Rouquart.	302
- Foto's van de Gentse barakken.	306
- 'Juffrouw - zang - de - les' musicceert en vertelt. Marie-Jeanne De Smet.	308
- Een Stropke van de Brugse Puurte, deel 9. Gilbert Boerjan.	311
- Verschenen.	317
- Lezers aan het woord.	320
- In memoriam: Erik De Keukeleire	328

nr. 6 november - december 2016

- Stadslandbouw in Gent: het Sint-Baafsdorp in de late middeleeuwen Marc Hanson.	330
- Waar lag 't Gangske precies? Jos Tavernier, Peter Steurbaut.	342
- Meersenijsstraat 20-22: Huis 'De Lelie' Daniël Van Ryssel.	349
- Herinneringen aan een gelukkige jeugd Roger Van Bockstaele vertelt over zijn kinderjaren	353
- De Gentse Volendammers. Marcel Vollaert, Luc Devriese.	360
- Hoe Engelse toeristen Gent voorgeschoteld kregen in de jaren 1800. David Bogue en vertaling door Herbert De Vleeschouwer.	368
- Een Stropke van de Brugsche Puurte. Gilbert Boerjan	382
- Straffe Toeren (1810).	387
- Luxueuze boeken en devotievoorwerpen in een rijk Gents koopmanshuis Te Putte, alias Gouden Leeuwplein (1398). Luc Devriese.	390
- Koeien in de stad. Luc Devriese.	396
- Een Eeuw Gentse stokers en brouwers aan Apostelhuizen - Koepoortkaai. Marc Hanson.	403
- Lezers aan het woord.	414
- Verschenen.	417
- Beschermden en steunende leden 2016.	419
- Inhoud 45e jaargang.	422